

PLA DE DIGITALITZACIÓ DE LA CULTURA A CATALUNYA

INFORME DIAGNÒSTIC

Doctodata, Maig 2008

Maig, 2008

Doctodata

SUMARI

1. Introducció general.....	6
2. Les polítiques i directrius generals	7
2.1. L'estratègia europea	7
2.2. El desplegament de l'estratègia europea a l'Estat Espanyol	14
2.3. L'àmbit català	16
3. Les principals dinàmiques de digitalització en els diversos àmbits	18
3.1. Biblioteques, hemeroteques, cartoteques i fototeques	20
3.1.1. Un context internacional d'iniciatives divergents	20
3.1.1.1. Projectes d'abast mundial	21
A. Projecte de Biblioteques de Google	21
B. Open Content Alliance	24
C. The Universal Digital Library	25
D. World Digital Library.....	25
E. Project Gutenberg.....	26
3.1.1.2. Projectes europeus.....	27
A. The European Library	27
B. La Biblioteca Digital Europea, Europeana i la Biblioteca Digital Hispànica	28
C. MICHAEL	30
3.1.2. Dinàmiques de convergència a Catalunya	30
A. Dinàmiques sorgides de les entitats catalanes.....	34
B. La dinàmica relacionada amb la BVPH i la BVPB	48
C. La dinàmica relacionada amb la BVMC i la BVJLV	50
D. La dinàmica de Google i altres iniciatives.....	52
3.2. Arxius.....	55
3.2.1. Dinàmiques de convergència.....	56
A. El futur portal europeu.....	57
B. PARES	58
C. Portal de Archivos de la Administración Local.....	58

D. El futur portal dels arxius catalans	59
3.2.2. Polítiques de digitalització.....	60
3.2.3. Finançament.....	61
3.2.4. Entitats o empreses que efectuen la digitalització.....	62
3.2.5. Principals projectes.....	62
A. Arxius de la Generalitat de Catalunya	63
B. Arxius de l'administració central de l'Estat. L'ACA	67
C. Arxius locals i de les diputacions.....	68
D. Arxius privats i eclesiàstics	71
3.3. Museus	73
3.3.1. MuseumPlus.....	73
3.3.2. Algunes fórmules d'explotació	78
3.3.3. Finançament.....	78
3.4. Premsa periòdica	80
3.4.1. Finançament.....	81
3.4.2. Objectius de la digitalització.....	85
3.4.3. Els diversos models.....	86
A. La digitalització des de les empreses editores.....	87
B. La cessió a arxius públics.....	89
C. Iniciatives pròpies d'associacions de premsa	90
D. El Quiosc Digital de l'APPEC i Zinio	91
3.5. Editorials	93
3.5.1. L'adaptació al món digital	93
3.5.2. La digitalització retrospectiva.....	95
3.6. Arts escèniques i patrimoni audiovisual.....	98
A. La CCMA i el projecte de l'Arxiu de l'Audiovisual de Catalunya.....	100
B. La Filmoteca de Catalunya	101
C. Altres projectes	102

4. El finançament	104
4.1. Models de finançament en els diversos àmbits.....	104
4.2. Programes d'ajuts i línies de subvencions	107
4.2.1. A escala comunitària	107
4.2.2. En l'àmbit de l'Estat Espanyol.....	109
4.2.3. Ajuts de les institucions públiques catalanes	112
4.2.4. Finançament extern provinent d'entitats privades	115
5. Les empreses	118
A. Les empreses relacionades amb grans projectes globals	120
B. Les empreses que competeixen en l'àmbit català.....	121

1. INTRODUCCIÓ GENERAL

El propòsit d'aquest document és oferir un retrat de la situació actual de la digitalització de continguts culturals a Catalunya, amb la voluntat de proporcionar a les administracions públiques d'elements que els permetin orientar les seves actuacions en un terreny que unànimement s'assenyala com a clau en la fase actual de desenvolupament de les societats de la informació i el coneixement. En aquest context, és obligat començar fent referència a l'anomenada *Agenda de Lisboa*, que, amb l'objectiu últim, tan sovint recordat, de convertir la UE en l'economia basada en el coneixement més competitiva i dinàmica del món, defineix tres eixos principals per explotar el potencial de la tecnologia digital i ampliar així l'accés a la informació: l'accessibilitat en línia, la digitalització de les col·leccions analògiques i la preservació i l'emmagatzematge dels continguts digitals.

D'aquestes tres eixos, aquest informe es limita a avaluar-ne només un: la digitalització de les col·leccions que fins ara es trobaven en els suports tradicionals. Quan parlem aquí de *digitalització* ens referim exclusivament a la transferència a un codi digital dels materials culturals que fins aquell moment es trobaven en suport analògic, és a dir, a allò que darrerament s'ha convingut a anomenar *digitalització retrospectiva*. Tanmateix no es pot oblidar que aquest és només un aspecte específic del que ha de ser una política amb un abast molt més ampli. És obvi que aquest viatge de l'esfera analògica a la digital només suscita una part del cúmul de preguntes a què ha de respondre aquesta política global de gestió, difusió i preservació en format digital de la documentació amb valor històric, científic o cultural creada fins a l'actualitat. Un cop ja digitalitzats, els continguts culturals s'organitzen en dipòsits en els quals hi ha també materials creats ja directament en llenguatge digital. D'altra banda, es pot oferir accés a aquests materials mitjançant portals o sistemes d'informació molt diversos. Finalment, és necessari preveure la conservació futura de tot el patrimoni de continguts digitals, independentment del fet que hagin estat creat originalment en suport analògic o en codi digital.

En resum: la digitalització, l'organització dels sistemes d'emmagatzematge i consulta i el disseny de les estratègies futures de preservació són aspectes difícilment destriables d'una única problemàtica a la qual cal respondre d'una manera global. Aquesta és una opinió

compartida per molts dels experts consultats: és necessari produir elements per tal de dissenyar una estratègia nacional d'organització i gestió de les col·leccions, arxius, biblioteques, museus i altres serveis d'informació digitals per tal d'estimular-ne la creació, desenvolupament i integració, així com d'assegurar la preservació dels continguts.

Així doncs, malgrat que aquest document, efectivament, limiti el seu abast a oferir una panoràmica de l'estat de la transferència de continguts culturals des del suport analògic al suport digital, el cert és que obtenir aquesta perspectiva no és possible simplement enumerant o descrivint el materials culturals que estan essent objecte de digitalització. La transferència de continguts culturals a suport digital no tindria cap sentit si no es fes per tal de garantir-ne la preservació, facilitar-ne la difusió, posar-los a disposició dels ciutadans i augmentar la presència i visibilitat de la cultura catalana a la xarxa. Per descriure els projectes de digitalització que s'estan duent a terme és necessari especificar, poc o molt, no només què es digitalitza o es preveu digitalitzar, sinó també quin és el model de gestió de l'accés en línia que s'ofereix per als continguts digitalitzats i quines són les polítiques de preservació.

Amb la voluntat, doncs, d'esbossar una panoràmica general de la digitalització de la cultura a Catalunya, aquest document s'organitza en quatre grans blocs. Hem treballat a partir de la imatge d'un ecosistema que vindria definit per unes condicions ambientals i una sèrie d'agents que s'interelacionen. Les condicions ambientals serien, en el cas de la digitalització del continguts culturals a Catalunya, les polítiques i directrius que són definides per les institucions d'àmbit europeu, espanyol i català. Els agents són, d'una banda, les entitats que posseeixen unes col·leccions que es plantegen de digitalitzar, de l'altra, les fonts de finançament i, finalment, les empreses que ofereixen serveis de digitalització. Els quatre blocs de l'informe són, per tant, en primer lloc el dedicat a les polítiques generals i directrius, en segon lloc el que s'ocupa d'oferir una perspectiva global dels diversos projectes de digitalització que s'han emprès a Catalunya, en tercer lloc el que se centra en el finançament d'aquest projectes i, finalment, el que avalua les capacitats de les empreses que es dediquen a la digitalització de continguts culturals.

2. LES POLÍTIQUES I DIRECTRIUS GENERALS

2.1. L'ESTRATÈGIA EUROPEA

En el context d'una economia en la qual la base del creixement sostingut a mitjà i llarg termini es troba en un increment de la productivitat i de la competitivitat que només es pot aconseguir mitjançant el desenvolupament de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC), els representants dels 15 estats que aleshores constituïen la Unió Europea, reunits en Consell Econòmic extraordinari a Lisboa el març de l'any 2000, van elaborar el que es coneix com *Agenda de Lisboa*. L'Agenda de Lisboa, com ja s'ha dit, defineix una estratègia que té com a objectiu últim convertir la UE en l'economia basada en el coneixement més competitiva i dinàmica del món, capaç de créixer econòmicament de manera sostenible i amb més i millors llocs de treball.

Tots els esforços que es realitzen en el si de la UE per tal de propiciar i facilitar l'accés de la ciutadania als continguts culturals i científico-tècnics i per usar els nous suports digitals com a instrument de preservació de la memòria col·lectiva cal emmarcar-los en l'estratègia de Lisboa. Però el cert és que la voluntat de facilitar l'accés obert als continguts de arxius, biblioteques i museus ha inspirat les polítiques de la UE des que el desenvolupament de les tecnologies de la informació i la comunicació va crear la percepció que era possible de construir un sistema completament nou d'accés al patrimoni cultural de la humanitat i de la seva preservació. Així, ja a les èpoques del tercer i del quart Programa Marc (1990-1994 i 1994-1998, respectivament) es va posar en marxa la iniciativa Telematics for Libraries,¹ que es plantejava promoure l'ús de les tecnologies de la informació en l'àmbit de les biblioteques i estimular la cooperació entre les biblioteques de la UE. Telematics for Libraries va ser un

¹ Telematics for Libraries: <http://cordis.europa.eu/libraries/en/intro.html>

programa pensat per afavorir el sorgiment d'idees sobre el futur de les biblioteques europees i sobre la biblioteca digital europea del futur.² En aquest context es van desenvolupar més d'un centenar de projectes relacionats amb la normalització de metadades, la preservació, l'accés distribuït, les biblioteques virtuals, etc., i, el juny de 1998, es va publicar el *Green Paper on the Role of Libraries in the Information Society*.³

En els anys posteriors va continuar el recolzament de la Comissió Europea a l'exploració de les formes digitals de conservació i difusió del patrimoni cultural europeu. L'abril de 2001, sota la presidència sueca, es va organitzar a Lund la reunió d'un grup d'experts que representaven els estats membres. D'aquestencontre en van sorgir els anomenats *Principis de Lund*,⁴ que proclamaven que la digitalització del patrimoni cultural i científic és una activitat essencial per fer-lo més accessible a la ciutadania i per preservar-lo, i que els béns culturals digitalitzats resulten essencials per tal de mantenir i fomentar la diversitat en el context mundial i constitueixen un recurs clau per a l'educació i per a les indústries del turisme i els mitjans de comunicació. Ara bé, a Lund també s'advertia sobre:

- la fragmentació dels plantejaments;
- el perill de l'obsolescència;
- l'absència d'enfocaments i normes tècniques comunes, així com de sistemes d'accés multilingüe;
- la necessitat de preservar els drets de propietat intel·lectual;
- la falta de sinèrgies entre els programes culturals i els de les noves tecnologies;
- i la necessitat d'aconseguir la implicació de les entitats encarregades de preservar la memòria col·lectiva.

Els Principis de Lund –i el Pla d'acció de Lund,⁵ que se'n va desprendre– es poden considerar una fita crucial en la construcció de la Biblioteca Digital Europea (BDE), i van

² Cfr.: *Informe preliminar a la Comisión Española sobre la Digitalización y la Accesibilidad en Línea del Material Cultural y la Conservación Digital*. Juny 2007. Part de les informacions d'aquest capítol procedeixen d'aquest informe.

³ *Report on the Green Paper on the Role of Libraries in the Information Society*. [En línia] Brussel·les, 25 de juny de 1998. Disponible a: <http://cordis.europa.eu/libraries/en/reportrole.html> [Consulta: 30-4-2008]

⁴ *Contenidos Europeos para las redes mundiales. Mecanismos de coordinación de los programas de digitalización: Los principios de Lund*. [En línia] Lund, 4 d'abril de 2001. Disponible a: ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/ist/docs/digicult/lund_principles-es.pdf [Consulta: 30-4-2008]

⁵ *Plan de acción en materia de coordinación de los programas y las políticas de digitalización. Documento de trabajo*. [En línia] Disponible a: ftp://ftp.cordis.lu/pub/ist/docs/digicult/lund_action_plan-es.pdf [Consulta: 30-4-2008]

representar un impuls definitiu per estimular la preservació i divulgació digital dels continguts dels arxius, biblioteques i museus europeus.

Ja sota el cinquè i el sisè Programa Marc (1998-2002 i 2002-2006), dins del Programa per a les Tecnologies de la Informació,⁶ es va desenvolupar l'àrea temàtica DigiCult,⁷ amb l'objectiu de millorar l'accessibilitat, visibilitat i reconeixement dels recursos culturals i tecnològics a Europa. A més, es van crear programes específics per estimular el desenvolupament dels continguts digitals europeus i la seva presència a la xarxa i per fomentar el plurilingüisme en la societat de la informació, com ara eContent⁸ i eTen.⁹ Igualment, en aquesta època es van crear més de 150 programes en digitalització (MINERVA i MINERVAPlus), biblioteques digitals (AMICITIA, COLLATE, EULER, META-E, The European Library [TEL] i TEL-ME-MORE, CALIMERA, BRICKS, DELOS), preservació digital (CASPAR, PLANETS, DPE), memòria comunitària (COINE, PULMAN, CALIMERA), patrimoni intel·ligent (AGAMEMNON, VENUS), i accés i preservació de pel·lícules audiovisuals (PRESTOSPACE). Potser és especialment important destacar el programa MICHAEL (Multilingual Inventory of Cultural Heritage in Europe),¹⁰ destinat a fomentar la interoperabilitat i l'ús d'estàndards comuns entre les principals iniciatives de digitalització.

L'any 2005, cinc anys després del llançament de l'Estratègia de Lisboa, la Comissió Europea va fer un balanç crític dels resultats obtinguts i va decidir reactivar-ne les prioritats polítiques. En l'àmbit de la societat de la informació, el primer de juny la Comissió va fer pública una comunicació titulada «i2010. Una societat de la informació europea per al creixement i l'ocupació».¹¹ En ella es definia la nova estratègia per al desenvolupament de la societat de la informació, que passa per la construcció d'un espai únic europeu de la informació, el reforçament de la innovació i la inversió en la investigació sobre les TIC i l'aconseguint d'una societat europea de la informació basada en la inclusió.

⁶ Information Society Technologies: <http://cordis.europa.eu/ist/>

⁷ DigiCult: <http://www.digicult.info/>

⁸ eContent: <http://cordis.europa.eu/econtent/>

⁹ eTen: http://ec.europa.eu/information_society/activities/eten/index_en.htm

¹⁰ MICHAEL: <http://www.michael-culture.org/>

¹¹ Comisión de las Comunidades Europeas. «Comunicación de la Comisión al Consejo, al Parlamento Europeo y al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones: "i2010 – una sociedad de la información europea para el crecimiento y el empleo"» [En línia]. Brussel·les, 1-6-2005. Disponible a: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0229:FIN:ES:PDF> [Consulta: 30-4-2008]

Dins de l'estratègia i2010, la Comissió va aprovar la Comunicació «i2010: Biblioteques digitals»,¹² que, amb l'objectiu d'aconseguir que el patrimoni cultural, audiovisual i científic d'Europa sigui accessible per a tots, defineix tres eixos principals per explotar el potencial de la tecnologia digital i ampliar així l'accés a la informació:

- l'accessibilitat en línia;
- la digitalització de les col·leccions analògiques;
- la preservació i l'emmagatzematge dels continguts digitals.

Sota la presidència britànica, el 15 de novembre d'aquell mateix any es van reunir els ministres de cultura per analitzar la comunicació «i2010: Biblioteques digitals» i van elaborar el *Pla d'acció dinàmic per a la coordinació europea de digitalització del contingut cultural i científic*,¹³ per tal de continuar els esforços de coordinació entre les iniciatives de digitalització que es desenvolupen en l'àmbit de la UE.

Gairebé un any més tard, el 24 d'agost de 2006, la Comissió Europea va fer públiques les «Recomanacions sobre la digitalització i l'accessibilitat en línia del material cultural i la conservació digital».¹⁴ Aquest document, i les posteriors «Conclusions» del consell, defineixen en l'actualitat les dinàmiques de la UE pel que fa a digitalització. Les recomanacions de la Comissió als estats membres són que:

En relació amb la digitalització i l'accessibilitat en línia

- 1) reuneixin informació sobre la digitalització en curs i prevista de llibres, revistes, diaris, fotografies, objectes de museu, documents d'arxiu i material audiovisual (d'ara endavant denominat «material cultural»), i descriu la situació general d'aquesta digitalització per evitar la duplicació d'esforços i promoure la col·laboració i les sinèrgies a nivell europeu;

¹² Comisión de las Comunidades Europeas. «Comunicación de la Comisión al Consejo, al Parlamento Europeo y al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones: "I2010: Bibliotecas Digitales"» [En línia]. Brussel·les, 30-9-2005. Disponible a: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0465:FIN:ES:PDF> [Consulta: 30-4-2008]

¹³ «Dynamic Action Plan for the EU co-ordination of digitisation of cultural and scientific content». [En línia]. Londres, 15-11-2005. Disponible a: <http://www.minervaeurope.org/publications/dap/dap.pdf> [Consulta: 30-4-2008]

¹⁴ Comisión de las Comunidades Europeas. «Comunicación de la Comisión al Consejo, al Parlamento Europeo y al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones: Sobre la digitalización y la accesibilidad en línea del material cultural y la conservación digital. Recomendación de la comisión» [En línia]. Brussel·les, 24-8-2006. Disponible a: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/recommendation/comm_recomm/es.pdf [Consulta: 30-4-2008]

- 2) preparin objectius quantitatius per a la digitalització de material analògic en arxius, biblioteques i museus, indicant l'augment previst del material digitalitzat que podria formar part de la biblioteca digital europea i els pressupostos assignats per les autoritats públiques;
- 3) fomentin les associacions entre les institucions culturals i el sector privat per crear noves formes de finançar la digitalització del material cultural;
- 4) creïn i mantinguin instal·lacions de digitalització a gran escala, com a part de centres de competències per a la digitalització a Europa o en estreta col·laboració amb ells;
- 5) promoguin una biblioteca digital europea, en forma de punt d'accés comú multilingüe al material cultural digital distribuït a Europa –és a dir, conservat en diferents llocs per diferents organitzacions–:
 - a) animant les institucions culturals, així com els editors i altres titulars de drets, a facilitar el seu material digitalitzat per a les recerques a través de la biblioteca digital europea,
 - b) assegurant-se que les institucions culturals, i quan s'escaigui les empreses privades, apliquen normes comunes de digitalització per aconseguir la interoperabilitat del material digitalitzat a nivell europeu i facilitar les recerques interlingüístiques;
- 6) millorin les condicions per a la digitalització i l'accessibilitat en línia del material cultural:
 - a) creant mecanismes que facilitin la utilització de les obres òrfenes, després de la consulta amb les parts interessades;
 - b) establint o promovent mecanismes voluntaris per facilitar la utilització d'obres que estan esgotades o ja no es distribueixen, prèvia consulta amb les parts interessades;
 - c) promovent la publicació de llistes d'obres òrfenes conegudes i d'obres de domini públic;
 - d) determinant quins obstacles existeixen en la seva legislació per a l'accessibilitat en línia i la consegüent utilització de material cultural de domini públic i prenent mesures per eliminar-los;

En relació amb la conservació digital

- 7) estableixin estratègies nacionals per a la conservació a llarg termini del material digital i l'accés a ell, que respectin plenament la legislació de drets d'autor i que:
 - a) descriguin el plantejament organitzatiu, indicant les funcions i responsabilitats de les parts interessades i els recursos assignats,

- b) continguin plans d'acció específics en els quals es detallin els objectius i un calendari per al seu compliment;
- 8) intercanviïn entre ells informació sobre les estratègies i els plans d'acció;
- 9) incloguin en la seva legislació disposicions que permetin la còpia múltiple i la migració del material cultural digital per les institucions públiques amb fins de conservació, respectant plenament la legislació comunitària i internacional sobre drets de propietat intel·lectual;
- 10) tinguin en compte la situació en altres estats membres, quan estableixin polítiques i procediments per al dipòsit de material creat originalment en format digital, a fi d'impedir una divergència excessiva en les disposicions en matèria de dipòsit;
- 11) regulin en la seva legislació la conservació de continguts web per institucions que hi estiguin facultades, utilitzant tècniques de recollida de material d'Internet com la recollida en el web, respectant plenament la legislació comunitària e internacional sobre drets de propietat intel·lectual;

En relació amb el seguiment d'aquesta recomanació

- 12) informin la Comissió, 18 mesos després de la publicació d'aquesta Recomanació en el Diari Oficial de la Unió Europea, i a partir de llavors cada dos anys, de les mesures adoptades en compliment d'aquesta Recomanació.

Com s'ha dit, al seu torn, el Consell de la UE va aprovar, el novembre del mateix any 2005, unes «Conclusions sobre la digitalització i l'accessibilitat en línia del material cultural i la conservació digital»,¹⁵ en què avalava els objectius estratègics del document de la Comissió i els principals elements de les recomanacions, així com el concepte d'una biblioteca digital europea mantinguda per diverses organitzacions en diversos llocs com a punt comú multilingüe d'accés al patrimoni cultural europeu que doni cabuda a tota mena de material cultural. A més, aquestes conclusions establien un calendari i servien de compromís per als 27 estats membres. Així, per exemple, fixaven per a mitjans de 2008 l'establiment d'estratègies nacionals per a la conservació i el dipòsit a llarg termini.

¹⁵ Consejo de la Unión Europea. «Conclusiones del Consejo sobre la digitalización y la accesibilidad en línea del material cultural y la conservación digital» [En línia]. Brussel·les, 7-12-2006. Disponible a: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/culture_council/council_conclusions_nov_2006/es.pdf [Consulta: 30-4-2008]

2.2. EL DESPLEGAMENT DE L'ESTRATÈGIA EUROPEA A L'ESTAT ESPANYOL

La iniciativa europea i2010 Biblioteques Digitals, les «Recomanacions sobre la digitalització i l'accessibilitat en línia del material cultural i la conservació digital» de la Comissió Europea, d'agost de 2006, i les Conclusions del Consell van portar el Ministeri de Cultura d'Espanya a la constitució, el 30 de març del 2007, de la Comisión Española sobre la digitalización y la accesibilidad en línea del material cultural y la conservación digital (CEDALMAC),¹⁶ seguint la tendència d'altres estats europeus de crear un organisme interinstitucional executiu per tal d'establir polítiques de digitalització, accés a materials digitals i preservació del patrimoni digital, i per coordinar els diversos actors que hi intervenen. L'ordre per la qual es crea aquesta comissió estableix que les seves funcions han de ser:

- a) *Asesorar al Ministerio de Cultura en relación con la consecución de las siguientes objetivos:*
- 1) *Reforzar las estrategias y los objetivos nacionales de digitalización y conservación digital.*
 - 2) *Contribuir al desarrollo de la Biblioteca Digital Europea como punto de acceso común multilingüe al material cultural digital distribuido en Europa.*
 - 3) *Mejorar el marco de condiciones para la digitalización y la accesibilidad a la red del material cultural y de la conservación digital.*
 - 4) *Reforzar la coordinación entre los diferentes actores y administraciones afectados.*
 - 5) *Desarrollar medios eficaces de conservación del material producido desde su origen en formato digital.*
 - 6) *Otras cuestiones relativas al cumplimiento de los objetivos establecidos en la Recomendación de la Comisión Europea de 24 de agosto de 2006 sobre la digitalización y la accesibilidad en línea del material cultural y la conservación digital (2006/585/CE).*
- b) *Elaborar a final de año una memoria sobre las actividades realizadas por la Comisión.*

¹⁶ Orden Cul/1014/2007, de 30 de març. BOE, 18-4-2007.

El Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació forma part d'aquesta comissió en representació de la Generalitat i ha participat activament en el debats i elaboració dels documents estratègics corresponents.

La Comissió ha interpretat que la funció consultiva que es defineix en el primer apartat s'havia de concretar en la creació d'un *Pla Nacional de Digitalització i disponibilitat en línia del material cultural i la preservació digital*, els treballs d'elaboració del qual es van iniciar la primavera del 2007. Caldria suposar que aquest Pla es vincularà al Programa Ingenio 2010, que té com un dels seus objectius arribar a la mitjana europea en el percentatge de PIB destinat a les TIC, passant del 4,8% al 2004 al 7% al 2010, i al Plan Avanza, que es presenta com l'instrument per convergir amb la UE en el camp de la societat de la informació. Concretament, el Plan Avanza, aprovat pel Consell de Ministres el 4 de novembre de 2005, fixa com un dels seus objectius, per tal d'aconseguir incrementar substancialment la presència de continguts en les llengües del territori espanyol a Internet, la creació de continguts digitals mitjançant la digitalització i difusió de fons del patrimoni cultural, especialment de biblioteques i arxius.¹⁷ Igualment, el pla de digitalització també s'haurà d'integrar en el Plan Nacional de I+D+i 2008-2011,¹⁸ aprovat pel Consell de Ministres el 14 de setembre de 2007, que, en la seva acció estratègica de Telecomunicacions i Societat de la Informació, recull totes les mesures del Plan Avanza.

¹⁷ *Plan Avanza*: <http://www.planavanza.es/>

¹⁸ *Plan Nacional de I+D+i 2008-2011*:
<http://www.plannacionalidi.es/documentos/PLAN%20NACIONAL%20CONSEJO%20DE%20MINISTR OS.pdf>

2.3. L'ÀMBIT CATALÀ

El 14 d'abril de 1999 es va presentar al Parlament de Catalunya el Pla Estratègic per a la Societat de la Informació, que es va anomenar *Catalunya en xarxa*.¹⁹ La iniciativa quarta d'aquest pla tenia com a objectiu «garantir la presència dels continguts digitals de Catalunya a la xarxa», i entre les accions que es preveien hi havia la «digitalització i difusió del patrimoni cultural català», en relació a la qual s'esmentava la creació de la Biblioteca Digital de Catalunya, i «l'elaboració d'un inventari d'iniciatives digitals i publicacions electròniques a Catalunya». En general el grau d'execució del pla Catalunya en xarxa va ser baix,²⁰ de manera que les accions de foment de nous continguts digitals o de digitalització dels existents es van notar escassament i, com s'explica en un altre apartat, l'inventari d'iniciatives digitals (o millor de digitalització) que fins al moment s'ha creat és *Prensa catalana. Inventari col·lectiu de còpies digitals i microfilms*,²¹ que es limita a reflectir les capçaleres de premsa que han estat reproduïdes en microfilm o en suports digitals, però que no aconsegueix mantenir-se actualitzat.

D'altra banda, el Pla de Serveis i Continguts (PSiC) que es va començar a redactar el 2004 preveia, en el marc del que s'anomenava *Aliança Digital*, «digitalitzar el coneixement de Catalunya de manera cohesionada», i «facilitar la informació de base per el desenvolupament d'aplicacions i serveis a partir de continguts de qualitat i indexats de forma homogènia.»²²

Finalment, cal recordar la resolució que la Comissió de Política Cultural del Parlament de Catalunya va aprovar el 9 de novembre de 2005 instant el Govern de la Generalitat a «dur a terme les actuacions institucionals i polítiques pertinents davant el Govern de l'Estat Espanyol i les comissions corresponents de la Unió Europea perquè el patrimoni literari i científic català formi part de la futura Biblioteca Digital Europea». Aquesta comissió entenia, a més, que, per a aquest propòsit, cal comptar amb els criteris de la Institució de les Lletres

¹⁹ *Pla Estratègic per a la Societat de la Informació. Catalunya en xarxa*. Comissionat per a la Societat de la Informació. Barcelona, 1999.

²⁰ Cfr.: Térmens, Miquel. «El patrimoni bibliogràfic i la política de digitalització a Catalunya». *Item. Revista de biblioteconomia i documentació*. N° 48. Maig 2008 (en procés de publicació).

²¹ *Prensa catalana. Inventari col·lectiu de còpies digitals i microfilms*:

<http://www.bnc.cat/catalegs/fonsrpp/inici.php>

²² *Descripció de projectes inclusos al PSiC*. [En línia]. Barcelona, 2005. Disponible a:

http://www10.gencat.net/dursi/generados/catala/societat_informacio/recurs/doc/descriptiuspsic.pdf

[Consulta: 30-4-08].

Catalanes, l'Institut d'Estudis Catalans, l'Institut Joan Lluís Vives, la Biblioteca de Catalunya, l'Anella Científica, l'Arxiu Nacional de Catalunya, el Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya i el Centre de Supercomputació de Catalunya.²³

Podem afegir, que l'Acord de Govern 2004-2007 ACORD per a la millora i modernització del Sistema Bibliotecari de Catalunya²⁴ instava, entre d'altres accions estratègiques a *fomentar que les diferents biblioteques catalanes es dotin d'informació electrònica a través de la contractació conjunta de recursos electrònics comercials així com posant a la xarxa recursos d'accés lliure.*

²³ BOPC. N° 250, 28-11-2005. Pàg. 6. Disponible a: <http://www.parlament.cat.net/activitat/bopc/07b250.pdf>

²⁴ <http://www20.gencat.cat/docs/Biblioteques/Tematic/Documents/Arxiu/acordmillora.pdf>

3. LES PRINCIPALS DINÀMIQUES DE DIGITALITZACIÓ EN ELS DIVERSOS ÀMBIT

Aquest tercer bloc, destinat a oferir una panoràmica dels diversos projectes de transferència dels continguts amb valor històric, cultural o científic, des del suport analògic a l'àmbit digital, s'organitza a partir dels diversos àmbits d'emmagatzematge o producció d'aquests continguts, quan encara es troben en l'esfera analògica: biblioteques, arxius, museus i centres culturals, premsa periòdica, edició, i producció audiovisual i arts escèniques. Ara bé, el cert és que, si la digitalització està destinada a curt i mitjà termini a la presència en línia d'aquests continguts, la classificació perd gran part del seu sentit. Els portals d'accés a materials culturals n'inclouen de tota mena: publicacions impreses (llibres, revistes i diaris), fotografies, objectes de museu, documents d'arxiu, material audiovisual, etc., amb relativa independència l'entitat en què estan dipositats. Sovint es barregen materials que procedeixen d'institucions de diferents menes, com ara biblioteques, arxius o museus, tot i que cal fer notar que l'entitat de procedència pesa prou –potser més del que és raonable– en l'organització de l'esfera virtual. En tot cas, en la major part de les ocasions, per a la persona que els consulta en línia té molta menys importància la procedència dels fons que no pas el seu contingut.

Sigui com sigui, aquest resum de la situació actual de la digitalització de materials culturals a Catalunya es fa atenent de forma central a les entitats que conserven o produeixen aquests materials, perquè d'aquesta manera s'identifiquen, en la major part del casos, els agents dels quals ha partit la iniciativa de la digitalització. En definitiva: es fa més atenció a l'origen del procés que a la manera com es clou. Tanmateix en moltes ocasions els límits es confonen: com es veurà, entre els materials que els arxius estan tenint més pressa a

digitalitzar hi ha la premsa històrica; ara bé, naturalment també les biblioteques i hemeroteques comparteixen la mateixa iniciativa, de manera que sovint els projectes es

Cal advertir que, amb diferència, és a l'àmbit de les biblioteques i al dels arxius als que es para una atenció més detallada. Això és així, d'una banda, perquè és a partir d'aquesta mena d'entitats que sorgeix, si no el nombre més gran d'iniciatives, sí una molt més elevada heterogeneïtat de projectes. De l'altra banda, també perquè les grans iniciatives internacionals de digitalització se centren fonamentalment en materials de biblioteca i d'arxiu. I, a més, cal assenyalar que, en realitat, en l'apartat dedicat a biblioteques, s'esmenten també les actuacions que estan duent a terme algunes entitats que tenen fons que són alhora bibliogràfics, hemerogràfics, fotogràfics i arxivístics –com ara el Centre Excursionista de Catalunya o l'Institut d'Estudis Catalans–, i altres institucions amb col·leccions cartogràfiques i fotogràfiques –com l'Institut Cartogràfic de Catalunya i el Centre de la Imatge i la Tecnologia Multimèdia–, o herbaris –com el de l'Institut Botànic de Barcelona i el del Centre de Documentació de Biodiversitat Vegetal–.

3.1. BIBLIOTEQUES, HEMEROTEQUES, CARTOTEQUES I FOTOTEQUES

Els primers grans projectes de digitalització retrospectiva del patrimoni cultural i científic-tècnic que es troba en biblioteques i arxius van aparèixer, en l'àmbit internacional, a finals de la dècada dels noranta, després d'un període de proves i assaigs en què es van anar seleccionant unes solucions específiques i se'n van rebutjar d'altres. Això vol dir que aquesta darrera dècada d'experiències en digitalització de continguts culturals ha estat també la primera: ha calgut aprendre a fer allò que no se sabia fer –perquè no s'havia fet mai abans– i, sovint, no hi ha hagut cap altre procediment d'aprenentatge que el de l'assaig i error.

Les biblioteques i arxius, a Catalunya i a la resta del món, van començar duent a terme programes de digitalització de col·leccions específiques, a vegades molt poc representatives i amb un interès limitat, per tal d'adquirir l'experiència que els permetés després dissenyar projectes més ambiciosos. Una conseqüència lògica d'aquest fet ha estat l'atomització, durant els primers anys, dels projectes de digitalització. Van sorgir un bon grapat d'iniciatives amb poca relació entre elles i amb un abast molt limitat. Amb el temps, els projectes han anat esdevenint més ambiciosos i han adquirit continuïtat i un sentit més global.

3.1.1. UN CONTEXT INTERNACIONAL D'INICIATIVES DIVERGENTS

L'aparició dels grans projectes internacionals, impulsats en ocasions per empreses o fundacions privades –el Projecte de Biblioteques de Google, Open Content Alliance, The Universal Digital Library, el projecte Gutenberg–, o bé per institucions internacional o europees –The World Digital Library, la Biblioteca Digital Europea, The European Library–, ha ajudat a fer sentir la necessitat d'anar alineant i fent convergir projectes dispersos o, senzillament, d'integrar els existents en un dels grans programes de digitalització d'abast

internacional o iberoamericà. Els dubtes han vingut a l'hora de decidir si era necessari vincular-se a alguna o algunes de les gran iniciatives que anaven sorgint i, en tot cas, amb quina o quines era més convenient de fer-ho. El fet és que l'aparició de grans empreses amb una capacitat financera i tecnològica incomparable amb la de les entitats dipositàries dels fons s'ha presentat com una oportunitat difícil de rebutjar. Ara bé, sorgeixen algunes incerteses relacionades amb la qüestió de quins poden ser els efectes del control que, en el futur, entitats d'una mena o d'altra puguin tenir sobre una bona part dels continguts culturals que circularan per les xarxes informàtiques. Val la pena de fer un repàs, encara que sigui superficial, a l'origen i evolució les principals projectes internacionals.

3.1.1.1. PROJECTES D'ABAST MUNDIAL

A. Projecte de Biblioteques de Google

La presentació, el 14 de desembre de 2004, del projecte Google Print Library, que després canviaria el nom pel de Google Books Library Project,²⁵ va ser el detonant que va provocar la reacció d'altres empreses i institucions d'àmbits diversos, preocupades pel possible control que Google, en el futur, podria adquirir sobre la circulació de la informació cultural, així com per altres qüestions relacionades amb la defensa dels drets dels editors o amb l'augment del domini dels continguts en anglès a Internet.²⁶ En el seu origen, el projecte de Google tenia com a objectiu la digitalització 15 milions de llibres de les biblioteques de les universitats de Stanford, Michigan, Harvard i Oxford, així com de la New York Public Library, però en l'actualitat inclou ja divuit grans biblioteques o grups de biblioteques de tot el món, entre les quals es troben, a més de les esmentades, les de les universitats de Cornell, Princeton, Califòrnia, Texas-Austin, Virginia, Wisconsin-Madison, Keio, Lausana i la Nacional de Baviera, així com les del Committee on Institutional Cooperation, que inclou al

²⁵ Projecte de Biblioteques de Google: <http://books.google.es/>

²⁶ Térmens, Miquel. «Digitalització de llibres de les biblioteques». *Item. Revista de biblioteconomia i documentació*. N° 41. Setembre-desembre 2005. Pàgs: 7-26. Disponible a: <http://www.raco.cat/index.php/Item/article/view/40864/68114>. D'aquest article procedeixen moltes de les informacions d'aquest apartat.

seu torn dotze grans universitats dels Estats Units. A l'Estat Espanyol s'hi va adherir primer la biblioteca de la Universidad Complutense de Madrid i, després, encapçalades per la Biblioteca de Catalunya, la biblioteca del Monestir de Montserrat, la biblioteca pública episcopal del Seminari de Barcelona, la biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya i la biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.

Els acords que Google subscriu amb cada entitat són confidencials i presenten variacions, però inclouen en tots els casos el compromís que Google assumeix totes les despeses i posa el personal i els mitjans tècnics, mentre que les biblioteques proporcionen els fons de llibres i els seleccionen. En ocasions la digitalització es porta a terme en instal·lacions proporcionades per Google, mentre que altres vegades es fa a la seu de cada biblioteca o en espais de les universitats; en tot cas, les actuacions tècniques són secretes i el disseny de les màquines usades és propietat de Google. A vegades l'empresa proporciona a les biblioteques fitxers amb les imatges escanejades, però, en tot cas, a través del seu portal ofereix accés a les obres de domini públic i permet la cerca d'aquelles que estan sota propietat intel·lectual, mostrant-ne, en aquest darrer cas, només algunes planes.

Entre les primeres respostes que va trobar Google, va haver-hi la de diversos grups d'editors i autors americans, preocupats per la defensa dels seus drets. A la tardor de 2005, després del fracàs d'algunes negociacions confidencials per arribar a alguna mena d'acords, Google va ser objecte de diverses demandes, com ara la de l'Authors Guild, que representa uns 8.000 autors nord-americans, o la d'alguns grups editorials membres de l'Association of American Publishers (AAP), com ara McGraw-Hill, Pearson Education, Penguin Group, Simon & Schuster i John Wiley & Sons. El punt fonamental del desacord era que Google volia negociar els permisos de les obres que no es troben al domini públic després de portar a terme la digitalització, en lloc de fer-ho abans.

L'altra reacció va sorgir de l'àmbit europeu, on augmentava la preocupació pel progressiu domini dels continguts en anglès a la xarxa. El primer crit d'alarma va ser el de Jean-Noël Jeanneney, president de la Bibliothèque nationale de France, qui, en un article a *Le Monde* el 14 de desembre de 2004, defensava que és necessari que les noves tecnologies serveixin a la diversitat cultural i feia una crida a iniciar des d'Europa algun projecte alternatiu.²⁷ Es pot

²⁷ Jeanneney ha desenvolupat les seves crítiques a Google en una obra a la versió anglesa de la qual, precisament, s'hi pot accedir a través de Google: Jeanneney, Jean Noël. *Google and the Myth of Universal Knowledge: a View from Europe*. The University of Chicago Press. Chicago, 2006. Disponible a:

veure en aquesta reacció el germen de la revitalització, liderada per França, del projecte de la Biblioteca Digital Europea (BDE) i de la iniciativa i2010 Digital Libraries, de la Unió Europea, el setembre de 2005.

Els conflictes judicials i la voluntat de defensar la seva imatge semblen haver estat el motiu que Google iniciés una sèrie de transformacions. Primer va passar a anomenar-se Google Book Search i, després, recuperant potser part del projecte original, Google Books Library Project. A més, va presentar versions no angleses del servei, va signar acords amb editors de diversos països per posar en línia obres que ja no procedien de la digitalització retrospectiva i va començar l'expansió a biblioteques que no pertanyen a l'àmbit anglosaxó.

B. Open Content Alliance

L'Open Content Alliance (OCA)²⁸ es va presentar gairebé un any després que el projecte Google Print Library, el 3 d'octubre de 2005. La iniciativa, que no té ànim de lucre, es presenta com a producte de la col·laboració de diverses organitzacions i empreses culturals, tecnològiques i governamentals de tot el món per tal de construir una biblioteca i arxiu multilingüe de textos digitalitzats i continguts multimèdia que puguin ser usats lliurement per tots els usuaris. Va sorgir a partir d'una iniciativa d'Internet Archive i Yahoo! i s'hi van anar afegint fins a 80 biblioteques o conjunts de biblioteques, arxius i museus. Entre les institucions actualment adherides es troben el Boston Library Consortium, la biblioteca de la Smithsonian Institution, les de les universitats de Columbia, de Toronto, Califòrnia i John Hopkins, la Biodiversity Heritage Library, que inclou la biblioteca de l'American Museum of Natural History, la British Library, The National Archives in the United Kingdom, etc. Igualment, recolzen aquest projecte la Sloan Foundation i empreses com Adobe, Hewlett-Packard i Xerox, i també Microsoft, per mitjà del seu portal MSN o, ara, Windows Live. Caldrà veure si el trencament de les negociacions entre Microsoft i Yahoo! pot afectar d'alguna manera la implicació de Microsoft en el projecte.

La concepció d'aquest projecte es concreta en el fet que les biblioteques, arxius i museus proporcionen els documents que es vol digitalitzar, tots en domini públic o sota llicència Creative Commons; al seu torn, Adobe, Hewlett-Packard i Xerox aporten llicències de programari; el finançament prové de fons molt diverses, com ara subvencions de fundacions com la Sloan Foundation, de les mateixes biblioteques o de Microsoft i Yahoo!. Internet Archive dirigeix la publicació en el web de l'OCA, però les obres digitalitzades, juntament amb altres materials ja creats en format digital, seran accessibles a través d'altres portals, com el de Yahoo! i el de Windows Live, i també mitjançant qualsevol altre buscador, incloent-hi el de Google.

A l'espera de com es concreti el nou portal Windows Live Books de Microsoft²⁹, que sembla que voldrà ser un competidor de l'oferta de llibres de Google, i de la seva relació amb Yahoo!, Internet Archive ofereix una mostra de 10.542 obres del que hauria d'acabar essent la biblioteca de l'OCA. Els llibres es poden descarregar en format PDF, però també es poden

²⁸ Open Content Alliance: <http://www.opencontentalliance.org/>

²⁹ Microsoft va abandonar el programa de digitalització de llibres el maig de 2008

llegir en format TXT i amb un sistema que simula el pas de les pàgines per l'usuari, a la manera del *turning the pages* de la British Library. També s'anuncia que es podran escoltar gràcies a la transmissió del so per *streaming*.

C. The Universal Digital Library

The Universal Digital Library³⁰ és un projecte sorgit de la Carnegie Mellon University, amb el propòsit de crear una biblioteca que ofereixi l'accés lliure a tot el coneixement humà. Com a primer pas, es planteja crear una biblioteca d'un milió de llibres digitalitzats –The Million Book Digital Library– per, en deu anys, arribar als deu milions, gràcies a una xarxa de cinquanta centres d'escaneig distribuïts per tot el món.

El finançament per The Million Book Digital Library prové, d'una banda, de la National Science Foundation, que aporta subvencions per a escàners, ordinadors i programari, mentre que els governs de la Xina i l'Índia aporten personal i instal·lacions. De fet, la major part de llibres han estat escanejats a la Xina, la Índia i Egipte. Segons el seu web, fins al moment se n'han escanejat 1.150.991 –és a dir, que ja s'hauria assolit la fita del milió de llibres–, escrits en més de vint llengües diferents, entre les quals destaca el xinès, seguit, a distància, de l'anglès, el telugu, l'àrab, l'urdu, l'hindi i el canarès. En castellà hi ha 111 obres i no n'hi ha cap en català.

D. World Digital Library

El projecte de la World Digital Library (WDL)³¹ va ser presentat davant de la Comissió Nacional dels Estats Units de la UNESCO el juny del 2005. En un primer moment apareixia com una ampliació del portal American Memory³², de la Biblioteca del Congrés dels Estats

³⁰ The Universal Digital Library: <http://www.ulib.org/>

³¹ World Digital Library: <http://www.worlddigitallibrary.org/>

³² American Memory: <http://memory.loc.gov/ammem/>

Units, que dona accés a més de nou milions de documents relacionats amb la història i la cultura dels Estats Units i que es va iniciar amb un programa pilot entre 1990 i 1994. A partir d'aquesta experiència es va desenvolupar el Global Gateway,³³ construït en forma de biblioteques temàtiques que són fruit de la col·laboració de la Biblioteca del Congrés amb altres entitats del món, com ara la Bibliothèque nationale de France, la Biblioteca Nacional Holandesa, la Biblioteca Nacional del Brasil o la Biblioteca Nacional de Espanya i la Biblioteca Colombina y Capítular de Sevilla. Finalment, a la Conferència General de la Unesco de París, el passat 17 d'octubre, la Biblioteca del Congrés, la Biblioteca d'Alexandria, la Biblioteca Nacional del Brasil, la Biblioteca i Arxius Nacionals d'Egipte, la Biblioteca Nacional de Rússia i la Biblioteca de l'Estat de Rússia van presentar un prototip de la futura World Digital Library, que és assumit per la UNESCO com a projecte propi. El prototip presenta llibres, manuscrits, mapes, fotografies i material audiovisual i té els menús en set llengües: àrab, xinès, anglès, francès, portuguès, rus i espanyol.

E. Project Gutenberg

El Project Gutenberg³⁴ s'anuncia com la iniciativa més antiga de digitalització massiva. Va ser creat per Michael Hart el 1971, com una biblioteca oberta de llibres electrònics obtinguts per digitalització. Es basa en la feina de voluntaris de tot el món, que aporten, per diverses vies, les versions digitals dels llibres. A finals d'abril de 2008 hi havia 25.251 llibres digitalitzats, tots en domini públic.

A diferència dels altres projectes, les obres del Project Gutenberg no es presenten amb les imatges de les pàgines dels llibres, sinó amb el text transcrit i ofert en diversos formats.

³³ Global Gateway: <http://international.loc.gov/intldl/intldlhome.html>

³⁴ Project Gutenberg: <http://www.gutenberg.org/>

3.1.1.2. PROJECTES EUROPEUS

A. The European Library

The European Library (TEL)³⁵ es va llançar, el 17 de març de 2005, com a portal de la Biblioteca Europea. Des de finals dels noranta s'havia començat a parlar de la necessitat de creació d'aquesta biblioteca europea, però, com s'ha vist, va ser a partir de la reacció a l'aparició del Projecte de Biblioteques de Google que es va aguditzar el sentiment de la urgència de consolidar un espai alternatiu a aquest projecte. TEL, en realitat, va néixer com un projecte europeu en el 5è Programa Marc (5FP) i, en el 7è, ha esdevingut el projecte de crear un accés uniforme a les col·leccions digitals del patrimoni cultural europeu en el marc de la iniciativa de biblioteques digitals i2010.

En l'actualitat a TEL hi participen 47 biblioteques nacionals europees, incloent-hi, des de juny de 2007, la Biblioteca Nacional de Espanya. Es va construir a partir de la fusió de diversos projectes anteriors, com la Bibliotheca Universalis i el lloc Gabriel (GAteway and BRIdge to Europe's National Libraries).

TEL no és exactament un projecte de digitalització: la seva missió és proporcionar un accés comú als fons digitals de les biblioteques que hi participen. Cada biblioteca nacional, actuant com a representant del seu país, gestiona la seva pròpia biblioteca digital, de forma que TEL esdevé un proveïdor de serveis i les biblioteques són les proveïdores de continguts; el finançament de la digitalització és responsabilitat de cadascuna de les entitats que hi participen. Entre els materials disponibles, però, hi ha moltes obres digitalitzades, com ara les que procedeixen de Gallica, la biblioteca digital de la Bibliothèque nationale de France. A conseqüència de l'origen heterogeni dels fons als quals dona accés, els continguts que es troben a través de TEL tenen formats molt diferents i no és fàcil la cerca per categories.

³⁵ The European Library: <http://www.theeuropeanlibrary.org/>

B. La Biblioteca Digital Europea, Europeana i la Biblioteca Digital Hispánica

El European Digital Library Project (EDLProject)³⁶ va néixer com a resposta a la petició de Viviane Reding, Comissària per a la Societat de la Informació i els Mitjans de Comunicació, realitzada a la conferència del CENL (Conference of European National Librarians) de Luxemburg, el setembre de 2005. Entre setembre de 2006 i febrer de 2008 va comptar amb un pressupost de 2.114.000 €, un milió dels quals va a càrrec del programa eContentPlus, i va aconseguir la integració de nou nous catàlegs, entre ells el de la Biblioteca Nacional de Espanya, a TEL. EDLProject i EDLNet, són un projecte específic i una xarxa temàtica, respectivament, finançats per eContentPlus, que continuen els treballs de TEL per tal de proporcionar un accés unificat a les principals biblioteques europees. Com a fites s'estableix l'accés, l'any 2010, a 6 milions d'objectes, incloent-hi col·leccions de biblioteca, arxiu i museu.

Dins del marc d'EDLProject, el 23 de març de 2007 es va presentar Europeana,³⁷ com a maqueta de la futura Biblioteca Digital Europea (BDE), desenvolupat sota el lideratge de la Bibliothèque nationale de France (BNF). És un prototip que donarà accés a dos milions d'objectes digitals, incloent-hi llibres, diaris, fotografies, materials d'arxiu, mapes, manuscrits i fons audiovisuals, i que es preveu que sigui inaugurat el novembre del 2008. Es tracta d'un portal multilingüe que, en un primer moment, està disponible en anglès, francès i alemany, però que s'espera que més endavant es desenvolupi en altres llengües europees. En el moment de la seva presentació, des d'Europeana es podia fer la cerca de 12.000 documents, principalment llibres, dels quals 7.000 procedeixen de Gallica, de la BNF, 4.000 de la Biblioteca Nacional Hongaresa i 1.000 de la portuguesa. Fins ara tots els documents són de domini públic, però es contempla la possibilitat en el futur d'arribar a acords amb editorials per tal d'incorporar textos amb *copyright*.

Europeana va gastar 3.300.000 € el 2006 per a la seva posada en marxa i per al 2007 disposava d'un pressupost de 10 milions d'euros. Ja al 2005 els objectius que es declaraven eren digitalitzar de 600.000 a un milió de llibres a l'any i França anunciava la seva disposició

³⁶ European Digital Library Project: <http://www.edlproject.eu/>

³⁷ Europeana: <http://www.europeana.eu/>

a invertir-hi de vuit a quinze milions d'euros anuals per digitalitzar entre 150.000 i 200.000 llibres a l'any.

El projecte de la Biblioteca Digital Hispánica (BDH),³⁸ de la Biblioteca Nacional de España (BNE), es presenta com l'instrument de l'Estat Espanyol per tal de complir el compromís adquirit amb la Unió Europea de contribuir a la creació de la BDE. La BDH es producte de la col·laboració de la BNE i el Ministeri de Cultura amb Red.es, entitat pública empresarial del Ministeri d'Indústria, Comerç i Turisme. A més, per tirant endavant aquesta iniciativa s'ha signat un acord amb Telefónica, segons el qual aquesta companyia finançarà la digitalització dels fons de la BNE. La quantitat de la inversió se situa al voltant dels 10 milions d'euros. En l'actualitat la BDH dona accés a unes 10.000 obres, entre manuscrits, llibres impresos dels segles XV a XIX, gravats, cartells, dibuixos, fotografies i mapes, i es calcula que per al 2012 el catàleg ha d'arribar a les 200.000 obres i més de 25 milions de pàgines, entre les quals hi haurà uns 15.000 manuscrits, 40.000 llibres, 120.000 dibuixos, gravats i fotografies, i diaris espanyols i iberoamericans.

L'empresa catalana GreenData serà la responsable d'implementar el programari DigiTool, propietat de l'empresa israelí Ex Libris, que utilitza la BDH. Inicialment, va haver-hi certa confusió pel fet que les obres digitalitzades es presentaven amb copropietat compartida de la BNE i Ex Libris, però sembla que finalment s'ha rectificat aquest aspecte, atenent al fet que les obres a les quals s'ofereix l'accés són de domini públic.

Com s'ha explicat anteriorment, la Comissió de Política Cultural del Parlament de Catalunya va aprovar el 9 de novembre de 2005 una resolució per la qual instava el Govern de la Generalitat a «dur a terme les actuacions institucionals i polítiques pertinents davant el Govern de l'Estat espanyol i les comissions corresponents de la Unió Europea perquè el patrimoni literari i científic català formi part de la futura Biblioteca Digital Europea». També l'instava a «tenir en compte, per a dur a terme les actuacions institucionals i polítiques que calguin, les activitats i els criteris de les institucions següents: la Institució de les Lletres Catalanes, l'Institut d'Estudis Catalans, l'Institut Joan Lluís Vives, la Biblioteca de Catalunya, l'Anella Científica, l'Arxiu Nacional de Catalunya, el Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya i el Centre de Supercomputació de Catalunya».³⁹

³⁸ Biblioteca Digital Hispánica: <http://www.bne.es/BDH/index.htm>

³⁹ BOPC. N° 250, 28-11-2005. Pàg. 6. Disponible a: <http://www.parlament-cat.net/activitat/bopc/07b250.pdf>

C. MICHAEL

El projecte MICHAEL (Multilingual Inventory of Cultural Heritage in Europe)⁴⁰ –que continua actualment amb el projecte MICHAEL Plus– va sorgir l'any 2004 a partir de les activitats del grup MINERVA, finançat amb el programa eTEN. MICHAEL no és una biblioteca virtual ni implica directament cap iniciativa de digitalització: aspira a crear una mena de metal·loc que permeti un accés senzill a les col·leccions digitalitzades de museus, biblioteques, arxius, llocs arqueològics, etc. Es vol desenvolupar un buscador que permeti trobar fàcilment col·leccions disperses a través de diversos museus, arxius o biblioteques.

MICHAEL es recolza en l'experiència del catàleg francès de fons culturals digitalitzats i en el prototip de portal franco-italià de fons digitals. Té també com a objectiu fomentar la interoperabilitat i la utilització d'estàndards comuns en les diverses iniciatives dels diferents estats per a l'accés a les col·leccions virtuals. A més, insisteix en la vocació políglota, tot i que de moment només s'hi pot accedir en francès, anglès i italià.

3.1.2. DINÀMIQUES DE CONVERGÈNCIA A CATALUNYA

A Catalunya, malgrat els esforços que les entitats més importants del país han fet per tal d'intentar harmonitzar i enllaçar els múltiples projectes de digitalització del patrimoni documental català que han sorgit de l'àmbit de les biblioteques i hemeroteques, el primer que es constata és que aquests projectes continuen responent a iniciatives variades, heterogènies i difícils de sistematitzar. La coordinació, tot i que es va incrementant, és escassa, i no estan encara ben dibuixats uns objectius comuns.

Així doncs, per a qualsevol que entri a la xarxa es fa ben aviat evident que, en l'actualitat, no existeix una estratègia global de preservació en format digital dels continguts que van néixer sobre els suports tradicionals i que es troben dipositats a les biblioteques catalanes, malgrat les variades iniciatives.

⁴⁰ MICHAEL: <http://www.michael-culture.org/>

Així, per exemple, succeeix en algunes ocasions, tot i que és cert que no molt sovint, que la mateixa publicació ha estat objecte, totalment o parcialment, de més d'un procés de digitalització.

En relació a aquesta mena de duplicacions de processos de digitalització cal assenyalar que la Biblioteca de Catalunya, assumint el paper de nucli i eix vertebrador del sistema bibliogràfic de Catalunya que li adjudica la Llei del Sistema Bibliotecari de Catalunya,⁴¹ manté l'inventari *Prensa catalana. Inventari col·lectiu de còpies digitals i microfilms*.⁴² Aquest inventari té com una de les seves missions evitar que es digitalitzin per duplicat diaris o revistes catalanes i podria servir com a base perquè en el futur es pogués constituir alguna mena portal d'accés únic a aquesta mena de publicacions. Igualment, la mateixa Biblioteca de Catalunya, en el seu Pla Estratègic 2004-2008, preveu el disseny d'un projecte de digitalització cooperatiu del fons patrimonial que es troba a biblioteques, centres i particulars per aprofitar recursos, així com fer esforços per evitar duplicitats i potenciar una política de digitalització de fons patrimonials, posant especial atenció en les institucions amb col·leccions interessants però que no disposen dels mitjans per a fer-ho individualment.⁴³ En tot cas, cal tenir present que si, en el futur, augmenten les possibilitats de digitalització retrospectiva de col·leccions de premsa històrica gràcies a noves línies d'ajuts, no és descartable que augmentin també els casos de duplicació d'esforços.

Ara bé, alhora es té la impressió que la pluralitat d'iniciatives que existeixen es va concentrant al voltant d'una sèrie de dinàmiques o vectors centrals que actuen a la manera de pols d'atracció. En una proporció variable, aquestes dinàmiques es podrien definir segons aquests sis factors, com a mínim:

- L'origen de la iniciativa.
- La procedència del fons.
- La font de finançament.
- El sistema d'accés als nous continguts digitalitzats i, per tant, la identificació de la seva procedència.
- El dipòsit on s'emmagatzemen els arxius digitals.
- Els agents que porten a terme la digitalització.

⁴¹ Llei 4/1993, de 18 de març. DOGC, 1727 de 29-03-1993.

⁴² *Prensa catalana. Inventari col·lectiu de còpies digitals i microfilms*:
<http://www.bnc.cat/catalegs/fonsrpp/inici.php>

⁴³ Biblioteca de Catalunya. *Pla Estratègic 2004-2008*. [En línia]. Disponible a:
<http://www.bnc.es/bc/pla0408.pdf> . [Consulta: 25-3-2008]

Aquestes dinàmiques de digitalització es podrien reduir, en un primer nivell, a les quatre següents:

- A. Les que graviten al voltant d'iniciatives que sorgeixen d'un o un grup dels més importants fons bibliogràfics o hemerogràfics catalans, fonamental la **Biblioteca de Catalunya**, **Arxiu Nacional de Catalunya**, el **Consorti de Biblioteques Universitàries de Catalunya**, les **diputacions** (com la de Barcelona i Girona), les més grans **universitats** catalanes i algunes de les principals entitats culturals del país (Ateneu Barcelonès, etc.).
- B. La que ha sorgit de la línia d'ajuts econòmics concedits pel **Ministeri de Cultura** que es vinculen a la **Biblioteca Virtual de Prens Històrica** i, més recentment, a la **Biblioteca Virtual del Patrimoni Bibliogràfic** o la **Biblioteca Digital Hispànica** impulsada per la Biblioteca Nacional espanyola.
- C. Les que tenen a veure amb la **Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes** i amb la **Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives**.
- D. Les que es vinculen al **Projecte de Biblioteques de Google** o, en algun cas puntual, a d'altres iniciatives d'empreses o fundacions internacionals.

Aquestes quatre dinàmiques no defineixen pas quatre processos absolutament independents. Ben contràriament, amb freqüència s'interelacionen i se superposen parcialment. Ben sovint una mateixa entitat pot estar vinculada a més d'una dinàmica: la Biblioteca de Catalunya, per exemple, que, amb el CBUC, és una de les entitats que impulsen els projectes vinculats a la Biblioteca Digital de Catalunya (BDC), participa del projecte de la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes –també ho fan totes les biblioteques universitàries, que alhora són membres del CBUC, a través de l'Institut Joan Lluís Vives–, és la institució que encapçala a Catalunya l'acord amb el projecte de biblioteques de Google i, a més, dues capçaleres de revistes dels seus fons apareixen a la Biblioteca Virtual de Prens Històrica. D'altra banda, a vegades succeeix, com és natural, que es pot accedir al mateix contingut des de portals que s'identifiquen amb iniciatives diferents, de forma que, deixant de banda la iniciativa de Google Books, els accessos als mateixos fons teixeixen una xarxa no exempta de complexitat.

En definitiva, es podrien concebre les quatre dinàmiques principals que hem definit com a vectors no totalment oposats, però tampoc complementaris ni convergents. Més aviat sembla que es dirigeixen a crear àmbits virtuals que, si no s'aconsegueixen harmonitzar, aniran divergint en el futur, fins fer-se definitivament impossibles d'integrar.

En tot cas, sembla clar que aquestes diferents dinàmiques de digitalització determinen:

- Models diferents d'accés als continguts culturals i científico-tècnics per part de la ciutadania.
- Identificacions diferents de la procedència del continguts culturals i científico-tècnics.
- La identificació o no dels continguts com a propis del patrimoni cultural català.
- Desenvolupaments diferent de la indústria de digitalització.
- Circulació diferent dels coneixements i experiències sobre digitalització.

A. Dinàmiques sorgides de les entitats catalanes

Els processos de digitalització que parteixen d'iniciatives centrades en les entitats dipositàries dels fons bibliogràfics i hemerogràfics catalans formen al seu torn una constel·lació que, per l'origen de la iniciativa i la procedència del finançament gira al voltant de diversos centres: Generalitat de Catalunya (Biblioteca de Catalunya, Arxiu Nacional de Catalunya, etc.), el CBUC –amb suport de la Generalitat- o el món local (Diputació de Barcelona, Diputació de Girona, ajuntament com els de Girona i Lleida), i les més grans universitats catalanes. Però també hi ha projectes importants que no es vinculen a aquests agents principals.

D'altra banda, aquestes iniciatives, quan es posen en línia, ho fan o bé a través de portals de les mateixes entitats que posseeixen els fons sobre suport tradicional o bé a través d'alguns portals col·lectius vinculats a les institucions que s'han esmentat en el paràgraf anterior. En conseqüència, el ciutadà que hi accedeix identifica els continguts amb l'entitat que posseeix els materials o, en tot cas, amb el patrimoni cultural català en general.

Igualment, els dipòsits són propietat de cadascuna de les entitats o bé són dipòsits cooperatius creats per les mateixes institucions.

Finalment, també es diferencien aquestes iniciatives de les que responen a les altres tres dinàmiques enunciades si es fa atenció als agents que porten a terme la digitalització. En els processos que encaixen amb aquesta dinàmica, de la digitalització s'encarreguen, en la major part d'ocasions, un nombre limitat de petites i mitjanes empreses d'origen català o amb delegacions a Catalunya que centren el seu negoci, totalment o en part, en l'oferta d'aquesta mena de serveis; altres vegades l'efectuen, en tot o en part, les mateixes entitats que posseeixen el fons, en els casos –no molt freqüents– en què hagin creat un servei propi de digitalització o tractament de documents: en aquesta circumstància es troba, especialment, l'Institut Cartogràfic de Catalunya, però també la Biblioteca de Catalunya, la Universitat de Barcelona o la Universitat de Lleida, a banda del l'Arxiu Nacional de Catalunya, del qual es parlarà en l'apartat dedicat a arxius.

Atenent, fonamentalment, al portal al qual es vinculen, es podria fer el repàs següent de les actuacions més importants, organitzant-les, al seu torn, en tres grups:

- 1) Les que tendeixen a agrupar-se al voltant de la Biblioteca Digital de Catalunya (BDC).
- 2) Les que apareixen en portals que no es vinculen directament a la BDC, però comparteixen d'iniciatives d'entitats que hi estan relacionades.
- 3) Les que sorgeixen d'altres entitats i apareixen en els portals propis d'aquestes entitats o es conserven en discs durs, CD o DVD.

- 1) Biblioteca Digital de Catalunya.** La Biblioteca Digital de Catalunya (BDC)⁴⁴ va ser posada en marxa el 1998 des del Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya (CBUC)^{45, 46} i es financia bàsicament amb les aportacions de les universitats catalanes, la Biblioteca de Catalunya (Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació) i, en una part molt important, pel Departament d'Innovació,

⁴⁴ Biblioteca Digital de Catalunya: http://www.cbuc.es/cbuc/programes_i_serveis/bdc

⁴⁵ CBUC: <http://www.cbuc.cat/>

⁴⁶ Cfr. Anglada i de Ferrer, Lluís ; Reoyo Tudó, Sandra. «Els dipòsits electrònics col·lectius del CBUC, antecedents i situació actual». *Item. Revista de biblioteconomia i documentació*. N.º. 41, setembre-desembre 2005. Disponible a: <http://www.raco.cat/index.php/Item/article/viewFile/40867/68117>

Universitats i Empresa de la Generalitat de Catalunya. En realitat, el Pla Estratègic per a la Societat de la Informació, Catalunya en Xarxa, elaborat el 1999, incloïa també la iniciativa de crear una biblioteca digital de Catalunya com a instrument per garantir la presència de continguts catalans a la xarxa, però el servei que ha desenvolupat el CBUC ofereix accés a recursos electrònics, catalans o no. Des dels seus inicis, la BDC ha definit dues línies d'actuació: d'una banda, la contractació de recursos electrònics comercials i, de l'altra, l'elaboració de dipòsits electrònics col·lectius d'accés lliure. Naturalment, aquest dipòsits digitals contenen en part continguts creats directament en format digital, però se'n troben també de digitalitzats i, en aquest sentit, ha servit com a marc per a diverses iniciatives de digitalització de materials culturals. El CBUC ha destinat entre uns 60.000 i 70.000 € a l'any per digitalització a través dels ajuts de la Generalitat de Catalunya.

La Biblioteca Digital de Catalunya conté en l'actualitat sis dipòsits i bases de dades amb continguts propis: Tesis Doctorals en Xarxa (TDX), Revistes Catalanes d'Accés Obert (RACO), Memòria Digital de Catalunya (MDC), Dipòsit de Recerca de Catalunya (RECERCAT)⁴⁷, la Base de Dades de Sumaris Electrònics (BDSE)⁴⁸ i les Bases de Dades Catalanes. Els tres primers dipòsits són els que han donat lloc a digitalitzacions retrospectives:

- **Tesis Doctorals en Xarxa (TDX)**⁴⁹. Es tracta d'un dipòsit cooperatiu, creat l'any 2001, que conté en format digital tesis doctorals llegides a les Universitats de Catalunya i a d'altres Comunitats Autònomes. Està coordinat pel CBUC i el CESCO, i el passat 26 de novembre va arribar a les 5.000 tesis. En formar part de la Networked Digital Library of Theses and Dissertations (NDLTD), augmenta la visibilitat de les tesis llegides a Catalunya. Originalment les tesis doctorals que s'oferien a través de TDX havien ja estat creades en l'àmbit digital, però els darrers anys el CBUC ha obert una convocatòria d'ajuts per a la digitalització retrospectiva de tesis llegides abans del 2001, de manera que en l'actualitat ja hi ha 400 tesis que provenen de la digitalització retrospectiva i a finals d'any es preveu que n'hi hagi 400 més. Aquestes digitalitzacions es fan a través de les empreses que les institucions coordinadores de TDX decideixin.

⁴⁷ RECERCAT: <http://www.recercat.net/>

⁴⁸ Base de Dades de Sumaris: <http://sumaris.cbuc.es/>

⁴⁹ TDX: <http://www.tesisenxarxa.net/>

- **Revistes Catalanes d'Accés Obert (RACO)**⁵⁰ és un dipòsit des del qual es poden consultar en accés obert els articles a text complet de les revistes científiques, culturals i erudites catalanes amb la finalitat d'augmentar-ne la visibilitat i la consulta. Es tracta d'un projecte del CBUC, el CESCA i la Biblioteca de Catalunya, en el qual hi participen, a més de la major part de les universitats catalanes i la Universitat de les Illes Balears, diversos departaments i organismes de la Generalitat de Catalunya i fins a 23 entitats més que publiquen revistes científiques. A finals del 2007 s'hi inclouen 159 revistes, de 34 institucions editorials, amb un total de 38.815 articles de 2.914 números de revista.⁵¹ Els números que ja van ser produïts directament en format digital s'han incorporat així a RACÓ, però des del 2006 s'ha promogut també la digitalització retrospectiva de revistes, i el CBUC ha atorgat ajuts que, aquell any, representaven en conjunt uns 20.000 €. Per al 2008 el conjunt dels ajuts del CBUC és de 22.092,55 € per a un total de quinze publicacions de dotze entitats diferents, amb 508 números de revista i 71.486 pàgines. El Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació hi ha col·laborat econòmicament.

- **Memòria Digital de Catalunya (MDC)**⁵² és el més heterogeni i el més ambiciós dels tres dipòsits vinculats al CBUC, al CESCA i, en el cas de RACO i MDC, a la Biblioteca de Catalunya. És, a més, l'únic que es compon íntegrament de materials procedents de digitalització retrospectiva. En l'actualitat comprèn l'accés a setze col·leccions de revistes catalanes antigues, manuscrits, incunables i llibres en general, mapes, fotografies, cartells, fulletons, dibuixos i ex-libris, procedents de biblioteques del CBUC (de la Biblioteca de Catalunya, de la Biblioteca de la UB i de la Facultat de Nàutica, de la UdG, dels fons històrics de l'ETSAB i l'ETSEIB de la UPC i de la UPF), així com de la Biblioteca de l'Esport de la Generalitat i l'Institut Cartogràfic de Catalunya. A la seva pàgina d'inici, Memòria Digital de Catalunya declara la intenció d'impulsar la digitalització del patrimoni català i esdevenir la interfície que permeti la consulta conjunta d'aquest

⁵⁰ RACO: <http://www.raco.cat/>

⁵¹ Cfr. «RACO. Estadístiques» [En línia] Disponible a: <http://www.raco.cat/index.php/index/raco/estadistiques>

⁵² Memòria Digital de Catalunya: <http://mdc.cbuc.cat/>

patrimoni, però el cert és que en l'actualitat encara moltes de les biblioteques del CBUC mantenen col·leccions digitalitzades dels seus fons no enllaçades amb la MDC.

En conjunt, sense comptar l'Arxiu de Revistes Catalanes Antiques (ARCA) –que, tot i que s'inclou a la MDC, té una entitat pròpia–, a la MDC hi apareixen uns 65.000 documents. De la Biblioteca de Catalunya procedeixen les 9.800 plaques fotogràfiques de vidre del fons Salvany, 102 manuscrits i 18 incunables del fons de reserva, i 124 encuadernacions artístiques del fons Miralles. De la Universitat de Barcelona provenen 1.500 dibuixos i aquarel·les de la Col·lecció Sabater Pi i 46 carpetes de cartells i programes del Fons Digital Oriol Martorell. La Universitat Pompeu Fabra hi ha integrat les imatges de 659 fulletons de la Guerra de la Independència i s'hi incorporaran pròximament els de l'època de Ferran VII, per a la digitalització dels quals ha rebut una ajuda del Ministeri de Cultura que ha representat 11.396 € l'any 2007,⁵³ així com un mínim de 104.000 pàgines, corresponents a 2.600 documents, del fons bibliogràfic que la Cambra de Comerç de Barcelona va cedir l'abril del 2001 a la Universitat; aquest projecte haurà costat un total de 60.000 €, en dos anys; també està pendent de digitalitzar els fulletons de l'època 1680-1750. La UPC hi inclou una mostra del seu Fons Històric, amb 48 mapes i cartes de navegació de la Facultat de Nàutica i 27 llibres de l'ETSAB i l'ETSEIB. També hi apareixen 43 mapes antics de Catalunya i 106 fotografies aèries obliqües de l'Institut Cartogràfic de Catalunya. Finalment, cal esmenar els 19 cartells de la Biblioteca de l'Esport, 15 ex-libris de la Universitat de Girona i els diaris manuscrits de Rosa Sensat.

A banda de les col·leccions esmentades, l'Arxiu de Revistes Catalanes Antiques (ARCA) s'integra també dins de la Memòria Digital de Catalunya, però és, com s'ha dit, un projecte amb entitat pròpia, igualment liderat per la Biblioteca de Catalunya i amb el suport del CBUC.

- A l'**Arxiu de Revistes Catalanes Antiques (ARCA)**⁵⁴ s'hi mostren versions digitalitzades de revistes catalanes ja desaparegudes. Hi

⁵³ Orden del Ministerio de Cultura 4111/2007, de 21 de diciembre. BOE, 28-01-2008

⁵⁴ ARCA: <http://www.bnc.es/digital/arca/index.html>

col·laboren, a més de la Biblioteca de Catalunya i el CBUC, la Biblioteca de l'Esport de la Generalitat, l'Ateneu Barcelonès, l'Aula Màrius Torres, l'Arxiu Històric de Sabadell, l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, el Museu Nacional d'Art de Catalunya, la Médiathèque de Perpinyà i les universitats Autònoma de Barcelona, de Vic i de Lleida, tot i que actualment no totes les revistes que aquestes institucions mostren digitalitzades als seus portals apareixen també a ARCA. Els seus objectius són recuperar i preservar el patrimoni hemerogràfic català, incrementar els continguts catalans a Internet en accés obert i promoure la cooperació entre institucions per completar les col·leccions, millorar els serveis, compartir recursos i rendibilitzar les col·leccions documentals.

A abril de 2008 a ARCA hi apareixien 115 títols de revistes digitalitzades i anunciava la incorporació propera d'uns altres 50 títols. Durant l'any 2007, la BC va dedicar 378.000 € a aquests projectes⁵⁵ i el 2008 preveu dedicar-hi 275.000 més,⁵⁶ la qual cosa permetrà en conjunt la digitalització d'unes 800.000 noves pàgines. Cal destacar el seu creixement ràpid: fa un any el número de títols digitalitzats era tot just 44. També s'ha de fer notar l'interès que suscita aquest fons, ja que setmanalment es consulten uns 3.500 objectes digitals.

- 2) D'altra banda, les mateixes entitats vinculades a la BDC, és a dir, la Biblioteca de Catalunya i les biblioteques universitàries que formen part del CBUC, han posat en marxa altres projectes de digitalització que en l'actualitat encara no s'inclouen a la BDC o només s'hi inclouen parcialment. Cal pensar que de forma natural aquests projectes haurien de convergir al voltant de la BDC i especialment de MDC i ARCA i que, en part, si encara no s'ha accelerat aquesta convergència és per dificultats d'integració de les interfícies, per la voluntat de preservació de la particularitat de les col·leccions, per l'existència de convenis amb altres biblioteques digitals o per problemes legals relacionats amb l'origen dels fons. Entre els més destacables es troben els següents:

⁵⁵ *Pla Operatiu de la Biblioteca de Catalunya 2007*. [En línia]. Disponible a: <http://www.bnc.cat/bc/qualitat/poperatiu2007.doc>

⁵⁶ *Pla Operatiu de la Biblioteca de Catalunya 2008*. [En línia]. Disponible a: <http://www.bnc.cat/bc/qualitat/poperatiu2008.doc>

- Des del 2005 la **Biblioteca de Catalunya** està duent a terme la digitalització de fons fotogràfic. Dins d'aquest fons, a més de les ja esmentades 9.800 plaques del Fons Fotogràfic Salvany, les imatges digitalitzades de les quals formen una de les col·leccions que integren la MDC, es troben unes altres 25.000 fotografies d'altres fons (Mancomunitat de Catalunya, Pierre Deffontaines, Francesc Labarta...) que es vol abocar a format digital i descriure per fer-ne la identificació. El projecte té la col·laboració del Servei d'Ocupació de Catalunya (SOC), mitjançant una subvenció per a la contractació de treballadors desocupats que en conjunt va representar 40.281,08 € l'any 2006⁵⁷.

Cal recordar que la Biblioteca de Catalunya, en consonància amb el paper central que li adjudica la Llei del Sistema Bibliotecari de Catalunya,⁵⁸ està vinculada a les més importants dinàmiques de digitalització que s'estan duent a terme a Catalunya dins de l'àmbit de les biblioteques. En conjunt, l'esforç econòmic total anual que fa en digitalització se situa entre els 550.000 i 600.000 €, que representa al voltant del 4,8% del seu pressupost total, que és de 12.405.207,25 € per a l'any 2008.⁵⁹

- La **Universitat de Barcelona**⁶⁰ va començar la digitalització dels seus fons amb la col·lecció *Imago*, de les diapositives de la secció d'Art de la seva biblioteca i del Departament d'Història de l'Art. Després va continuar amb altres materials dels seus fons antics i col·leccions especials temàtiques i d'autor: la col·lecció de 1.350 imatges de marques usades per impressors d'obres del seu fons de reserva; la de 1.790 gravats dels segles XVI a XIX; tres llibres de dret, del segle XVI, d'Agustí i Albanell; els llibres i estudis de gastronomia i alimentació del Fons Grewe; les 666 mostres de l'Herbari BCN; els 1.213 cartells de l'època de la

⁵⁷ *Memòria del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació 2006*. [En línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2007. Disponible a: <http://www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/Cultura/Documents/Arxiu/ArxiusGT/Memoria2006.pdf> [Consultat: 3 d'abril de 2008]

⁵⁸ Llei 4/1993, de 18 de març. DOGC, 1727 de 29-03-1993.

⁵⁹ *Pressupostos de la Generalitat de Catalunya per al 2008. Memòries De Programes*. Disponible a: http://www15.gencat.net/ecofin_wpres08/pdf/MP_6080.pdf . [Consulta 5-4-2008]

⁶⁰ Universitat de Barcelona. Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació. Col·leccions digitals: <http://www.bib.ub.edu/recursos-informacio/colleccions/colleccions-digitals/>

República i la Guerra Civil; Pharmakoteka, base de dades d'especialitats farmacèutiques antigues, acompanyada d'imatges, creada com una línia de recerca del Museu de la Farmàcia Catalana i com a línia docent de la Facultat de Farmàcia; o els ja esmentats 1.500 dibuixos i aquarel·les de la Col·lecció Sabater Pi i 46 carpetes de cartells i programes del Fons Digital Oriol Martorell, vinculades, aquestes dues darreres, a Memòria Digital de Catalunya. El Pla estratègic del Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació (2006-2009)⁶¹ de la Universitat de Barcelona, l'organisme que des del 2004 integra els serveis de biblioteca i suport a la docència, preveu «continuar amb els processos de digitalització de fons antics i impulsar la creació de col·leccions digitals», tot i que sembla que en el futur es farà vinculant aquests projectes, quan sigui possible, a la Memòria Digital de Catalunya i, especialment, a la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes.

- Els **fons històrics de la Universitat Politècnica de Catalunya** disposen de més de 30.000 volums. D'aquest fons s'ha seleccionat 1.384 títols de llibres, 529 imatges, 100 manuscrits i altres documents per una primera fase de digitalització, procedents de la Biblioteca Rector Gabriel Ferraté, l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (ETSAB), l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès, la Biblioteca del Campus de Terrassa, la Facultat de Nàutica de Barcelona (FNB) i la Biblioteca del Campus del Baix Llobregat. La creació del dipòsit del Fons Històric ha rebut el 2007 una ajuda de 27.350 € del Ministeri de Cultura.⁶²

De fet, l'ETSAB va iniciar ja el 2002 la digitalització dels plànols de la càtedra Gaudí, en la que va ser una de les primeres actuacions locals en digitalització retrospectiva; va continuar després la digitalització de tot el seu Arxiu Gràfic⁶³, incloent-hi projectes de final de carrera, exercicis de revàlida dels mestres d'obres, treballs de classe, dibuixos, fotografies, etc., amb un total de 2.825 documents. Al seu torn, l'Escola Tècnica Superior d'Enginyers Industrials de Barcelona (ETSEIB) va dissenyar, ja a finals dels anys noranta, l'anomenat

⁶¹ *Pla estratègic del Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació (2006-2009)*. [En línia]. Disponible a: <http://www.bib.ub.edu/fileadmin/arxiu/plaestrategic2006-09.pdf>

⁶² *Orden del Ministerio de Cultura 4111/2007, de 21 de diciembre*. BOE, 28-01-2008.

⁶³ Arxiu Gràfic ETSAB: <http://eprints.upc.es/adminbustia/bib210/>

Projecte Cassini, que preveia la digitalització d'un conjunt important de documents del seu Fons Antic. D'altra banda cal recordar que, en l'actualitat, 13 llibres procedents del Fons Històric de l'ETSAB s'integren a la MDC, com també s'hi integren 14 obres del Fons Històric de Ciència i Tecnologia de l'ETSEIB. A més, també es pot advertir que aquest darrer fons participa en la Biblioteca Virtual Miquel de Cervantes amb set obres de la biblioteca de l'ETSEIB i una de l'Escola Tècnica Superior d'Agricultura.

- o La **Universitat Autònoma de Barcelona**, que va ser la primera universitat catalana a penjar de forma sistemàtica les versions digitals de les revistes que editava, està digitalitzant i incloent al seu Dipòsit Digital de Documents (DDD-UAB)⁶⁴, juntament amb materials creats ja originalment en format digital, diverses col·leccions molt heterogènies procedents de digitalització retrospectiva. Així, d'una banda, està abocant a suport digital alguns dels fons especials i personals que custodien les seves biblioteques: en l'actualitat apareix ja al DDD el fons personal de José Agustín Goytisolo (amb 3.548 documents) i s'està treballant en el de Pere Calders. D'altra banda, ha digitalitzat també un recull de revistes antigues d'art i cultura (40 registres), i un altre de premsa política clandestina, amb 114 entrades, algunes d'elles provinents de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i altres de la pròpia hemeroteca. El DDD-UAB ha rebut el 2007 un ajut de 61.182 € del Ministeri de Cultura, imputats al crèdit «Preservación del patrimonio digital» del programa «Bibliotecas».⁶⁵
- o La **Biblioteca de la Universitat de Girona** ha iniciat la digitalització d'alguns dels seus fons especials. Així, per exemple, conjuntament amb la Càtedra Ferrater Mora de Pensament Contemporani, l'any 2002 es va completar un projecte de digitalització de la correspondència de Josep Ferrater Mora⁶⁶, amb 6.744 cartes manuscrites o mecanoscrites. En l'actualitat, tanmateix, s'ha iniciat un nou projecte sobre aquest fons digitalitzat, que pretén millorar les condicions d'accés i assegurar la preservació dels documents mitjançant la realització d'una còpia

⁶⁴ Dipòsit Digital de Documents: <http://ddd.uab.cat/>

⁶⁵ Orden del Ministerio de Cultura 4111/2007, de 21 de diciembre. BOE, 28-01-2008.

⁶⁶ Biblioteca Ferrater Mora: http://biblioteca.udg.edu/fons_especials/ferrater_mora/index.asp

nova en format pdf i l'arxiu dels documents i les seves metadades al Dipòsit Digital de la Universitat de Girona (DUGi). També s'ha iniciat la digitalització dels manuscrits (prop de 4.000 folis), fotografies, cartes i postals del Fons Bertrana⁶⁷ i, de moment, es troben a la xarxa 13 fotografies i alguns mecanoscrits. Tots dos projectes compten amb ajuts del Ministeri de Cultura que van ser, l'any 2007, de 31.642 € per al canvi de format del llegat Ferrater Mora i de 2.381 € per a la digitalització dels manuscrits del fons Bertrana.⁶⁸

- o El **Servei de Biblioteca i Documentació de la Universitat de Lleida** ha iniciat la digitalització de part del Fons Romà Sol i Carme Torres⁶⁹, que va rebre durant el curs 2003-2004. Entre els materials que es vol digitalitzar s'inclouen 618 goigs i fulletons religiosos, 217 romanços, 699 programes festius i documentació diversa dels segles XVIII, XIX i XX. Aquest projecte ha rebut l'any 2007 una ajuda de 15.228 € del Ministeri de Cultura.⁷⁰ D'altra banda, com s'exposa més endavant, el Corpus Literari Virtual de l'Aula Màrius Torres és una iniciativa d'una associació vinculada a la Universitat de Lleida.

- o Un dels més importants i més antics projectes de digitalització retrospectiva que s'estan duent a terme a Catalunya és el de l'**Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC)**,⁷¹ que és membre associat al CBUC. La digitalització es va iniciar per la fototeca: alhora que a finals de la dècada dels 1990-1999 es produïen ja totes les fotografies aèries tant en suport analògic com digital, es va iniciar el procés de digitalització dels fons més antics i, així, bona part dels negatius dels anys 1940, 1950 i 1960 es troben també en format digital. La fototeca digital és formada en conjunt per més de 200.000 fitxers de fotografies aèries verticals. D'altra banda, l'any 2002 va començar un projecte de digitalització de la cartoteca, que va portar, l'any 2007, a l'adquisició d'un escàner pla 2A0 que ha de permetre escanejar els materials més delicats de la col·lecció. Per a l'adquisició del

⁶⁷ Fons Bertrana: http://biblioteca.udg.edu/fons_especials/bertrana/index.asp

⁶⁸ Orden del Ministerio de Cultura 4111/2007, de 21 de diciembre. BOE, 28-01-2008.

⁶⁹ Fons Romà Sol i Carme Torres: <http://biblioteca.udl.cat/romasol/>

⁷⁰ Orden del Ministerio de Cultura 4111/2007, de 21 de diciembre. BOE, 28-01-2008.

⁷¹ Institut Cartogràfic de Catalunya: <http://www.icc.es/>

maquinari, l'any 2006 es va comptar amb una subvenció de la Secretaria de Telecomunicacions i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya.

El projecte de digitalització de l'ICC considera susceptibles de ser escanejats un total de 800.355 documents, dels quals 244.656 són mapes, 305.699 fotografies i uns 250.000 altres documents. A finals de 2007 s'havien escanejat 17.644 mapes, 65.065 fotografies i 23.973 documents d'altres menes, xifra que s'incrementa dia a dia.⁷² Des de la tardor de 2007 es poden consultar per Internet més de 5.000 mapes i fotografies digitals.⁷³ Una primera mostra, amb 43 mapes antics de Catalunya i 106 fotografies antigues ja es podia trobar, des de l'any 2006, a la MDC. L'ICC calcula que necessitarà uns quatre milions d'euros per concloure la digitalització de tot el seu patrimoni.

- o La **Memòria de la Imatge**⁷⁴, del **Centre de la Imatge i la Tecnologia Multimèdia (CITM)**, entitat que depèn de la Fundació Universitat Politècnica de Catalunya, està duent a terme un projecte centrat exclusivament en imatges fotogràfiques. Es tracta de la catalogació, digitalització i col·locació en línia dels 44.000 documents fotogràfics del fons històric de fotografies del CITM. Són fonamentalment imatges relacionades amb l'arquitectura i l'urbanisme, preses entre 1901 i 1940, la qual cosa fa que l'arxiu sigui un referent important pel que fa a l'urbanisme i l'arquitectura d'aquests anys.

- 3) Finalment, encara dins de la primera de les dinàmiques definides, es pot parlar d'altres iniciatives que provenen d'institucions no vinculades al CBUC, però que no giren ni al voltant del Miguel de Cervantes, ni del Projecte de Biblioteques de Google, ni de la Biblioteca Virtual de Prensa Històrica i la Biblioteca Virtual del Patrimoni Bibliogràfic. Les més importants serien les següents:

⁷² Institut Cartogràfic de Catalunya. «Projecte de digitalització dels fons de la Cartoteca de Catalunya de l'Institut Cartogràfic de Catalunya».

⁷³ Generalitat de Catalunya, Institut Cartogràfic. *25 anys de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (1982-2007)* [en línia]. Disponible a: http://www.icc.es/pdf/ca/common/icc/publicacions_icc/especials/25anys.pdf [Consulta 15 d'abril de 2008]

⁷⁴ Memòria de la Imagen: <http://147.83.144.38/memoriaimatge/>

- La **Gerència de Serveis de Biblioteques de la Diputació de Barcelona** va començar l'any 2000 i va tancar el 2007 un ambiciós projecte de digitalització. Es tracta de la digitalització del fons de publicacions periòdiques locals que es troben a les biblioteques de la Xarxa de Biblioteques Municipals de Província de Barcelona⁷⁵. És aquest un fons de col·leccions sovint úniques, que s'ha jutjat que poden tenir un gran valor temàtic per als estudiosos del tema i que era necessari preservar, ja que algunes d'elles es troben malmeses. En conjunt han estat 251 títols, 80.445 exemplars i 716.168 pàgines, i el cost total, incloent-hi només els costos de contractació externa, ha estat de 133.000 €.

- L'**Institut d'Estudis Catalans** es proposa elaborar un pla director de digitalitzacions que defineixi de forma clara quins fons cal abocar a format digital i quines són les prioritats. En l'actualitat, amb l'ajut del CBUC, està procedint a la digitalització retrospectiva de totes les seves revistes científiques que no han nascut ja en suport digital, i hi dona accés a través del seu portal⁷⁶, a banda de mitjançant RACO: es tracta d'un total de 41 títols, dels quals cal digitalitzar unes 175.000 pàgines; ara s'està acabant la digitalització de les primeres 50.000. D'altra banda també s'ha transferit ja a format digital la integritat de l'arxiu Mercè Rodoreda, que inclou més de 8.000 fulls i més de 500 imatges fotogràfiques, així com unes tres sèries dels arxius generals de l'entitat, diverses sèries de fotografies, uns 70 dels 3.000 títols que formen part de les col·leccions bibliogràfiques editades per l'entitat i les seves societats filials, i unes 400 cintes d'enregistraments sonors d'estudis de dialectologia.

- La **Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès** participa en diversos projectes de digitalització. En primer lloc, set de les capçaleres que apareixen a ARCA procedeixen dels seus fons. En segon lloc, ha digitalitzat, a través de la iniciativa del Ministeri de Cultura per a digitalitzar la premsa històrica (i per tant apareixen a la Biblioteca Virtual de Premsa Històrica), unes altres 28 capçaleres, que en

⁷⁵ Fons local de publicacions periòdiques digitalitzades: <http://www.diba.cat/xbcr/>

⁷⁶ Institut d'Estudis Catalans: <http://publicacions.iec.cat/>

quatre casos coincideixen amb les d'ARCA. En tercer lloc, col·labora amb el projecte d'Hemeroteca Digital de l'Aula Màrius Torres i hi aporta sis capçaleres, a les quals també es pot accedir, o està previst que s'hi pugui accedir, des d'ARCA. Finalment, és una de les entitats que ha signat el conveni amb Google Library que encapçala la Biblioteca de Catalunya.

- El **Pla de Digitalització del Fons Documental del Centre Excursionista de Catalunya (CEC)** preveu abocar a format digital els 600 mapes més valuosos de la seva cartoteca, amb el suport de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, que passaran a integrar-se a MDC, i el Butlletí del CEC del període 1876-1938, que s'integrarà als Dipòsits Digitals de la UAB; aquests dos projectes, malgrat que encara no apareixen als portals previstos, estan ja en una fase avançada d'execució. D'altra banda, es vol digitalitzar també unes 100.000 fotografies del seu arxiu fotogràfic, tot i que encara no s'ha tancat cap acord que permeti aconseguir finançament per aquest projecte. Cal recordar, a més, que el CEC es una altra de les entitats que ha signat el conveni amb Google Library Project; aquest conveni ha de permetre la digitalització d'uns 3.500 llibres publicats abans del 1876 de la seva biblioteca.

- **L'Aula Màrius Torres**⁷⁷, associació vinculada a la Universitat de Lleida, ha creat el Corpus Literari Digital, que dona accés a una àmplia selecció de documents relacionats amb la literatura catalana contemporània, incloent-hi manuscrits, llibres, publicacions periòdiques i enregistraments sonors i de vídeo, provinents de moltes entitats diferents. En l'actualitat s'han digitalitzat o estan en procés de digitalització 17 capçaleres de revistes, mitja dotzena de llibres, els fitxers de lectura de Salvador Espriu, mecanoscrits i manuscrits de Carles Riba, tots els autògrafs de Màrius Torres i els originals de la revista *Poemes*, alguns centenars d'enregistraments sonors de la veu d'escriptors recitant els seus textos o fent al·locucions i les versions digitals dels enregistraments en vídeo d'entrevistes, converses, monogràfics, etc. d'escriptors catalans o de programes de televisió on aquests tenen un paper destacat. Tot plegat representa més de 16.000 pàgines i

⁷⁷ Aula Màrius Torres: <http://www.aulamariustorres.org/>

200 hores d'enregistraments. L'elaboració del Corpus Literari Digital ha comptat amb ajuts de l'Anglo-Catalan Society, el Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu (CDESE), el Departament d'Innovació Universitat i Empresa de la Generalitat de Catalunya, la Fundació Caixa de Catalunya, la Fundació J. V. Foix, l'Institut Municipal d'Acció Cultural (IMAC) de La Paeria de Lleida, l'Institut Ramon Muntaner, el Ministeri de Educación y Ciencia (projecte cofinançat amb fons FEDER) i la Universitat de Lleida.

- **L'Hemeroteca de la Caixa de Tarragona** conserva en CD-ROM un fons important de publicacions catalanes, espanyoles i internacionals digitalitzades, publicades entre 1875 i l'actualitat. Una part de les digitalitzacions han estat realitzades pel Taller Ocupacional de Promoció de Minusvàlids de la Fundació Topromi-Caixa de Tarragona. Concretament, conserva, en uns 2.414 CD, unes 60 col·leccions de capçaleres de premsa, més els diaris de sessions del Congrés dels Diputats (incloent-hi sèries històriques de les Corts de Cadis, del 1810 al 1813), del Senat, del Parlament de Catalunya entre 1932 i 1938 i el Diari Oficial de la Unió Europea des de 1998.

- És interessant esmentar també un projecte estroncat: el de la **Biblioteca Digital Tarraconense**⁷⁸. Es va posar en marxa ja a l'any 2000, però sembla que ha quedat aturat pel que fa a la digitalització retrospectiva. Va ser una iniciativa vinculada a la Diputació de Tarragona i a Oasi, Organisme Autònom per a la Societat de la Informació creat per l'esmentada Diputació, que havia de contenir tant materials creats originalment en format digital com continguts procedents de la digitalització, i que aprofitaria digitalitzacions retrospectives ja realitzades, però en pretenia promoure de noves. Es tractava de promoure la digitalització voluntària d'obres científiques o literàries d'autors de la demarcació de Tarragona o que tractessin aquest àmbit territorial. Finalment, el projecte s'ha aturat per la manca de dinamització dels voluntaris i l'elevat cost de correcció i validació de

⁷⁸ Biblioteca Digital Tarraconense: <http://www.bibliodt.org/>

l'obra i s'integrarà a la biblioteca del portal ciutadà Tinet⁷⁹, espai de publicació electrònica d'autors tarragonins.

- L'**Institut Amatller d'Art Hispànic**⁸⁰ està digitalitzant el seu important fons fotogràfic, procedent de l'anomenat **Arxiu Mas**. Es tracta d'una col·lecció començada a inicis del segle XX d'uns 350.000 negatius, en plaques i pel·lícules de vidre, nitrat i acetat. Les còpies de preservació son emmagatzemades en CD-ROM, mentre que les imatges de referència es guarden en el disc dur del servidor, per consulta interna en línia. El desembre del 2007 el nombre d'imatges digitals va arribar a les 70.000.
- Altres projectes que es poden esmentar són la digitalització dels documents originals del músic **Robert Gerhard** per part de l'Institut d'Estudis Vallencs⁸¹, la de les fotografies de **Domènech i Montaner** feta pel Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, tots dos projectes amb un ajut de la Fundació Caixa de Catalunya, o alguns altres de premsa històrica, com la de fons hemerogràfics de la **Biblioteca Municipal Josep Móra**, de Granollers, que té 88 capçaleres digitalitzades, tot i que algunes amb pocs números, o la de la **Biblioteca Carles Fages de Climent**, amb alguns números digitalitzats de fins a 99 publicacions diferents.

B. La dinàmica relacionada amb la BVPH i la BVPB

Entre els projectes de digitalització retrospectiva que s'han dut o s'estan duent a terme a Catalunya han tingut especial rellevància, a més dels centrats en materials gràfics, els destinats a la digitalització de revistes i premsa històrica. Ja s'ha esmentat la iniciativa del dipòsit ARCA de la Biblioteca de Catalunya o de la Gerència de Serveis de Biblioteques de

⁷⁹ Tinet Biblioteca: <http://www.tinetbiblioteca.cat/>

⁸⁰ Fundació Institut Amatller d'Art Hispànic: <http://www.amatller.org/>

⁸¹ Institut d'Estudis Vallencs: <http://www.iev.es/>

la Diputació de Barcelona per digitalitzar el fons de publicacions periòdiques. Són també significatius els projectes que diversos arxius estan realitzant i que es resumiran en el capítol que es dedica a aquest àmbit.

En paral·lel a aquests projectes, Catalunya s'ha beneficiat d'una línia d'ajuts econòmics provinents del programa del Ministeri de Cultura destinat de forma concreta a la digitalització de premsa històrica i vinculat al portal Biblioteca Virtual de Prensa Histórica.⁸²

El projecte de la Biblioteca Virtual de Prensa Histórica (BVPH)⁸³ va néixer l'any 2004 i, finalment, la presentació del portal es va fer el 16 de maig del 2006. Es tracta d'una iniciativa del Ministeri de Cultura que es proposa digitalitzar els fons hemerogràfics de les biblioteques públiques de titularitat estatal d'algunes altres entitats culturals que hi col·laboren i oferir-los a través d'aquest únic accés que apareix, al seu torn, dins del portal de Ministeri de Cultura. Les entitats que hi col·laboren poden rebre també una còpia dels arxius digitalitzats, però en general renuncien a emmagatzemar-los en un altre dipòsit i oferir l'accés a través d'un altre portal i, com a màxim, com fa l'Ateneu Barcelonès, introdueixen als seus webs un enllaç directe a les revistes dels seus fons que apareixen a la BVPH.

D'altra banda, els concursos de digitalització es fan per al conjunt del projecte, a tot l'Estat Espanyol. El primer concurs, el 2004, es va adjudicar per un total de 909.180,56 €⁸⁴, el del 2005 per 351.000 €⁸⁵ i el de 2006 per 369.880 €⁸⁶, és a dir, el projecte ha significat 1.630.060,56 € en tres anys.

En l'actualitat (abril de 2008) apareixen a la BVPH un total de 1.998 capçaleres, amb prop de 4.000.000 de pàgines, provinents de 46 biblioteques, arxius, editorials i fundacions diferents. És important notar que, especialment en els seus inicis, els rics fons hemerogràfics de Biblioteca Pública de Girona, la Biblioteca Pública de Tarragona i l'Ateneu Barcelonès van constituir una part fonamental de la BVPH, de manera que les publicacions catalanes eren gairebé la meitat de les que apareixien a aquesta biblioteca virtual.⁸⁷ En l'actualitat la proporció s'ha reduït, però la Biblioteca Pública de Girona, amb 246 títols, continua essent l'entitat que més n'aporta a la BVPH. Al seu torn, la Biblioteca Pública de Tarragona aporta 67 capçaleres, l'Ateneu Barcelonès 113 títols (incloent-hi la versió digital

⁸² Cf.: Térmens, Miquel. «El patrimoni bibliogràfic...»

⁸³ Biblioteca Virtual de Prensa Histórica: <http://prensahistorica.mcu.es/>

⁸⁴ BOE, nº 193, 11-08-2004.

⁸⁵ BOE, nº 177, 26-07-2005.

⁸⁶ BOE, nº 220, 14-09-2006.

⁸⁷ Térmens, Miquel. «El patrimoni bibliogràfic...»

de les sessions inaugurals i les memòries de l'Ateneu des de mitjans del segle XIX fins a la primera meitat del segle XX), la Biblioteca de Catalunya, 2, i la Biblioteca Pública Arús, 6.

La Biblioteca Virtual del Patrimonio Bibliográfico (BVPB)⁸⁸ és una iniciativa hereva de la de la BDPH, que segueix en gairebé tot el model de funcionament d'aquesta altra biblioteca. La presentació es va fer el 18 de setembre de 2007, mentre que la convocatòria del concurs, que es va adjudicar per 485.000 €, va aparèixer el 15 de setembre del 2006.⁸⁹

La BDPB es presenta com un projecte cooperatiu del Ministeri de Cultura i les Comunitats Autònomes, que es proposa oferir a través d'aquest portal l'accés a facsímils digitals d'obres antigues de les biblioteques de l'Estat i d'altres institucions que conserven fons patrimonials importants. En l'actualitat es compon d'una sèrie de manuscrits i una altra de llibres impresos, des de l'any 901 al 1932, i anuncia que en el futur s'hi afegiran altres materials especials. Hi apareixen 2.597 títols amb 578.439 imatges digitals, procedents d'onze biblioteques diferents de tot l'Estat.

Com en el cas de la BDPH, en els inicis els fons d'origen català van constituir una part important de la BDPB, pel fet que una de les col·leccions amb què va començar la digitalització pertany a la Biblioteca Pública de Tarragona, amb els importantíssims fons dels monestirs de Poblet i Santes Creus. Encara ara, del total de 457 manuscrits, la Biblioteca Pública de Tarragona és amb diferència l'entitat que n'aporta més: 197.

C. La dinàmica relacionada amb la BVMC i la BVJLV

La Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes (BVMC)⁹⁰ va néixer amb la voluntat d'esdevenir la biblioteca virtual de referència en llengua castellana i en les altres llengües hispàniques i ha estat, efectivament, una de les iniciatives més importants de digitalització de materials culturals a l'Estat Espanyol. La idea de la seva creació va sorgir el 1999 de la Universitat d'Alacant i es va aconseguir la implicació, com a patrocinadors principals, del Grupo Santander i la Fundación Marcelino Botín. Actualment són també membres del patronat de

⁸⁸ Biblioteca Virtual del Patrimoni Bibliográfico: <http://bvpb.mcu.es/>

⁸⁹ BOE. N° 221, 15-09-2006.

⁹⁰ Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes: <http://www.cervantesvirtual.com/>

la Fundació Biblioteca Miguel de Cervantes, que presideix Mario Vargas Llosa, els ministeris d'Educació, Política Social i Esport, Cultura, Treball i Immigració i Afers Exteriors, la Generalitat Valenciana, la Fundación Telefónica, el Grupo Prisa, l'Institut Cervantes, la Real Acadèmia Espanyola, la Conferència de Rectors de les Universitats Espanyoles, la Federació de Gremis d'Editors d'Espanya, Universia i la Fundación Germán Sánchez Ruipérez.

Les d'obres en suport digital a què dona accés la BVMC eren més de 22.000 l'any 2006.⁹¹ Es tractava en principi de versions digitals d'obres clàssiques de les literatures peninsulars, però més tard s'hi van anar incorporant molts altres documents relacionats amb la història i la cultura d'Espanya i els països llatinoamericans. De tota manera, els darrers anys la BVMC ha redefinit parcialment el projecte, en trobar-se amb dificultats en relació amb temes de drets d'autor. Així, en l'actualitat ofereix allotjament a portals institucionals i temàtics i a biblioteques d'autors i inclou milers de fotografies, edicions digitals de revistes científiques i culturals, fonoteca, videoteca, etc.

D'altra banda, el mateix 1999 es va crear també la Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives (BVJLV)⁹², a partir d'un conveni entre la Universitat d'Alacant i la xarxa d'universitats que formen l'Institut Joan Lluís Vives, és a dir, les universitats de Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears, Catalunya Nord i Andorra. Amb aquest acord es pretenia, d'una banda, aprofitar i difondre els fons digitalitzats existents a la xarxa i, d'una altra, crear l'edició digital de les obres més representatives de la cultura catalana, valenciana i balear. Així doncs, aquest portal dona accés a documents digitalitzats procedents de les biblioteques de les entitats adherides a l'Institut Joan Lluís Vives.⁹³ Posteriorment, l'any 2004, a través d'un segon conveni, el projecte de la BVJLV es va resumir com a portal temàtic dins de la BVMC.

Vinculat a la BVMC va néixer l'any 2004 el Taller Digital de la Universitat d'Alacant.⁹⁴ Es tracta d'una empresa que, d'una banda, suporta tecnològicament el projecte de la BVMC i, de l'altra, ofereix serveis a institucions i empreses que integren des del procés de digitalització a la creació i gestió de llocs web i de documents. D'aquesta manera, en gran

⁹¹ «Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes. Memoria de Actividades 2005-2006». [En línia]. Disponible a: http://www.cervantesvirtual.com/informacion/2006/06_07_bvmc.pdf. [Consulta 1-04-08]

⁹² Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives: <http://www.lluisvives.com/>

⁹³ Marí, Francesca; Sánchez Laura. «El Taller Digital de la Universitat d'Alacant, bressol de biblioteques digitals». *Item. Revista de biblioteconomia i documentació*. N° 41. Setembre-desembre 2005. Pàg. 27-40. Disponible a: <http://www.raco.cat/index.php/Item/article/view/40865/68115>

⁹⁴ Taller Virtual de la Universidad de Alicante: <http://www.eltallerdigital.com/>

part, la digitalització dels materials de la BVMC i la BVJLV corre a càrrec del Taller Virtual, i només en alguna ocasió s'ha recorregut a altres empreses per portar-la a terme parcialment.

Diverses entitats culturals catalanes han establert convenis específics amb la BVMC: singularment la Biblioteca de Catalunya, l'Abadia de Montserrat i la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, que tenen portals institucionals dins de la BVJLV. Les tres institucions han trobat així una solució per tirar endavant un projecte de digitalització dels seus rics fons bibliogràfics i documentals que potser d'una manera autònoma els era difícil d'abordar per manca de capacitat tecnològica o de recursos econòmics.

La Biblioteca de Catalunya (BC) va ser la primera entitat que va signar el conveni de col·laboració amb la BVMC, l'11 de juliol del 2000. Aquest conveni preveu la digitalització de 1.000 documents d'alt valor bibliogràfic pertanyents als fons de la BC i altres biblioteques catalanes. En l'actualitat apareixen en línia 467 obres procedents de la unitat bibliogràfica, incloent-hi manuscrits i incunables, 23 capçaleres de revistes (algunes de les quals apareixen també a ARCA), àlbums de dibuixos, auques, mapes, estampes i 16 enregistraments sonors d'artistes catalans de finals del segle XIX.

La Biblioteca de l'Abadia de Montserrat es va incorporar a la BVJLV a inicis de 2004, mitjançant una fórmula pròpia que inclou el mecenatge de la Fundació Telefónica i de la Fundació Abadia de Montserrat 2025. En una primera fase, la digitalització es concreta en uns 60 documents medievals, tant manuscrits com incunables, de temàtica fonamentalment religiosa, i altres textos representatius i vinculats especialment a l'Abadia de Montserrat. També s'està abocant a suport digital la revista *Serra d'Or*.

L'any 2007 la Universitat de Barcelona va inaugurar també el seu portal dins de la BDJLV, tot i que en l'actualitat encara no hi apareix cap obra. S'anuncia que el portal serà el punt d'accés als documents del patrimoni bibliogràfic de la Universitat de Barcelona que tenen un interès i un valor especial o diferencial. Es començarà per incorporar obres del Fons de Reserva per continuar amb d'altres procedents de les biblioteques de Dret i Medicina. Cal imaginar, doncs, que el portal propi de la UB de document del fons històric quedarà reservat només a algunes col·leccions especials o curioses.

El febrer de 2008 s'ha signat un conveni entre l'Institut d'Estudis Catalans i la BVMC per obrir un nou portal dins de la BVJLV, similar als anteriors, que donarà accés a obres

digitalitzades de l'IEC;⁹⁵ en el moment de tancar aquest informe apareix ja a la BVJLV el portal de l'IEC, tot i que encara sense contingut.

D. La dinàmica de Google i altres iniciatives

La Biblioteca de Catalunya encapçala l'acord que es va anunciar el 10 de gener de 2007 entre Google i cinc importants biblioteques catalanes: a més de la Biblioteca de Catalunya, la de l'Abadia de Montserrat, la Biblioteca Pública Episcopal del Seminari de Barcelona, la de l'Ateneu Barcelonès i la del Centre Excursionista de Catalunya. Segons sembla, l'Institut d'Estudis Catalans signarà també el conveni, que és possible que s'ampliï encara a altres institucions catalanes. Mitjançant aquest compromís, les biblioteques s'adhereixen al **Projectes de Biblioteques de Google**⁹⁶ per digitalitzar uns 380.000 llibres i fulletons dels seus fons. Es preveu que a finals de 2008 o inicis de 2009 algunes de les obres ja es puguin trobar a la xarxa.

El projecte afecta exclusivament a llibres en bon estat que estiguin en domini públic. Google es farà càrrec íntegrament de la digitalització, així com del transport de la documentació i dels costos dels espais on es dugui a terme el procés, mentre que les biblioteques que subscriuen l'acord aportaran les obres i els experts que faran la selecció, realitzaran la preparació dels llibres i supervisaran la seva manipulació per tal d'assegurar que no es malmetin les obres digitalitzades. A partir d'aquest procés s'obtindran dues còpies en suport digital: una d'elles serà propietat de Google, mentre que les biblioteques que han signat l'acord disposaran de l'altra, que podran utilitzar per a qualsevol finalitat, excepte per a l'explotació comercial; amb aquestes còpies completaran els altres plans de digitalització.

L'accés als documents es podrà fer des de qualsevol lloc amb connexió a Internet. A més, es podrà cercar en el text complet dels documents, ja que, a més dels elements descriptius de l'obra, s'indexarà tot el contingut textual. D'altra banda, el projecte implicarà la creació d'un inventari de les obres que necessiten restauració i enquadernació.

⁹⁵ Tèrmens, Miquel. «El patrimoni bibliogràfic...»

⁹⁶ Projecte de Biblioteques de Google: <http://books.google.es/>

El conjunt de biblioteques catalanes va ser el segon soci no anglosaxó, després de la Biblioteca de la Universidad Complutense de Madrid, que es va afegir al Projecte de Biblioteques de Google, i el tercer d'Europa. Cal recordar que les entitats que s'han integrat en aquest projecte signen un acord de confidencialitat amb Google, que no permet distribuir informació sobre la tecnologia i equipaments emprats.

Un cas molt concret, similar només en cert sentit al del Projecte de Biblioteques de Google, però d'un abast molt inferior pel que fa a Catalunya, és el projecte **Aluka**, de la **Fundació Andrew W. Mellon**. La Fundació Mellon ha subscrit un acord amb l'Institut Botànic de Barcelona per a la digitalització de 500 imatges de l'herbari, amb un cost de 11.300 €, que finança totalment la Fundació Mellon. Les imatges passaran a integrar-se en el projecte Aluka, que, mitjançant l'associació amb biblioteques, museus i arxius de tot el món, es proposa construir una biblioteca digital que, en el seu inici, tindrà Àfrica com a focus central. Aquesta biblioteca tindrà tres col·leccions: la de documents relacionats amb la lluita per la llibertat d'Àfrica, la d'imatges del patrimoni natural i cultural africà, i la d'imatges i dades sobre plantes africanes, en la qual s'integrarà la col·lecció de l'Institut Botànic de Barcelona. Una diferència important d'aquesta iniciativa amb la de Google és que la de la Fundació Mellon és una iniciativa sense ànim de lucre. Les semblances són la integració en un portal internacional d'una entitat privada no vinculada amb Catalunya i el fet que de la digitalització se'n faci càrrec aquesta mateixa entitat, en aquest cas a través de Kew Gardens.

3.2. ARXIUS

La multiplicitat de projectes de digitalització de material cultural i científico-tècnic iniciats des de finals de la dècada dels noranta en l'àmbit de l'arxivística a Catalunya dibuixen un panorama tant o més atomitzat que el de les biblioteques i hemeroteques. Hi ha, tanmateix, una diferència notable: les iniciatives que han sorgit des de l'àmbit dels arxius no són tan heterogènies ni semblen respondre a unes lògiques tan divergents com les de les biblioteques. Els arxius que s'han mostrat més dinàmics van iniciar fa alguns anys les seves experiències en digitalització, implementant cadascun solucions diferents pel que fa a la prioritització del material que es vol digitalitzar, els estàndards, els protocols i el programari, però aquestes primeres experiències no han anat forjant dinàmiques tan diferenciades com les que han aparegut en l'àmbit de la biblioteconomia, tot i que la implantació de solucions informàtiques diferents fa difícil que es pugui pensar en la possibilitat d'un accés comú als diversos arxius a curt o mitjà termini.

Aquesta menor heterogeneïtat i divergència que es dona en els projectes de digitalització dels arxius en relació amb la que es produeix en les biblioteques es deu, probablement, a diversos factors interrelacionats. En primer lloc, cal tenir en compte les característiques intrínseques del material que custodien els arxius: a banda dels fons hemerogràfics i fotogràfics –que, com es veurà, han estat sovint els primers a ser digitalitzats– els documents arxivístics requereixen una feina molt laboriosa de catalogació i descripció, abans que es pugui prendre en consideració d'abocar-los a format digital. A més, en ocasions apareixen nombrosos problemes referits a la propietat intel·lectual i als drets a la pròpia imatge que resulten difícils d'escatir. També hi pot haver grans dificultats relacionades amb la diversitat de materials que poden constituir un únic fons. Tot això dificulta la digitalització de certes col·leccions o, a vegades, desaconsella oferir un accés obert als arxius digitalitzats, de manera que, en no poques ocasions, els materials arxivístics digitalitzats no s'ofereixen en línia, sinó que s'emmagatzemen en CD, DVD o discs durs i es destinen només a la preservació i a la consulta en la seu de l'entitat.

3.2.1. DINÀMIQUES DE CONVERGÈNCIA

Aquests factors, que són conseqüència de les característiques pròpies dels fons arxivístics, han estat, d'altra banda, els motius que han impedit que apareguessin, en l'àmbit dels arxius, gran iniciatives privades semblants a les que han sorgit en l'àmbit de les biblioteques. No sembla pensable que projectes com els de Google Books o els de la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes puguin a curt termini afectar la major part dels materials d'arxiu. En tot cas, afectarien només alguns fons específics (premsa, fotografia, antics pergamins...) que, malgrat que estan dipositats en arxius, no són característicament arxivístics i en realitat s'assemblen molt a materials que també es troben en biblioteques o hemeroteques.

L'únic projecte de digitalització de fons arxivístics que pretén tenir un abast mundial és la iniciativa de la UNESCO anomenada *Memory of the World*,⁹⁷ llançada ja el 1993. Tanmateix, el plantejament és molt diferent del que tenien els diversos projectes de biblioteques digitals universals, incloent-hi el de la World Digital Library, també vinculat a la UNESCO. Memory of the World no vol ser un arxiu de milions de documents arxivístics creats per totes les cultures al llarg de la història, sinó un registre dels més valuosos documents de transcendència universal que es conserven. Així, Memory of the World no és estrictament un programa de digitalització, sinó d'impuls a la preservació del patrimoni documental de la humanitat mitjançant les tècniques adequades, la qual cosa comporta el recolzament a les iniciatives de digitalització. Existeix un comitè internacional (International Advisory Committee) i comitès nacionals i regionals. En l'actualitat no hi ha cap projecte ni nacional ni regional en què estigui implicada cap entitat ni catalana ni de l'Estat Espanyol.

Les iniciatives públiques estan, doncs, molt més endarrerides en l'àmbit dels arxius que custodien materials històrics que no pas en el de les biblioteques. Nogensmenys, en els darrers anys han sorgit alguns grans projectes en els àmbits europeu, espanyol i català que es proposen harmonitzar o integrar moltes iniciatives de digitalització de materials d'arxiu i, especialment, de proveïment d'accés en línia a aquest materials. Aquests projectes estan tot just donant els seus primers passos o, fins i tot, es troben en fase de disseny o de provatura, però, en cas de consolidar-se, poden marcar en el futur les principals línies de desenvolupament o dinàmiques de convergència. Cal esmentar especialment els quatre

⁹⁷ Memory of the World: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=23928&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

projectes següents: un europeu –tot i que és liderat des de l'Estat Espanyol–, dos d'abast estatal i un de català.

A. El futur portal europeu

Tot just al gener d'aquest any 2008, la Comissió Europea ha anunciat el seu recolzament a la iniciativa llançada pel Ministeri de Cultura espanyol de crear un **portal d'Internet per a documents i arxius europeus**. El projecte hauria d'arrencar en tres anys i, a banda d'Espanya, s'hi integren les autoritats arxivístiques de Finlàndia, França, Alemanya, Malta, el Països Baixos, Polònia, Portugal, Suècia, Letònia, Grècia i Eslovènia. La Comissió Europea finançarà el projecte a través de la iniciativa eContentplus i s'estima que, de moment, el programa pot rebre uns tres milions d'euros.

B. PARES

Els arxius que depenen del Ministeri de Cultura s'estan integrant en un portal comú, el **Portal de Archivos Españoles (PARES)**⁹⁸, que permet la cerca sobre els seus catàlegs i l'accés als documents digitalitzats que es troben en línia. En l'actualitat formen part d'aquesta plataforma onze arxius de tot l'Estat Espanyol, els quals, segons les previsions, a finals del 2007 havien d'haver arribat a aportar ja més de 2.700.000 registres i 28.000.000 d'imatges. L'Arxiu de la Corona d'Aragó és l'únic dels sis arxius de titularitat estatal radicats a Catalunya que de moment s'integra a PARES. De fet, també s'estimula la integració en aquest portal dels fons digitalitzats dels arxius pertanyents a entitats privades.

C. Portal de Archivos de la Administración Local

Una altra iniciativa pública important és el **Portal de Archivos de la Administración Local**, impulsat per la Federación Española de Municipios y Provincias (FEMP) y Red.es, empresa del Ministeri d'Indústria, Turisme i Comerç. Aquesta plataforma, que va arrencar al desembre del 2006 en fase pilot, ha de donar accés, inicialment, a una part dels fons històrics dels arxius municipals, tot i que més endavant es podria estendre a l'altra documentació de les diverses àrees dels governs locals. En un primer moment s'hi han integrat 60 governs locals de tot l'Estat, entre municipis i diputacions i, en la fase inicial, ha de suposar la digitalització de 100.000 documents i 500.000 imatges. Red.es ha desenvolupat tant el portal com l'aplicació informàtica per gestionar els arxius digitalitzats, difondre'ls a Internet i crear una comunitat d'usuaris. El pressupost inicialment és de 300.000 €. L'Ajuntament de Barcelona, al Pla Estratègic de Cultura aparegut l'any 2006, manifesta l'interès per integrar-s'hi.⁹⁹

⁹⁸ Portal de Archivos Españoles: <http://pares.mcu.es/>

⁹⁹ *Nous accents 2006. Pla estratègic de cultura de Barcelona.* [En línia] Disponible a: <http://www.bcn.es/plaestrategicdecultura/catala/index.html> [Consulta 22-04-08]. Pàg. 82.

D. El futur portal dels arxius catalans

El *Decàleg d'actuacions 2007-2010* de la **Subdirecció General d'Arxius** del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació¹⁰⁰ situa com un dels projectes més urgents d'aquesta Subdirecció **la creació d'un portal web** que proporcioni informació sobre els arxius catalans i els fons documentals que s'hi poden consultar i, en la mesura que sigui possible, fomenti la consulta en línia de la informació i documentació que s'hi custodia per tal d'afavorir una millora del servei als usuaris dels arxius. Aquest portal¹⁰¹ ofereix accés, en una primera fase, als arxius comarcals de la Generalitat de Catalunya.

D'altra banda cal tenir present que, malgrat que en l'actualitat la digitalització dels fons d'arxiu desperta molts menys recels que fa només cinc o set anys, encara no s'ha clausurat totalment, en l'àmbit de l'arxivística, la polèmica sobre si és preferible utilitzar per a la preservació còpies digitalitzades o microfilmades. Alguns dels avantatges de l'ús de la tecnologia digital per als documents d'arxiu són molt evidents: les còpies conserven la mateixa qualitat i ni la freqüència d'ús ni les recòpies en malmeten la qualitat, els documents es poden transferir a xarxes remotes, es facilita l'accés múltiple, simultani i remot als documents, tot preservant-ne el valor provatori, etc. Tanmateix, s'assenyalen també inconvenients que no es poden obviar: la incertesa respecte a la duració dels suports informàtics, l'obsolescència de les tecnologies i el cost elevat dels canvis periòdics.¹⁰² En conjunt es podria dir que els arxius estan més temorosos de la possible pèrdua dels documents digitalitzats que no pas dels que es conserven en format analògic.

3.2.2. POLÍTIQUES DE DIGITALITZACIÓ

¹⁰⁰ Subdirecció General d'Arxius. *Decàleg d'actuacions*. [El línia]. Disponible a: http://www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/Cultura/Temes/Arxius/Subdireccio%20General%20d%20Arxius/arxius/PAAC_2007-2010_CAT.doc. [Consulta 18-04-2008]

¹⁰¹ <http://cultura.gencat.cat/gjac/cercafons.asp>

¹⁰² Perpinyà i Morera, Remei. «L'aplicació de les tecnologies de la informació als arxius catalans». *Biblioteconomia i Documentació*. N° 5. Desembre 2000. Disponible a: <http://www.ub.es/bid/05perpin.htm>

En tot cas, són motius relacionats amb els que s'exposen en els paràgrafs anteriors els que expliquen les opcions que molts arxius han pres per tirar endavant els primers projectes de digitalització, pel que fa a les tipologies de documents que més freqüentment han estat objecte de digitalització fins a l'actualitat. La major part dels projectes que s'han desenvolupat en aquest camp s'han centrat en els quatre tipus de materials següents:

- a) Sovint, com s'ha dit, especialment en el cas d'alguns arxius històrics locals, les primeres experiències de digitalització s'han portat a terme sobre els importants **fons de premsa local o comarcal** que algunes d'aquestes entitats custodien. Naturalment, la consciència del fet que aquestes col·leccions de premsa, a conseqüència de la qualitat del paper, poden malmetre's de forma inevitable en un termini relativament breu, ha estat un motiu d'aquesta tria. A més, es parteix de la constatació que la major part de consultes que reben molts arxius són de fons hemerogràfics.
- b) També les **col·leccions fotogràfiques i les de cartells** han estat objecte de les primeres digitalitzacions. En aquest dos primers casos, doncs, el material que s'ha posat en format digital no és estrictament propi d'arxiu, i és anàleg als continguts digitalitzats per biblioteques i hemeroteques; fins i tot, com ja s'ha assenyalat, s'han produït digitalitzacions duplicades entre fons hemerogràfics que procedeixen de biblioteques i d'altres que provenen d'arxius.
- c) Un tercer tipus de material que és objecte de digitalització freqüent per part dels arxius són les **actes de sessions**, especialment de plens municipals, que, per les seves característiques, resulten fàcils de descriure i catalogar i acostumen a tenir un format més o menys homogeni. També és freqüent la digitalització de protocols notariais.
- d) Fora d'això, les digitalitzacions s'han centrat en **col·leccions de gran valor històric** que poden ser objecte una demanda important per part dels investigadors –com ara els expedients de frontera de l'Arxiu Històric de Girona–, en **fons externs que completen els que posseeix el propi arxiu** –com és el cas de la documentació dels llinatges catalans de l'Arxiu Ducal d'Híjar, realitzada per l'Arxiu Nacional de Catalunya– o en **pergamins i altres materials de gran antiguitat** que es vol evitar que siguin excessivament manipulats.

3.2.3. FINANÇAMENT

L'absència de grans projectes com els de Google o la BVMC implica igualment que el finançament dels projectes de digitalització que es donen en l'àmbit dels arxius sigui també molt menys heterogeni que els que s'emprenen per biblioteques o hemeroteques: en la major part d'ocasions el projecte corre a càrrec dels pressupostos de cada entitat o dels ajuts de les institucions públiques, especialment de la Subdirecció General d'Arxius. Aquesta Subdirecció General té tres línies de subvencions, que en conjunt van representar 390.000 € l'any 2007¹⁰³ i es preveu que siguin de 442.000 € l'any 2008¹⁰⁴; en una d'aquestes línies, la de "Restauració i conservació", s'hi encabeixen els projectes de digitalització que, l'any passat, devien representar al voltant dels 100.000 €. Aquest ajuts són destinats a fundacions, entitats privades sense finalitat de lucre i entitats locals i cobreixen un màxim del 50% del cost del projecte presentat; en queden exclosos, com és obvi, els arxius que pertanyen a la Generalitat de Catalunya.

En aquest darrers, és a dir, en els arxius que estan directament sota la responsabilitat de la Subdirecció General d'Arxius, deixant a banda l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), el Departament de Cultura dedica al voltant de 300.000 € a l'any a la digitalització, a través de l'anomenat Pla Bruniquer. Pel que fa a l'ANC, anualment destina a la digitalització de documents d'arxiu una quantitat que es mou al voltant dels 100.000 €. A tot això s'hi ha d'afegir els prop de 600.000 € que caldrà destinar a la creació de còpies digitals dels documents provinents de l'Arxiu General de la Guerra Civil a Salamanca.

Una altra entitat que ha intervingut promovent i finançant un projecte de digitalització d'arxius és la Institució Milà i Fontanals del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC): el projecte afecta a la documentació municipal medieval catalana. Igualment, les Diputacions poden intervenir recolzant projectes de les xarxes d'arxius locals, però el cert és que aquestes ajudes són més avia migrades: a tall d'exemple es pot indicar que les ajudes que va donar l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona als projectes arxivístics de les entitats locals –i no específicament per digitalització– van ser en conjunt de 60.000 € l'any 2006 i 80.000 l'any 2007.

3.2.4. ENTITATS O EMPRESES QUE EFECTUEN LA DIGITALITZACIÓ

¹⁰³ Resolució CMC/1214/2007, de 17 d'abril. DOG 02-05-2007.

¹⁰⁴ Ordre CMC/126/2008, de 26 de febrer. DOG 25-03-2008.

De la panoràmica general que fins aquí s'ha presentat se'n desprèn igualment que les empreses o entitats que s'encarreguen de la digitalització dels documents dels arxius catalans només coincideix parcialment amb les que s'ocupen dels materials de biblioteca o hemeroteca. En primer lloc, perquè en l'àmbit dels arxius no hi intervé, com ja s'ha dit, cap empresa de la mena de Google o el Taller Virtual de la Universitat d'Alacant, que assumeixen tot el procés, des de la digitalització dels documents fins a l'oferiment de l'accés a aquest fons mitjançant un portal propi. I en segon lloc perquè en l'àmbit dels arxius no surten a licitació grans concursos, com els de la Biblioteca Digital de Premsa Històrica (BDPH), sinó que totes les ofertes són d'unes dimensions petites o mitjanes. Fins i tot els arxius propietat de l'Estat, com l'Arxiu de la Corona d'Aragó, convoquen concursos de lots concrets dels seus fons i, gairebé sempre, exigeixen que el procés es porti a terme en la seva seu. Això provoca que en pràcticament totes les ocasions les empreses que es presenten als concursos siguin entitats radicades a Catalunya o que hi tenen delegació i, en qualsevol cas, no hi concorren algunes grans empreses amb seu a Madrid i sense delegació a Catalunya, diferentment del que succeeix amb els concursos del Ministeri de Cultura per a digitalitzacions de premsa històrica o de patrimoni bibliogràfic de les biblioteques provincials que depenen de l'administració central de l'Estat, que cal recordar que es convoquen en un únic lot anual per a tot l'Estat.

3.2.5. PRINCIPALS PROJECTES

La Subdirecció General d'Arxius del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació està en l'actualitat elaborant l'inventari de tot el que els arxius catalans han digitalitzat fins a l'actualitat. De tota manera, a partir d'una primera exploració d'aquest fons es desprèn que, a diferència del que succeeix en l'àmbit de les biblioteques i hemeroteques, en què es pot detectar l'existència d'un nombre limitat de dinàmiques en les quals convergeixen els diversos projectes de digitalització, en l'àmbit dels arxius és difícil agrupar les iniciatives de digitalització en zones de confluència. Els quatre grans projectes als quals s'ha fet referència més amunt, quan s'ha parlat de dinàmiques de convergència, només integren en l'actualitat una part de les iniciatives de transferència a format digital de materials d'arxiu a Catalunya.

En definitiva, a l'hora de fer un repàs d'alguns dels projectes més importants de digitalització dels seus fons que han emprès els arxius situats a Catalunya, més que agrupar-los per la seva tendència a convergir, el que es pot fer és classificar-los per la seva titularitat. Considerarem, doncs, en primer lloc, els arxius històrics i comarcals que depenen de la Generalitat de Catalunya, en segon lloc aquells dels quals és titular l'administració central de l'Estat, en tercer lloc el arxius locals i de les diputacions, i, finalment, els privats, d'altres entitats i eclesiàstics.

A. Arxius de la Generalitat de Catalunya

Entre les actuacions dels arxius que depenen de la Generalitat de Catalunya i que custodien fons històrics o culturals cal diferenciar, d'una banda, les de l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC) i, de l'altra, les dels altres arxius històrics i comarcals. Com ja s'ha explicat, el portal que properament posarà en funcionament la Subdirecció General d'Arxius donarà accés als catàlegs i, eventualment, als continguts digitalitzats dels arxius comarcals, però no està previst a curt termini que les cerques es puguin fer també sobre el catàleg de l'ANC, que ja té el seu portal propi i utilitza la seva pròpia aplicació informàtica (el GANC, Gestió dels fons de l'Arxiu Nacional de Catalunya), dins del lloc del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació.

- 1) Els documents que conserva l'**Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)**¹⁰⁵ ocupen uns 30.000 metres lineals. Dins d'aquests fons s'inclou una col·lecció de pergamins que arriba als 7.000, prop de dos milions d'imatges fotogràfiques, un milió de plànols i mapes i més de 25.000 cartells. Aquesta descripció dels fons de l'entitat permet entendre que és impensable —a banda de probablement absurda— una digitalització massiva. Alguns dels criteris que aplica l'ANC per triar els fons que s'han de digitalitzar difereixen dels que han usat altres arxius: l'ANC, per exemple, no ha fet mai de la digitalització de premsa històrica una de les seves

¹⁰⁵ Arxiu Nacional de Catalunya:

<http://www20.gencat.cat/portal/site/CulturaDepartament/menuitem.01dd042b676b56afda97dc86b0c0e1a0/?vgnextoid=d3e57b49f4346110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=d3e57b49f4346110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>

primeres opcions. El que s'ha prioritzat ha estat la difusió (per a la recerca o també per a necessitats d'editorials, productores audiovisuals, etc.), la preservació i la voluntat de completar els fons propis amb els que altres entitats, especialment de fora de Catalunya, posseeixen i s'entén que són de gran importància per a la memòria col·lectiva.

En conjunt l'ANC ha passat de reproduir digitalment 67.880 imatges o documents de vídeo i so l'any 2003 a 209.015 l'any 2007. D'aquestes darreres 209.015 reproduccions, les de 195.170 imatges o altres documents responien a necessitats de conservació i difusió dels fons i les d'uns altres 13.845 documents, a un total de 416 demandes d'usuaris externs. El suport més sol·licitat pels usuaris externs és la còpia digital sobre CD o DVD.

Entre els fons que darrerament ha digitalitzat l'ANC hi ha la sèrie de les actes de la Junta de Museus de Catalunya, l'arxiu històric del Parlament de Catalunya corresponent al període republicà, el fons de la Generalitat de Catalunya a l'exili, cartells de la República i la Guerra Civil, la documentació dels llinatges catalans de l'Arxiu Ducal d'Híjar, etc. També ha supervisat la digitalització, feta per iniciativa de la Secretaria de Relacions Institucionals i Participació, d'una part dels 111.261 procediments judicials militars oberts a Barcelona durant el franquisme, coneguts com a *sumaríssims*, que es conserven a l'arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer, amb seu a l'edifici del Govern Militar de Barcelona. L'any 2006 va rebre còpies microfilmades i digitalitzades de l'arxiu Pere Casaldàliga, el cost de les quals va assumir íntegrament la Generalitat. Però, sens dubte, entre totes aquestes digitalitzacions retrospectives, la que ha obtingut més notorietat ha estat la dels anomenats *papers de Salamanca*.

- 2) La **Xarxa d'Arxius Comarcals** i els altres **arxius històrics** de la Generalitat de Catalunya han vingut portant a terme des de fa anys digitalitzacions retrospectives que, en gran part, han seguit les mateixes prioritats que les dels altres arxius catalans: premsa històrica, fotografies i cartells, actes de sessions i col·leccions d'un especial valor històric. Concretament, el passat mes de setembre de 2007 el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació va convocar un concurs per digitalitzar fons documentals municipals i fons privats, premsa històrica i protocols de diversos arxius comarcals, per un pressupost base de licitació de 221.300 €, dels quals 5.600 corresponien a l'**Arxiu Comarcal**

de la **Conca de Barberà**, 3.300 al de la **Garrotxa**, 69.000 al de la **Selva**, 54.000 al de l'**Alt Empordà**, 75.300 al del **Baix Empordà**, 2.100 al del **Baix Llobregat**, 3.300 al del **Ripollès** i 6.500 al del **Solsonès**.¹⁰⁶

En l'actualitat, a l'espera de la implantació del portal que ha de permetre la cerca sobre tots els fons dels arxius, el cas més notable de digitalització retrospectiva col·locada en línia duta a terme per un arxiu comarcal l'ofereix l'**Arxiu Comarcal del Ripollès**¹⁰⁷, que va iniciar l'any 2005 la digitalització de l'hemeroteca de premsa editada a la comarca i en aquest moment dona accés a les versions facsímils en pdf de 73 capçaleres, amb més de 6.000 números i més de 40.000 pàgines. A més de l'Arxiu Comarcal del Ripollès, altres arxius històrics i comarcals que depenen de la Generalitat han iniciat la digitalització dels seus fons hemerogràfics i alguns tenen també el projecte d'oferir-los en línia. És el cas dels arxius comarcals de la **Segarra** (24 capçaleres), del **Solsonès** (13 capçaleres), de les **Terres de l'Ebre** (10 capçaleres), de l'**Alt Camp** (8 capçaleres), del **Garraf** (una capçalera), del **Bages**, del **Vallès Oriental**, del **Baix Llobregat**, etc.

Com ja s'ha assenyalat, molts dels arxius comarcals i històrics que depenen de la Generalitat duen a terme projectes de digitalització d'alguns dels seus arxius d'imatges fotogràfiques. Així, per exemple, l'**Arxiu Històric de Tarragona** va iniciar l'any 2005 el tractament del fons **Fotografia Canadell**, que ha comportat la digitalització de més de 60.000 imatges de diferents formats. Altres arxius comarcals que han realitzat digitalitzacions significatives de fons fotogràfics són el de la **Noguera**, el de l'**Anoia**, el de l'**Alt Penedès**, el d'**Osona**, el del **Solsonès** i el de la **Conca de Barberà**.

Quant a la transferència a format digital d'actes de sessions, cal destacar una altra vegada un projecte de l'**Arxiu Comarcal del Ripollès**, emprès, en aquest cas, l'any 2006: el del tractament digital de les actes municipals dels ajuntaments del Ripollès; fins ara s'han digitalitzat els fons de Ripoll (1803-1880), Planoles (1845-1901) i Sant Joan de les Abadesses. Un altre projecte important, tot just finalitzat, és el de l'**Arxiu Comarcal del Vallès Occidental**, que, el passat 9 d'abril, va acabar la digitalització dels 14 llibres d'actes del Consell Municipal de Terrassa,

¹⁰⁶ DOGC, 03-09-08.

¹⁰⁷ Arxiu Comarcal del Ripollès: <http://www.arxiucomarcalderipoll.org/>

des del 1400 a 1715. Aquest mateix arxiu ha encarregat la digitalització de 122 pergamins documentals de 1181 a 1619 i deu llibres d'altres documents creats entre 1898 i 1923, entre els quals hi ha els documents del padró de 1904 a 1915. A més, ha elaborat un pla global de digitalització de tota la documentació anterior a 1801, que comportaria la captació de 677.830 imatges, incloses les de 1.500 pergamins documentals de 958 a 1863.

Pel que fa a la digitalització de fons d'especial interès històric, destaca molt especialment el projecte sobre els **expedients de frontera** del fons del Govern Civil de Girona que s'està portant a terme a l'**Arxiu Històric de Girona**. Es tracta d'una documentació que conté informació que fa referència al pas de la frontera entre Espanya i França per la zona de Portbou. Està formada per expedients de la gent que era detinguda per pas clandestí de frontera o de persones amb autoritzacions especials per transitar en zona fronterera perquè hi residien o hi treballaven. És aquesta una informació molt valuosa per a les recerques sobre temes històrics relacionats amb la Guerra Civil espanyola de 1936-1939 i la fugida de refugiats de la persecució nazi. Sobre aquests documents s'ha realitzat una experiència d'extracció automàtica d'informació en col·laboració amb el Centre de Visió per Computador de la UAB i l'Escola Superior d'Arxivística i Gestió de Documents.

A banda d'aquest cas, cal esmentar un projecte que afecta els arxius comarcals, però que és iniciativa de la Institució Milà i Fontanals del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC). L'objectiu és la digitalització de **documentació municipal medieval catalana**. Es va començar el març del 2007 a l'**Arxiu Comarcal de la Segarra** amb la digitalització de 45 Llibres de Consells del segle XIV dels fons municipals d'Igualada, Tàrrrega i Cervera dipositats als arxius comarcals de l'Anoia, l'Urgell i la Segarra. L'operació, les despeses de la qual corren a càrrec del CSIC, ha permès als arxius comarcals que custodien la documentació i a la Subdirecció General d'Arxius obtenir imatges d'alta resolució de preservació i còpies de més baixa resolució per a la consulta.

Altres projectes són el de l'**Arxiu Comarcal de l'Anoia** de digitalització del fons de la parròquia de Santa Maria d'Igualada, el de l'**Arxiu Comarcal de la Selva** de digitalització del fons patrimonial Cubies, el de l'**Arxiu Comarcal de l'Urgell** de la

correspondència personal de Manuel de Pedrolo, el de l'**Arxiu Històric de Girona** de documents hebreus i llatins extrets de protocols notariaus, etc.

B. Arxius de l'administració central de l'Estat. L'ACA

Dels sis arxius que l'administració central de l'Estat manté a Catalunya, destaca, per la importància dels seus fons històrics, l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA)¹⁰⁸. Com ja s'ha explicat, l'ACA s'integra en el projecte de Portal de Archivos Españoles (PARES) del Ministeri de Cultura, i, en aquest context, està duent a terme la digitalització de la part més valuosa dels seus fons, especialment dels registres de la Cancelleria Reial.

Cal tenir present que l'ACA és un arxiu tancat, és a dir, que pràcticament no creix, i molt ben descrit, i que una part important dels seus fons es troba ja microfilmada, de forma que es podria optar per fer una còpia digital de divulgació a partir de la còpia en microfilm. Fins a l'actualitat s'ha conclòs la digitalització i incorporació a la plataforma PARES de fons de la Cancelleria Reial del regnat de Pere el Cerimoniós, els còdexs de Santa Maria de Ripoll i Sant Cugat del Vallès, documents de la Reial Audiència i les Deliberacions del Consistori de la Diputació del General.

Recentment s'han convocat concursos per digitalitzar 1.699 registres més de la Reial Audiència de Catalunya, per un pressupost base de licitació de 130.000 €, ¹⁰⁹ i 1.557 volums del fons Maestre Racional, per un pressupost base de 80.200 €. ¹¹⁰

És també un arxiu que depèn de l'administració central de l'Estat el del Tribunal Militar Territorial Tercer, on s'estan digitalitzant les actes dels *sumaríssims*, però, com ja s'ha vist, aquesta és una iniciativa que prové de la Secretaria de Relacions Institucionals i Participació.

¹⁰⁸ Arxiu de la Corona d'Aragó: <http://www.mcu.es/archivos/MC/ACA/>

¹⁰⁹ Resolución 22.667/08. BOE, 24-04-2008.

¹¹⁰ Resolución 22.684/08. BOE, 24-04-2008.

C. Arxius locals i de les diputacions

De forma molt semblant al que han fet els arxius comarcals, també els arxius locals han centrat els seus projectes de digitalització especialment en la premsa local, les actes de sessions municipals i els fons fotogràfics i de cartells. Només en algun cas han emprès la digitalització d'algun altre fons arxivístic d'especial valor històric. De fet, alguns dels projectes més notables de digitalització de premsa històrica provenen dels arxius municipals que, d'altra banda, com ja s'ha explicat, en moltes ocasions han coincidit a escollir el mateix aplicatiu per oferir en línia aquestes publicacions. El finançament d'aquestes iniciatives corre a càrrec en general dels mateixos ens locals, amb algun ajut de la Subdirecció General d'Arxius o de les diputacions provincials.

Tal vegada el pla de digitalització de l'**Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona**¹¹¹, que va començar l'any 2001, difereix del d'altres municipis pel que fa a les prioritats que s'ha assenyalat, ja que se centra menys en la digitalització de l'hemeroteca que el dels altres arxius. Concretament, les prioritats que es defineixen són els documents textuais del fons municipal medieval i modern, els documents fotogràfics de diversos fons i col·leccions, els documents cartogràfics i iconogràfics (plànols, gravats i dibuixos fonamentalment), i algunes col·leccions hemerogràfiques de premsa històrica barcelonina dels segles XIX i XX. La documentació digitalitzada en l'actualitat arriba a les 267.000 imatges de documents creats entre els segles XIV i XX. Entre aquest documents destaquen els quatre volums del *Llibre vermell de privilegis de la ciutat de Barcelona*, el *Primer llibre verd de privilegis*, els *Comentaris als usatges de Jaume Marquillas*, dels set volums dels *Llibres de Passanties (d'exàmens) del Gremi d'Argenters de Barcelona*, i els 40 volums de la sèrie *Registres de Deliberacions* del Consell de Cent corresponents al segle XVII, a banda de plànols, dibuixos i gravats històrics, fotografies dels segles XIX i XX, i diverses publicacions periòdiques de caràcter històric.

D'altra banda, al Pla Estratègic de Cultura de Barcelona s'expressa la voluntat de digitalitzar progressivament els diferents conjunts documentals de l'Ajuntament de Barcelona, i incorporar els arxius de la ciutat al projecte Portal de Archivos Municipales, que pretén crear una xarxa virtual d'arxius municipals de tot l'Estat.¹¹² A més, el Pla Director d'Arxius per al

¹¹¹ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona: <http://www.bcn.cat/arxiu/arxiuhistoric/>

¹¹² *Nous accents 2006. Pla estratègic de cultura de Barcelona. Op. cit.* Pàg. 82.

quadrienni 2008-2011 anuncia la voluntat d'elaborar un llibre blanc sobre la digitalització de documents.¹¹³

L'Arxiu Municipal de Girona (AMGi)¹¹⁴, en canvi, sí que ha triat com a un element central de la seva estratègia la digitalització de la premsa històrica i la seva difusió en línia. Així, al seu portal ofereix la consulta de 971.324 pàgines de 16 publicacions, aparegudes entre els anys 1808 i 2000; la última incorporació, aquest mateix any, ha estat la del diari *El Punt*, amb 367.199 pàgines des del seu inici, el 1978. El cost d'aquesta iniciativa, iniciada l'any 2000, fins al moment ha estat de 140.848,64 €; l'any 2007 es va rebre un ajut de 4.377'99 € de la Direcció General de Patrimoni Cultural del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació.

L'AMGi també ha digitalitzat, des de 1996, 365.986 pàgines del seu patrimoni documental, amb un cost de 90.559,81 €, amb un ajut l'any 2006 de 5.972,12 € de la Direcció General de Patrimoni Cultural i 12.169 plànols (en falten 2.343 més), amb un pressupost de 35.509,34 € i un ajut de 8.674,41 € de la Direcció General de Patrimoni.

D'altra banda, l'AMGi dona accés a les imatges fotogràfiques, cartells, i documents audiovisuals gestionats pel **Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI)**, que custodia fons i col·leccions, majoritàriament de procedència privada, que arribaven recentment a les 3.686.249 fotografies, 880 pel·lícules cinematogràfiques, 4.000 hores de vídeo i 1.000 hores de documents sonors. A aquestes col·leccions s'hi han vingut a afegir 2.566.177 fotografies més, del fons fotogràfic de premsa del diari *El Punt*, que, com en el cas del fons hemerogràfic, va signar el maig del 2007 la seva cessió a l'Arxiu Municipal; d'aquestes fotografies, 980.386 són ja en format digital, mentre que les altres són diapositives, negatius o estan en format paper. El Pla Estratègic 2008-2011¹¹⁵ del Servei de Gestió Documental, Arxius i Publicacions (SGDAP), organisme del qual depenen el AMGi i el CRDI, preveu continuar en la línia de digitalitzacions de fons hemerogràfics, fotogràfics i audiovisuals.

Des de l'any 2003 s'han digitalitzat milers de fotografies (només l'any 2007, unes 56.876), amb un cost de 18.261 €, dels quals la Direcció General del Patrimoni Cultural n'ha aportat 2.748,6. La digitalització d'un es 1.000 hores de documents sonors ha representat un cost de

¹¹³ Ajuntament de Barcelona. *Pla director d'arxius. Resum executiu*. [En línia]. Disponible a: http://www.bcn.cat/arxiu/pdf/pda_10_propostes.pdf

¹¹⁴ Arxiu Municipal de Girona: http://www.ajuntament.gi/sgdap/cat/arxiu_portada.php

¹¹⁵ Servei de Gestió Documental, Arxius i Publicacions. *Pla estratègic 2008-2011*. [En línia]. Disponible a: http://www.ajuntament.gi/sgdap/docs/pla_estrategic_08-11.pdf. [Consulta 20-03-2008]

6.530,8 €, amb una subvenció de la Direcció General de Patrimoni de 1.115,6 €, mentre que s'han digitalitzat des de l'any 2001 també unes 1.810 hores de vídeo, amb un cost de 17.000 € i un ajut de 1.500 €, l'any 2006, de la mateixa Direcció General.

L'**Arxiu Municipal de Lleida**¹¹⁶, que utilitza el mateix aplicatiu que el de Girona, també ha optat per centrar-se en la digitalització dels seus fons hemerogràfics, així com de les actes dels plens municipals. El projecte inclou de moment 14 capçaleres que representen un total d'un es 50.000 pàgines. Quant a les actes de les sessions del ple, de moment la digitalització abasta el període entre 1938 i 1957. També l'**Arxiu Municipal de Malgrat de Mar** ha digitalitzat d'una forma similar 16 capçaleres de premsa aparegudes entre 1915 i 1975.

Pel que fa a la digitalització d'actes de plens, un altre exemple, a més del ja esmentat de Lleida, és el dels arxius dels municipis del Berguedà que formen part de la **Xarxa d'Arxius Municipals** de la província de Barcelona: a principis de l'any 2008 es va iniciar el procés, amb la digitalització de les actes d'Avià des del 1863 i està previst que es continuï per la resta de poblacions de la comarca adherides a l'esmentada xarxa. Igualment, l'**Arxiu Municipal de Granollers** ofereix l'accés en línia a les actes dels plens municipals de 1842 a 1958 i també als plànols dels refugis de la Guerra Civil, i el de **Canet** ha copiat digitalment les actes dels plens municipals des de 1815 fins al 2000, amb un total de 15.031 pàgines.

Altres exemples de digitalitzacions empreses per arxius municipals i de les diputacions són la de 42.000 fotografies de l'**Arxiu de la Diputació de Lleida** i bona part de les 28.000 fotografies de l'**Arxiu de la Diputació de Barcelona**; la de 653 manuscrits del fons de l'**Ajuntament de Tarragona** datats entre 1222 i 1733; la de l'**Arxiu Municipal de la Roca del Vallès**, que ha digitalitzat el padró d'habitants des de 1945 i 4.000 fotografies de diversos orígens; la de l'**Arxiu de Solsona**, que també ha portat a terme digitalitzacions de fons fotogràfics; o el de **Constantí**, que ha digitalitzat el fons documental del Sindicat Agrícola de Treballadors del Camp de Constantí (1934-1936).

D. Arxius privats i eclesiàstics

¹¹⁶ Arxiu Municipal de Lleida: <http://imac.paeria.es/ca/arxiuMunicipal/>

Les iniciatives de digitalització de fons d'arxiu que es porten a terme des dels arxius privats i eclesiàstics presenten un panorama encara molt més atomitzat que els projectes que s'han endegat des dels arxius que depenen de les diverses administracions públiques. No es pot detectar, en aquest sector, cap mena de tendència a l'harmonització dels diversos plans. Tanmateix, hi ha alguns projectes especialment ambiciosos que és necessari de tenir en compte. El següents poden servir d'exemple.

Un dels més ambiciosos projectes de digitalització d'arxius que es porta a terme a Catalunya és el dels registres medievals de l'**Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB)**, dependent del **Col·legi de Notaris de Catalunya**, que es va iniciar el gener de 2007. Es tracta d'un fons extraordinari de 5.305 volums, originats des de finals del segle XIII fins al 1500. Aquest projecte, el de més ampli abast dut a terme a l'Estat sobre protocols, ha de portar a l'obtenció de gairebé un milió d'imatges en quatre anys. És possible que el projecte continuï amb els protocols dels segles XVIII i XIX i amb altres sèries especials de consulta freqüent. Cal tenir en compte que aquest arxiu, tant per la seva antiguitat com per la continuïtat i la transcendència dels seus fons, és un dels més importants del món entre els notariais.

Recentment la premsa s'ha fet ressò del projecte de digitalització de l'arxiu històric de les monges de Santa Clara d'Assís del **Monestir de Pedralbes**. L'arxiu té més de 2.000 lligalls, entre els quals hi ha la butlla papal de la fundació del Monestir, pergamins de la reina Elisenda i altres documents que contenen la vida dins del Monestir durant gairebé 700 anys. També l'**Arxiu Històric de la Parròquia de Santa Maria del Pi** va restaurar i digitalitzar el fons documental en pergami, amb un ajut de 8.393,99 € del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació.¹¹⁷ Igualment, la **Companyia de Jesús** a Catalunya ha digitalitzat, des de l'any 2006, la col·lecció de papirs del seu Arxiu Històric, situat a Barcelona, que, amb uns 2.000 papirs, és una de les més importants d'Europa.

Altres iniciatives de digitalització que s'han dut a terme o anunciat recentment afecten a la revista *El propagador de la devoció a San José* del **fons documental del Temple de la Sagrada Família** o a 10.000 fotografies del fons d'imatges antigues del **Real Automòbil Club de Catalunya (RACC)**.

¹¹⁷ DOGC, 24-05-2006.

3.3. MUSEUS

En l'àmbit dels museus no es pot parlar tampoc d'una política de digitalització que fixi amb claredat estratègies, criteris i prioritats. Com en l'àmbit de les biblioteques i en el dels arxius, també els diversos museus del país han posat en marxa iniciatives molt diverses i poc harmonitzades que en alguns casos porten aparellades digitalitzacions d'objectes dels seus fons o de la documentació que hi està associada. La consciència de la necessitat de donar coherència als diverses iniciatives de reproducció digital dels fons dels museus es posa de manifest, per exemple, en el fet que en l'actualitat l'Institut de Cultura de Barcelona està elaborant un *Llibre Blanc* sobre digitalització.

3.3.1. MUSEUMPLUS

Tanmateix, el dels museus és probablement el terreny en què es dibuixen unes dinàmiques més coherents. Aquest fet és potser conseqüència, en alguna mesura, de les característiques dels objectes de museu i del nombre relativament limitat d'institucions museístiques que hi ha al país: en aquest moment es compten 103 museus oficialment registrats com a tals i una quantitat no ben precisada de col·leccions. Però la circumstància que ha estat determinant per teixir una dinàmica més travada ha estat la implantació del programari **MuseumPlus** i el desenvolupament del projecte de **Museus en Línia**, amb eMuseumPlus: aquestes no són iniciatives centrades específicament en la digitalització de les col·leccions dels museus, però defineixen un marc que dona congruència a les accions encaminades a crear imatges digitals dels objectes de museu o còpies de la documentació que s'hi vincula.

L'any 2004, la direcció General del Patrimoni Cultural va començar la progressiva implementació del programa MuseumPlus català que ha de ser l'estàndard de referència per a la documentació i gestió de les col·leccions museístiques catalanes. En realitat no s'estava començant pas de zero. Des de finals dels anys vuitanta es van anar duent a terme accions diverses encaminades a afavorir l'inventari i la documentació de les col·leccions dels

museus de Catalunya. Aquest esforç van portar als inicis dels noranta al desenvolupament, per part de la Generalitat de Catalunya, del sistema DAC (Documentació Assistida de les Col·leccions), que va aconseguir resultats importants pel que fa a la definició d'una normativa i uns criteris que donessin suport a l'estructuració de la informació vinculada a les col·leccions dels museus. Tanmateix, tothom reconeix que el fet que aquesta plataforma no s'hagués actualitzat suficientment l'havia abocat a l'obsolescència.¹¹⁸

Aquest fet va propiciar que es decidís substituir el programa DAC per MuseumPlus. Aquest és, a diferència del DAC, un programari comercial distribuït per l'empresa suïssa Zetcom Ag, amb seus a Zug, Berna i Berlín, que es planteja obrir una oficina a Barcelona abans de finals d'aquest any. Es tracta d'un sistema complet de gestió museogràfica que s'adopta com a estàndard. La implantació de MuseumPlus és impulsada i coordinada des de la Direcció General del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, però aquesta entitat ja no serà la responsable del desenvolupament del programari, com passava amb el cas del sistema DAC.

S'ha substituït, doncs, un programari desenvolupat a Catalunya, i per iniciativa del Departament de Cultura, per un programari comercial desenvolupat a Suïssa. Tanmateix, cal advertir que molts altres museus del món, entre ells el Louvre de París, la Galeria Nacional de Budapest o el Museu Nacional de Singapur, han pres aquesta mateixa opció. Això ha de significar que els requeriments d'aquests grans museus s'aniran adaptant al programari que utilitzen els museus catalans i que no caldrà que, com succeïa amb el sistema DAC, siguin les institucions catalanes les que el vagin desenvolupant.

El febrer de 2008 MuseumPlus ja s'havia implantat en 77 dels museus del país i s'espera que abans de finals d'any hi estiguin tots integrats. En l'actualitat, dels grans museus de Catalunya només la Fundació Miró, el Museu d'Art de Girona i el Museu d'Arqueologia de Catalunya no utilitzen la plataforma MuseumPlus, en el cas dels dos primers per les dificultats de migrar des de sistemes anteriors que havien implementat.

Com ja s'ha dit, MuseumPlus no és, de forma directa, una actuació centrada en la digitalització, però en molts casos la comporta, l'estimula o l'afavoreix. Això succeeix pel fet que es tracta d'un programari integral de gestió i documentació de museus i col·leccions

¹¹⁸ Abel CARRETERO MUÑOZ. «MuseumPlus: propera implantació» [en línia]. *Imformatiu Museos*. Núm. 68, Tardor 2005. Disponible a: http://www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/Cultura/Documents/Arxiu/IM68_3.pdf [Consulta: 15-3-2008]

museístiques que permet controlar d'una manera centralitzada totes les informacions generades per les col·leccions (inventari de catàleg, referències bibliogràfiques, activitat, conservació i restauració...) llevat de la venda d'entrades i la comptabilitat. D'aquesta manera, s'enllaça de manera directa els registres de cada peça inventariada amb els fitxers d'imatges dels objectes de la col·lecció, així com amb tot l'arxiu documental relacionat amb l'objecte, en cas que estigui digitalitzat, com ara actes de donació, memòries i permisos d'excavacions. Al seu torn, eMuseumPlus és l'aplicació que permet integrar les dades de MuseumPlus en diversos idiomes amb la presència a Internet d'una institució. Amb aquest programa s'està construint el projecte Museus en Línia.

Aquestes possibilitats que ofereixen MuseumPlus i el projecte Museus en Línia estimulen la creació d'imatges digitals de totes les peces museístiques de Catalunya. En l'actualitat es calcula que són prop dels 4.000.000 els objectes dipositats als museus registrats de Catalunya. El 2005, quan es va iniciar la migració del sistema DAC a MuseumPlus, eren només unes 350.000 peces les que tenien fitxa introduïda en el primer sistema, mentre que en l'actualitat hi ha unes 600.000 o 700.000 fitxes a MuseumPlus. Un objectiu prioritari és que tots els objectes tinguin la seva entrada corresponent i que, d'altra banda, totes les entrades es vinculin com a mínim a una imatge de referència.

La creació d'imatges digitals dels objectes conservats als museus i col·leccions té així, com a mínim, dos objectius: d'una banda la seva integració a la base de dades, mitjançant un fitxer en format jpg de 300 ppp; de l'altra, el seu ús en catàlegs o la seva potencial comercialització. Cal tenir en compte que hi ha museus, com el MNAC, amb més de 150.000 objectes a les seves col·leccions i que, en ocasions, alguna d'aquestes peces ha generat centenars d'imatges. Moltes d'aquestes imatges en l'actualitat es troben només sobre paper o en negatiu, i la seva qualitat és desigual, de manera que es contempla una fase de millora de la qualitat de les imatges i de digitalització d'algunes d'elles.

A molt més llarg termini l'objectiu seria vincular també la documentació més important relacionada amb cada objecte, un cop hagi estat passada a suport digital, a la fitxa introduïda a la plataforma. En l'actualitat, tanmateix, la major part d'aquesta documentació es troba encara en paper, tot i que en algun cas, com és el del MNAC, s'ha fet un treball important de digitalització. De fet, es troba als seus inicis el projecte de definició d'un mòdul de l'arxiu documental, dins del sistema MuseumPlus, per gestionar els documents de donació. També s'aspira a aconseguir que el llibre de registre, que en l'actualitat, segons la

normativa vigent, ha d'existir físicament, sobre paper, relligat i segellat, pugui ser un document electrònic en format digital amb el seu corresponent sistema de certificació.

Aquesta presència de les imatges dels objectes dels museus i de part de la informació que els acompanya en línia és congruent amb la propòsit, definit al Pla de Museus de Catalunya¹¹⁹, que, a finals de 2008, tot el patrimoni dels museus de Catalunya sigui consultable per Internet, i que s'avanci en els mecanismes per a fer accessible a través de la xarxa els inventaris de béns d'interès cultural mobles i de béns catalogats mobles. Això és el que s'anomena projecte *Museus en Línia*.

El projecte Museus en Línia es troba en l'actualitat, i durant tot aquest any 2008, en versió beta, és a dir en evolució constant a partir dels suggeriments dels usuaris. S'hi poden consultar ara mateix uns 30.000 objectes de sis museus: el Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC), el Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya (mNACTEC), el Museu de Vilafranca, el Museu d'Art Jaume Morera de Lleida, el Museu Marítim i el Museu del Cinema, Col·lecció Tomàs Mallol de Girona. Algun d'aquests centres, com ara el MNAC, només ofereix de moment una selecció de les seves millors peces, mentre que els altres pretenen mostrar totes les seves col·leccions. Sigui com sigui, el criteri de la Subdirecció General de Museus és que al final del procés tots els fons siguin consultables en línia.

D'altra banda, MuseumPlus té també un efecte important quant a la integració de les dades i, pel que importa a aquest informe, dels continguts digitalitzats dels diversos museus de Catalunya. MuseumPlus té una instal·lació local a la seu de cada institució, fora del cas dels museus de l'Ajuntament de Barcelona, en què hi ha una instal·lació per als museus de ciències i una altra per als d'art, història i etnologia. Però al llarg del 2008 es vol crear una base de dades central a partir de l'exportació de les bases de dades de cada museu, amb, com a mínim, una imatge de referència de cada objecte. Així doncs, la consulta es podrà fer a través d'un portal únic en el qual qualsevol cerca que es faci serà sobre el conjunt de dades de tots els museus; no caldrà, com succeeix ara, sortir de la pàgina d'un museu i entrar a la d'un altre per fer la cerca a cadascuna de les col·leccions. Això fins i tot vindrà a ampliar els objectius que s'establien per l'anomenada *Aula Virtual Museus*, prevista al Pla de

¹¹⁹ Pla de Museus de Catalunya:
<http://www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/DGPC/Plademuseustext.pdf>

Serveis i Continguts (PSiC) que la Secretaria de Telecomunicacions i Societat de la Informació, aleshores dins del DURSI, va començar a redactar el 2005.¹²⁰

A tall d'exemple es pot indicar que entre els projectes actuals de digitalització que es projecta de vincular a eMuseumPlus hi ha el fons de fotografies que controla la biblioteca del Museu de Ciències Naturals de la Ciutadella, la digitalització de 900 fotografies del Museu Picasso o la de les 14.000 fotografies del fons fotogràfic de cinema Alfred Barrós, del Museu del Cinema. Però s'ha d'advertir que en l'actualitat hi ha alguns fons molt importants d'imatges en paper, no digitalitzades, tant al MNAC com a d'altres museus de Catalunya i que el volum de la documentació vinculada a les peces dels museus, que, com ja s'ha dit, es troba en la més gran part sobre suport de paper, és difícil de calcular. En aquest sentit es pot recordar que, com s'ha explicat en l'apartat dedicat als arxius, recentment l'Arxiu Nacional de Catalunya ha digitalitzat la sèrie de les actes de la Junta de Museus de Catalunya, que en ocasions també serien vinculables a les fitxes que es creen a MuseumPlus de cada objecte.

Un tema diferent és el de les possibilitats de negoci que obre la digitalització de les imatges de museu. Òbviament, és compatible amb la implantació de la plataforma Museus en Línia el fet que cada museu desenvolupi formes d'explotació comercial de les peces digitalitzades segons el model que li sembli més convenient, ja que les imatges que es troben en línia no són de molt alta qualitat i, en tot cas, els drets a la seva utilització estan limitats per la llei. És evident que el camp per a aquesta mena d'explotació és molt més ampli en el cas dels museus que per a les biblioteques i arxius, ja que aquestes entitats només poden explotar comercialment alguns dels seus fons fotogràfics, sonors o audiovisuals i, en ocasions, algunes altres imatges de les seves col·leccions. En tot cas, MuseumPlus dona també possibilitats de gestionar les imatges en alta qualitat que es poden utilitzar per a la comercialització o per a l'elaboració de publicacions i catàlegs.

¹²⁰ *Pla de Serveis i Continguts. Aliança Digital.* [En línia]. Barcelona, 2006. Disponible a: http://www.bcndigital.org/debats/pdf/230306_aferron.pdf. [Consulta 30-03-08].

3.3.2. ALGUNES FÓRMULES D'EXPLOTACIÓ

Alguns museus, com per exemple el **MNAC**¹²¹, han implantat innovadors sistemes d'explotació de les imatges digitals de les obres que custodien. Aquest museu ofereix el servei Art a la Carta, que permet als seus visitants endur-se una còpia de les seves obres preferides. Es tracta d'un terminal interactiu situat a la botiga del museu, unit a una impressora de gran format HP Designjet 5500, que permet que el visitant seleccioni l'obra que desitja i la imprimeixi amb una qualitat excel·lent en A3, A2 o A1. El MNAC és el primer museu espanyol que disposa d'aquesta solució, desenvolupada al centre de R+D de Hewlett Packard a Sant Cugat del Vallès. D'aquesta manera el museu no té la necessitat d'emmagatzemar i gestionar estocs de productes, es fa més eficient la gestió de la botiga i el visitant pot emportar-se a casa una àmplia selecció d'obres mestres reproduïdes amb gran qualitat. Aquesta aplicació és el primer resultat del conveni de mecenatge i col·laboració tecnològica signat entre HP i el MNAC a Barcelona el 29 de març de 2005.

Això a banda, tots els grans museus comercialitzen imatges digitals de les seves col·leccions, per a la premsa, les editorials, la publicitat, la televisió i el cinema, la decoració, el seu ús en webs i per al públic en general. El **Museu Picasso**,¹²² per exemple, disposa d'un arxiu fotogràfic amb les imatges de totes les obres que conformen la seva col·lecció, de sales d'exposició i d'alguns espais dels cinc edificis que conformen el museu, i les ofereix amb diverses tarifes, segons els formats i els usos.

3.3.3. FINANÇAMENT

En general les actuacions que duen a terme els museus de Catalunya encaminades a la digitalització dels seus fons o de la documentació que hi està relacionada es financen a través dels pressupostos ordinaris de cada entitat, tenint en compte que molt museus tenen subscrits convenis de mecenatge, patrocini o col·laboració amb empreses, fundacions o

¹²¹ Museo Nacional d'Art de Catalunya: <http://www.mnac.es/>

¹²² Museo Picasso: <http://www.museupicasso.bcn.cat/>

institucions de diverses menes. Això a banda, el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat convoca cada any ajuts per al funcionament i activitats i per a obres i equipaments. Els possibles ajuts a la digitalització s'haurien d'incloure fins ara en un d'aquests capítols. Per a l'any 2008 els ajuts per al funcionament i activitats, que poden cobrir fins al 80% de l'activitat subvencionada¹²³, tenen una dotació màxima de 276.000 €, ampliable en funció de les sol·licituds rebudes i de les disponibilitats pressupostàries,¹²⁴ mentre que les subvencions per a l'execució d'obres i l'adquisició d'equipaments poden arribar al 70% del cost total de l'activitat¹²⁵ i el seu import màxim del conjunt de les subvencions el 2007 va ser de 499.450 €.¹²⁶ El Pla de Museus preveu, entre les noves línies d'ajuts, una d'específica per a la documentació, en la qual caldria incloure la digitalització de documents.

També les diputacions atorguen ajuts que, sense que siguin específicament destinats a la digitalització dels fons museogràfics, poden, totalment o de forma parcial, utilitzar-se amb aquest objectiu. Així, la Diputació de Barcelona destina, l'any 2008, 400.000 € a projectes de renovació o ampliació d'exposicions permanents de la Xarxa de Museus Locals, en ajuts que poden cobrir fins el 100% del cost de l'actuació i representar fins a 100.000 €.¹²⁷

¹²³ Ordre CMC 93/2008, de 26 de febrer. DOGC 10-03-08.

¹²⁴ Resolució CMC 981/2008, de 18 de març. DOGC 08-04-2008.

¹²⁵ Ordre CMC 130/2008, de 10 de març. DOGC 31-03-2008.

¹²⁶ Resolució CMC 1725/2007, de 24 de maig. DOGC 13-06-2007.

¹²⁷ BOPB, 19-02-1008.

3.4. PREMSA PERIÒDICA

Com ja s'ha explicat en els apartats corresponents, alguns dels projectes que més sovint han emprès les biblioteques i els arxius, i en algun cas els museus, han consistit en la digitalització de la premsa històrica. Els motius d'aquesta tria han estat diversos: en primer lloc, la intensitat de la demanda, ja que, especialment en el cas dels arxius, una bona part de les consultes que es reben són de col·leccions hemerogràfiques; un altre motiu és la rapidesa amb què es malmet el paper de premsa, cosa que podria fer que, a mig termini, algunes de les col·leccions dels segles XVIII o XIX desapareguessin físicament; també cal tenir en compte que es tracta d'uns materials més o menys homogenis, que es poden descriure i catalogar fàcilment, i l'escaneig dels quals és relativament simple; finalment, cal considerar que els recursos de cerca que la digitalització pot fer possibles resulten especialment atractius per als investigadors quan s'apliquen sobre la premsa periòdica.

Ara bé, la digitalització de les col·leccions històriques de premsa periòdica que duen a terme les capçaleres que encara estan vives difereix, des d'alguns punts de vista, de la que respon a les iniciatives de biblioteques i arxius. Aquest apartat se centra només en els casos de capçaleres encara existents en l'actualitat que han abocat a suport digital les seves col·leccions històriques.

Per començar, cal tenir en compte que la digitalització de col·leccions històriques de premsa es porta a terme en un context en què els diaris i les revistes digitals són un fet consolidat, i en què totes les publicacions importants tenen també una edició digital en línia. De fet, encara es van desenvolupant i definint variats models de negoci i existeixen idees divergents sobre les possibles evolucions futures del sector. La premsa digitalitzada s'integra en moltes ocasions en portals a partir dels quals es pot accedir als darrers números diaris i revistes, i passa a formar part d'una hemeroteca en què una part dels continguts ja han estat produïts originalment en format digital. El costum de llegir diaris i revistes en suport digital i d'accedir-hi en línia augmenta dia a dia i és un fet que, en alguns àmbits, com ara el de les publicacions científiques, l'edició en paper va esdevenint un fet residual. En general, els estudis mostren que, davant de l'augment de l'accés als continguts culturals a través d'Internet, es produeix una tendència cap a l'estancament o la disminució gradual en els

nivells de difusió dels mitjans tradicionals.¹²⁸ Així doncs, el context de l'accés a la premsa digitalitzada de les capçaleres que existeixen en l'actualitat pot ser completament diferent que a les col·leccions de premsa històrica que es poden trobar a arxius i biblioteques, tot i que en aquestes s'hi pugui accedir també en línia.

3.4.1. FINANÇAMENT

Hi ha, tanmateix, algunes diferències molt òbvies entre la digitalització retrospectiva de premsa històrica duta a terme per biblioteques i arxius i la que respon a la iniciativa dels propietaris d'una capçalera viva: aquestes diferències són conseqüència de la dissimilitud de fonts de finançament i de la diversitat d'objectius. És cert que en tots dos casos es pot comptar, a vegades, amb algun ajut de les institucions públiques: en el cas de les biblioteques i arxius pot provenir de la Secretaria de Cultura del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, del Ministeri de Cultura, de les Diputacions o dels Ajuntaments, mentre que la premsa viva recorre a ajuts de la Secretaria de Mitjans de Comunicació. Però, a banda d'aquestes subvencions, la resta del finançament ha de ser aportat per les pròpies entitats que, en el cas de les publicacions existents, són sovint empreses amb un model de negoci determinat i, en conseqüència, la iniciativa de la digitalització també ha de encaixar, si més no en part, amb aquest model de negoci.

Fent atenció ara a les subvencions que la Secretaria de Mitjans de Comunicació aporta per ajudar a la digitalització de fons d'arxiu de publicacions periòdiques catalanes, es pot dir que l'any 2006 aquestes van ascendir a 532.555 €, sobre una quantitat total de 10.900.000 € d'ajudes als mitjans de comunicació per tots els conceptes. Cal tenir en compte, a més, que en la primera quantitat s'hi inclouen a vegades també despeses tecnològiques que només indirectament estan vinculades amb la digitalització i que, d'altra banda, una de les subvencions la va rebre l'Associació de Premsa Forana Mallorquina. El mateix any, el conjunt de les ajudes sol·licitades i no concedides van sumar una quantitat de 309.913 €. Les subvencions es van distribuir de la manera següent:

¹²⁸ Tubella, Imma; Tabernero, Carlos; Dwyer, Vicent. *Projecte Internet Catalunya (PIC). La comunicació com a factor de canvi en la societat de la informació. Internet en el context audiovisual de Catalunya. Informe final de recerca*. UOC. Barcelona. Disponible a: http://www.uoc.edu/in3/pic/cat/pdf/pic_comunicacio.pdf

Any 2006¹²⁹		
	sol·licitant	import atorgat
Digitalització del fons editorial del Diari de Girona	Diari de Girona, SA	81.225,00
Projecte de creació del quiosc digital d' <i>El Punt</i> i digitalització de l'arxiu del diari.	Central de Serveis per a Mitjans de Comunicació S.L.U.	65.000,00
Projecte de digitalització de l'arxiu d' <i>El 9 Nou</i> .	Prensa d'Osona SA	34.530,00
Completar la digitalització d'arxius i incorporar suplementos i especials en el projecte tecnològic.	Ediciones Primera Plana SA	264.800,00
Digitalització de Premsa Comarcal i ubicació a la xarxa	Fundació Privada Catalana de la Premsa Comarcal	17.000,00
Projecte de digitalització de l'hemeroteca de l'associació	Associació de Premsa Forana de Mallorca	70.000,00

Pel que fa a l'any 2007, el total de les ajudes concedides va ascendir a 358.960,00 €, és a dir, un 32,6% menys que l'any anterior, mentre que les sol·licitades i no atorgades sumaven 237.171,52 €, amb una davallada del 23,47% en relació a l'any 2006. Les subvencions concedides el 2007 van ser les següents:

Any 2007		
	sol·licitant	import atorgat
Creació d'un arxiu documental on line de Lleida TV.	Productora Lleidatana de Televisió, SL	30.000,00 €
Servidor Web (web de continguts audiovisuals) i digitalització d'arxius.	Televisió de Sant Cugat SL	30.000,00 €
"Setanta anys al teu abast" Digitalització del fons editorial del diari <i>La Mañana</i> .	Noves Formes Gràfiques, SA	49.080,00 €
Digitalització de l'arxiu.	Amigos de la Radio y de la Televisión de Cardedeu	30.000,00 €
Digitalització del diari.	Taelus, SL	4.920,00 €

¹²⁹ Font: Secretaria de Mitjans de Comunicació. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació.

Digitalització arxiu fotogràfic del setmanari <i>El Temps</i> i nova pàgina web.	Edicions del País Valencià, SA	60.000,00 €
Digitalització i consulta via web del fons editorial del <i>Diari de Tarragona</i> .	Promo. Mediterránea de Infor. y Comunic. SA (Promicsa)	99.960,00 €
Digitalització de la revista, ELQUIOSC.CAT.	Associació de Publicacions Periòdiques en Català	50.000,00 €
Digitalització del fons fonogràfic i d'arxiu de l'emissora.	Associació Cultural Amics de la Ràdio	5.000,00 €

També des de l'Institut Català de les Indústries Culturals (ICIC) es van atorgar, l'any 2006, ajuts que, de forma total o parcial, estaven destinats a la digitalització retrospectiva de fons hemerogràfics de publicacions encara existents. Dels 57 projectes per a la consolidació d'empreses periodístiques i entitats editores de premsa i per a l'extensió de la premsa en català o aranès només quatre tenien alguna relació amb la digitalització. Del total de 1.175.000 € dedicats a ajudes en aquest capítol, 56.665 € eren, en part, a digitalització. Les subvencions atorgades van ser les següents:

Any 2006¹³⁰		
	sol·licitant	import sol·licitat
Per a la creació de la nova hemeroteca digital, tractament de fitxers PDF i formació, del <i>Setmanari de l'Alt Empordà</i> .	Editorial Empordà, SL	8.000,00 €
Per a la creació d'una hemeroteca digitalitzada del <i>Diari de Sant Cugat</i> des de la seva fundació.	Premsa Local Sant Cugat, SL	19.960,00 €
Per a la digitalització de les edicions de la revista <i>La Fura</i> , des de l'inici fins al 1996	Penedès Edicions, SL	21.205,00 €
Per a l'actualització i millora del web, digitalització i gestió documental.	Avenç, SL	7.500,00 €

3.4.2. OBJECTIUS DE LA DIGITALITZACIÓ

¹³⁰ Font: ICIC. *Memoria Anual 2006*. ICIC. Barcelona, 2007. Pàg. 166. Disponible a: <http://www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/ICIC/Documents/Arxiu%20ICIC/070727%20Memoria%20ICIC%202006%20amb%20deposit%20legal.pdf>

Les iniciatives de digitalització de col·leccions històriques de premsa responen igualment a uns objectius diferents segons si són promogudes per arxius i biblioteques o per les empreses editores. Mentre que els arxius i les biblioteques tenen com a motivacions bàsiques la preservació i la difusió, les empreses de premsa han de tenir en compte altres elements a l'hora de dissenyar un procés de digitalització. Entre aquests elements caldria destacar els següents:

- **La voluntat de consolidació de la imatge.**
- **El propòsit de fidelització dels lectors i, molt especialment, dels subscriptors,** en donar-los la possibilitat d'obtenir alguns serveis afegits; és per això que en alguns casos s'ofereix l'accés obert a l'hemeroteca només als subscriptors de la publicació, mentre que la resta del públic ha de pagar alguna quantitat.
- **La possibilitat de negoci** en cobrar per aquest accés; però el cert és que, com es va constatar ben aviat, els ingressos obtinguts d'aquesta manera són gairebé sempre d'escassa importància.
- **L'opció d'oferir nous espais per a la publicitat.**
- **La millora en els sistemes de comercialització d'imatges** o altres documents de l'arxiu de la publicació.
- **La optimització de la gestió de l'arxiu,** de manera que els membres de la redacció poden accedir amb molta més facilitat a continguts històrics, no és necessari el manteniment físic de l'arxiu en un lloc proper a les redaccions i es poden abaratir o gairebé eliminar despeses d'emmagatzematge.

3.4.3. ELS DIVERSOS MODELS

Les opcions que les diverses empreses i entitats que publiquen premsa periòdica a Catalunya han triat per tal de digitalitzar els seus fons històrics i posar-los a l'abast dels ciutadans no han estat sempre coincidents. Aquestes diverses opcions es podrien resumir en quatre models:

- A. El de les empreses que han digitalitzat les seves col·leccions històriques per col·locar-les en una hemeroteca digital a la qual s'accedeix a través del portal de la publicació.
- B. El de les publicacions que han cedit les seves hemeroteques i els seus arxius per tal que siguin digitalitzats i posats en línia a través de portals d'entitats públiques.
- C. El de l'Associació Catalana de Premsa Comarcal (ACPC), que impulsa la digitalització de forma cooperativa dels fons de les publicacions associades i els posarà en línia a través d'un portal propi i des d'un servidor propi.
- D. El de l'Associació de Premsa Periòdica en Català (APPEC), que també impulsa la digitalització dels fons de les entitats associades però el posa en línia mitjançant un portal comercial internacional, amb el programari associat.

A. La digitalització des de les empreses editores

La major part de la premsa diària més important del país ha dut a terme o ha començat la digitalització de les seves col·leccions històriques. Algunes capçaleres han col·locat en línia totes les seves col·leccions, mentre que altres només ho han fet en part. Igualment, alguns diaris ofereixen accés obert, com a mínim als seus subscriptors, mentre que d'altres han optat per un sistema de tarifes que obliga a pagar o bé per número al qual es vol accedir o bé per temps de subscripció.

Potser el cas més significatiu de digitalització retrospectiva de les seves col·leccions històriques és el de *La Vanguardia*, que, entre l'any 2002 i el 2004 va digitalitzar tota la seva hemeroteca, des de la seva creació, l'any 1881, i l'ofereix amb accés obert per als seus subscriptors, mentre que la resta del públic ha de pagar 5 € per exemplar. En total es van digitalitzar unes 1.600.000 pàgines. D'altra banda, també es van digitalitzar els fons històrics d'*El Mundo Deportivo* i al voltant de tres milions de negatius, 480.000 imatges i 11.000 diapositives. Els objectius fixats per a la digitalització van ser la millora dels sistemes de reproducció per a ús intern i la possibilitat del trasllat dels originals a una custòdia externa, abaratint les despeses d'emmagatzematge, però també l'augment de la visibilitat i les

possibilitats de comercialització per diverses vies.¹³¹ Aquests projectes van rebre ajudes del Departament de Cultura de 781.315,74 € l'any 2003 i 1.562.631,48 € l'any 2004.¹³²

Altres diaris, en canvi, ofereixen només a través dels seus portals l'accés a les edicions més recents, que ja es van crear digitalment. Així, es pot accedir, mitjançant compra o subscripció, a les edicions d'*El Periódico* des de l'any 2003 i a les de l'*Avui* des del 2006. Com es recull en un apartat anterior, Edicions Primera Plana SA, que, entre altres publicacions, edita el diari *El Periódico*, va rebre de la Secretaria de Mitjans de Comunicació, l'any 2006, 264.800 € per a la digitalització d'arxius i la incorporació de suplementos i especials en el projecte tecnològic.

Tenen també els seus fons digitalitzats, o els estan digitalitzant, el *Diari de Sabadell*, des de 1942, i el *Diari de Terrassa*, des de 1999. Igualment, el *Diari de Sant Cugat* va rebre l'any 2006 19.960 € de l'Institut Català de les Indústries Culturals (ICIC) per a la creació d'una hemeroteca digitalitzada des de la seva fundació. El *Diari de Girona*, que, com s'explicarà més endavant, ha cedit a l'Arxiu Municipal de Girona la seva col·lecció hemerogràfica des de 1889 a 1998, conserva a la seva disposició els números posteriors. També hi ha alguna publicació gratuïta, com *La Fura*,¹³³ de Vilafranca del Penedès, que és membre de l'Associació Catalana de Premsa Gratuïta (ACPG), que ha abocat a format digital els seus fons i ofereix una hemeroteca digital on, d'altra banda, encara no hi apareixen tots els números digitalitzats; en aquest cas, com s'ha vist anteriorment, va comptar l'any 2006 amb una ajuda de 21.205 € de l'ICIC per a la digitalització de les edicions de la revista des dels inicis fins al 1996. Això a banda, hi ha un bon nombre de publicacions comarcals que ja tenen les seves col·leccions històriques digitalitzades i que les oferiran a través del portal *Premsa Comarcal Digital*, com s'explicarà més endavant.

Potser és necessari destacar el cas d'algunes capçaleres històriques desaparegudes o transformades en publicacions digitals: així, per exemple, malgrat alguns projectes que van comportar fins a la digitalització de 35.000 pàgines a manera de prova, no s'ha finalitzat la conservació en suport digital del *Diari de Barcelona*, capçalera que pertany a Informació i Comunicació de Barcelona SA, societat privada depenent de l'Ajuntament de Barcelona;

¹³¹ Cfr.: Sancho, Mònica. «La gestión de la imagen en *La Vanguardia*». [En línia]. *Hipertext.net*. N° 2, 2004. Disponible a: <http://www.hipertext.net/web/pag213.htm>. [Consulta: 15-04-08]

¹³² DOGC. N° 4080. 27-02-2004.

¹³³ *La Fura*: <http://lafura.cat/>

altres casos podrien ser el del *Noticiero Universal*, que es conserva en els fons d'*El Periódico* en forma de microfites i microfilms des de 1888 a 1985, o *El Correo Catalán*.

B. La cessió a arxius públics

Algunes publicacions periòdiques vives han optat per cedir les seves col·leccions històriques a arxius o biblioteques, per tal que aquestes realitzin la digitalització i ofereixin l'accés en línia als números fins a una data determinada. Aquesta és l'opció que han pres, per exemple, el *Diari de Girona* i *El Punt*, que van signar acords amb l'Arxiu Municipal de Girona (AMGi) per integrar les seves col·leccions històriques al servei de premsa digitalitzada d'aquest arxiu. En el cas del *Diari de Girona*, s'inclouen al portal de premsa digitalitzada de l'AMGi 446 pàgines des de 1808 a 1809 –aquests números no són propietat de la capçalera actual–, 165.780 de 1889 a 1936 i unes 278.000 des de 1988 a 1998.

Pel que fa a *El Punt*, l'octubre del 2007 va signar un conveni amb l'Ajuntament de Girona pel qual cedeix a l'AMGi els fons hemerogràfics constituïts per totes les publicacions editades amb les capçaleres *Punt Diari* i *El Punt* (en les diverses edicions), publicades des del 29 d'octubre de 1978 en endavant, totes les publicacions editades amb la capçalera *Presència*, des del 10 d'abril de 1965 en endavant i totes les publicacions editades amb la capçalera *El 9 Esportiu de Catalunya*, des del 2 de gener del 2002 en endavant, completant un total d'un 600.000 pàgines de premsa. El Servei de Gestió Documental, Arxius i Publicacions (SGDAP) de l'Ajuntament de Girona, del qual depèn l'AMGI, es compromet a digitalitzar, en un termini màxim de cinc anys, tots els fons de publicacions impreses que formen part de la donació i a posar aquesta documentació a disposició dels investigadors i del públic en general, per a la seva divulgació, tant a la seu dels serveis, com en línia. Igualment, el Grup El Punt ha fet donació d'aproximadament 10.880 imatges en format diapositiva, 142.466 estoigs de negatius –aproximadament 1.424.660 imatges–, 191 imatges en CD, 150.000 fotografies en suport paper i 980.386 imatges en format digital, que fan un total aproximat de 2.566.117 imatges. Una part d'aquest fons serà també digitalitzat al Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI).¹³⁴

¹³⁴ Chicano, Dani. «El Punt cedeix el seu fons a l'Arxiu Municipal de Girona». *El Punt*. 17-10-2007.

C. Iniciatives pròpies d'associacions de premsa

L'Associació Catalana de Premsa Comarcal (ACPC)¹³⁵, en la qual s'integren al voltant de 130 publicacions periòdiques, està impulsant la digitalització dels fons de totes aquestes publicacions per tal d'oferir-les a través del portal *Premsa Comarcal Digital*, que ha d'aparèixer en línia de forma imminent. D'altra banda, s'han signat acords amb la Universitat Autònoma de Barcelona, la Diputació de Barcelona i la Biblioteca de Catalunya per tal que les cerques es puguin fer també des dels portals d'aquestes entitats. Algunes de les publicacions que apareixeran a *Premsa Comarcal Digital* oferiran l'accés a tots els seus continguts de forma gratuïta, mentre que d'altres introduiran alguna fórmula de pagament.

En una primera etapa, *Premsa Comarcal Digital* oferirà els números de les publicacions no diàries associades apareguts des del 2002, que representen al voltant de 90.000 pàgines per cada any. Posteriorment, alhora que s'aniran incorporant les publicacions que vagin apareixent, es procedirà a la digitalització de les anteriors a l'any 2002 que no estiguin encara en suport digital. Es calcula que en el termini d'uns 10 anys tot el procés podrà haver acabat, i tots els fons d'aquestes revistes estaran digitalitzats i disponibles en línia. El pressupost necessari anual es calcula que girarà al voltant dels 30.000 o 40.000 €. Cal recordar que l'ACPC va rebre l'any 2006, de la Secretaria de Mitjans de Comunicació, 17.000 € amb aquesta finalitat i que l'Associació de Premsa Forana de Mallorca, que és possible que s'integri en aquest projecte, en va rebre 70.000 més. També s'ha rebut un ajut de la Diputació de Barcelona.

Entre les publicacions que són membres de l'ACPC i que ja tenen fons històrics importants digitalitzats o en aquest moment estan abocant-los a suport digital destaquen el *Diari de Vilanova*, que té tot el fons digitalitzat des de la seva fundació, l'any 1850, igual que *L'Eco de Sitges*, des de 1886, *El 3 de vuit*, *Regió 7*, des de 1978, i el *Setmanari de l'Alt Empordà*, també des de 1978, amb un ajut de l'ICIC, en aquest darrer cas, de 8.000 € l'any 2006. *Regió 7* i el *Setmanari de l'Alt Empordà*, com el *Diari de Girona*, són propietat d'Editorial Prensa Ibérica. També és membre de l'ACPC *El Punt*, que, com s'ha explicat, ha cedit els seus fons a l'AMGi.

¹³⁵ Associació Catalana de Premsa Comarcal (ACPC): <http://www.premsa.comarcal.com/>

D. El Quiosc Digital de l'APPEC i Zinio

L'Associació de Publicacions Periòdiques en Català (APPEC)¹³⁶, que aplega unes 144 publicacions escrites en llengua catalana no gratuïtes, ha inaugurat recentment el Quisc Digital¹³⁷, mitjançant el qual posa a la venda una versió digital, i algunes vegades interactiva, de les revistes associades, a més de fer possible la descàrrega de música i vídeos i desar totes les edicions en el mateix ordinador. Al Quisc Digital s'hi pot accedir directament com a lloc web propi, però s'integra també dins de Zinio,¹³⁸ una mena de quiosc global que distribueix en línia unes 1.700 revistes de 350 editors diferents i afirma que ven més de 500.000 revistes i llibres digitals cada any i en distribueix més de 20 milions entre uns 3,5 milions de lectors de diferents llengües. Zinio ven el 81% de les 200 capçaleres de revistes més distribuïdes dels Estats Units.

Segons els acords entre l'APPEC i Zinio, aquesta empresa es queda una comissió d'un 35% de les revistes que es venen a través del seu portal, però res de les que es venen mitjançant el Quisc Digital. Ara bé, també cobra 1,76 € per cada pàgina que es converteix de pdf a format Zinio; l'APPEC es fa càrrec d'un 75% d'aquestes despeses. La incorporació de l'APPEC a Zinio la va convertir en la primera associació d'Europa que s'hi integrava i ha fet que Zinio tingui el català com a una de les seves llengües. La creació del Quisc Digital va rebre una ajuda de 50.000 €, l'any 2007, de la Secretaria de Mitjans de Comunicació.

Actualment es venen a través del Quisc Digital i de Zinio 30 capçaleres de l'APPEC, però està previst que arribin a 50 a finals de l'any i que en tres anys s'hi integrin totes les associades a l'APPEC. D'altra banda es vol incorporar al Quisc Digital els fons històrics de les revistes de l'APPEC. Part d'aquests fons es troben ja en format digital (tot i que no en format Zinio), però altres s'han d'escanejar. El projecte preveu digitalitzar unes 50 revistes cada tres anys, de manera que en nou anys estaria tancat el procés. L'APPEC estudia la possibilitat d'oferir part d'aquests fons històrics –naturalment depenent de la decisió de cada editor– a RACO o alguna altra plataforma similar, tenint en compte que algunes de les revistes, com *L'Aurora* –fundada el 1890–, *Serra d'Or*, *L'Avenç* o *Cavall Fort*, tenen una gran antiguitat. Com ja s'ha vist, *L'Avenç*, concretament, va rebre l'any 2006 un ajut de 7.500 € de

¹³⁶ Associació de Publicacions Periòdiques en Català (APPEC): <http://appec.cat/>

¹³⁷ El Quisc Digital: <http://www.quisc.cat/>

¹³⁸ Zinio: <http://www.zinio.com/>

l'ICIC per l'actualització i millora de la seva web i per digitalització documental i de la seva hemeroteca.

3.5. EDITORIALS

3.5.1. L'ADAPTACIÓ AL MÓN DIGITAL

En el món editorial, quan es fa referència a la digitalització, escasses vegades es pensa en la digitalització retrospectiva, és a dir, en el procés pel qual es transfereixen a un codi digital els continguts que fins aquell moment es trobaven en suport analògic. En tot cas l'interès per la digitalització té un abast molt més ampli; es podria dir que aquesta afecta com a mínim des de tres punts de vista el món editorial:

- a) **Apareixen noves concepcions del producte i nous models de negoci.** Un exemple són els *e-books* o llibres electrònics, terme ambigu que pot designar tant qualsevol obra en format digital, sigui quin sigui el procediment per al qual s'hi accedeix (a través d'un ordinador o una PDA, per exemple), com certs dispositius que s'usen específicament per llegir aquests continguts digitals, entre els quals destaca el Kindle, llançat recentment per Amazon. Un altre exemple és el desenvolupament de fórmules d'impressió a demanda, que funciona especialment amb obres tècniques, com ara manuals d'instruccions, que poden tenir una demanda escassa i molt distribuïda arreu del món. També es podria parlar de la transformació d'algunes editorials molt especialitzades en una temàtica concreta en sistemes de proveïment d'informació especialitzada a través de la xarxa: a Catalunya destaca el cas de l'editorial Josep Prous, especialitzada en temes de medicina, que, transformada en Prous Science, ofereix en línia informació sobre substàncies amb activitat biològica i sobre patents i ha passat de facturar uns 300.000 € a l'any a prop de 18 milions; recentment ha estat adquirida per Thomson Corporation. Finalment, cal tenir present el procés de substitució que s'està produint en l'àmbit de les obres de referència, com ara diccionaris i enciclopèdies: les editades en el suport tradicional estan deixant el lloc, ràpidament, a les que es distribueixen en suport digital, fonamentalment en línia.

- b) **Es desenvolupen noves formes de comercialització.** La llibreria, el quiosc o la venda de llibres a domicili van sentint la competència de la venda per Internet, especialment a través de grans portals internacionals. Per aquest mateix motiu, llibreries, distribuïdores i editorials ofereixen també sistemes de venda o de consulta a través d'Internet.
- c) **Es renoven les formes de gestió empresarial i de la producció.** El cas més important és el de la introducció de eines com ara SINLI (Sistema de Información Normalizada para el Libro) o DILVE (Distribuidor de Información del Libro Espanyol en Venta). SINLI és un protocol de comunicació mitjançant el qual es normalitzen els documents comercials que s'intercanvien editors, distribuïdors i llibreters; va sorgir a partir d'una iniciativa de la Cambra del Llibre de Catalunya. DILVE, per la seva banda, és un sistema informàtic que permet emmagatzemar i intercanviar molt fàcilment informació bibliogràfica i comercial, a més de donar l'opció de vincular-hi qualsevol altre document relacionat amb l'obra, des de parts del llibre a crítiques literàries o reculls de premsa.

3.5.2. LA DIGITALITZACIÓ RETROSPECTIVA

La digitalització retrospectiva, en la qual se centra aquest informe, és un tema en aquest moment relativament marginal per al sector editorial. La digitalització retrospectiva pot tenir en l'actualitat diversos sentits en el món editorial:

- a) D'una banda es poden digitalitzar obres aparegudes abans dels anys noranta, que no es van crear ja digitalment, per tal de reeditar-les. Això, tanmateix, és un procés senzill que, en un llibre estàndard, afecta mínimament els costos de producció.

- b) Igualment, també es digitalitzen obres clàssiques, que poden mostrar-se de forma total o parcial a través d'algunes de les biblioteques digitals existents. S'entén que, en aquests casos, l'accés per Internet no va en detriment de l'explotació comercial, ja que el lector que vulgui llegir l'obra continuarà comprant l'exemplar imprès, mentre que el que hi accedirà en línia és només el que cerca alguna referència específica, que difícilment adquiriria l'obra i per al qual és un servei molt interessant l'accés mitjançant sistemes digitals. Un exemple notori d'un procés d'aquesta mena és l'acord subscrit entre l'Institut Cambó, editor de la col·lecció Bernat Metge, i el Projecte de Biblioteques de Google, gràcies al qual es pot accedir mitjançant Google Books a les 364 obres de la col·lecció, que recull les principals obres clàssiques gregues i llatines en edició crítica i traducció al català. És possible que aviat aquesta cerca es pugui fer també a través del web de l'Institut Cambó,¹³⁹ que també permet la compra *on-line*.

- c) D'altra banda, pràcticament totes les editorials han escanejat ja, des de mitjans dels anys noranta, tant els fons fotogràfics que gestionen i comercialitzen com les obres de referència. La comercialització dels fons pot ser en algunes ocasions una línia important de negoci per a algunes editorials. Quant a les obres de referència, s'imposa la tendència a oferir l'accés gratuït en línia a molts diccionaris i

¹³⁹ Institut Cambó: <http://www.institutcambo.org/>

enciclopèdies. Aquest és el cas dels diccionaris de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC)¹⁴⁰ i d'Enciclopèdia Catalana¹⁴¹ o a la mateixa Enciclopèdia Catalana i el Diccionari Català-Valencià-Balear,¹⁴² gràcies, en aquest darrer cas, a un acord entre els Governos de Catalunya, les Illes Balears, l'Editorial Moll i l'IEC que es va fer realitat l'any 2003.

- d) Es planteja la possibilitat –que ha sospesat l'ICIC– d'aprofitar la digitalització de determinats tipus de llibres de difícil comercialització –clàssics, llibres especialitzats– que es podrien comercialitzar a través de les webs i, potser, amb un sistema d'impressió sota demanda, com ja fa Publicacions de l'Abadia de Montserrat.¹⁴³ Algunes llibreries podrien habilitar centres d'impressió digital amb característiques materials i formals a la carta.

En tot cas, els esforços econòmics més importants que fan les editorials en l'àmbit de la digitalització es refereixen a algun dels tres primer sentits i no pas a digitalització retrospectiva. Igualment, les ajudes públiques que es reben per temes relacionats amb la digitalització, procedents dels Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació i també del Ministeri d'Indústria, han estat, els darrers anys, fonamentalment destinades al desenvolupament i implantació del sistema SINLI i la plataforma DILVE i a l'organització de seminaris de formació relacionats amb aquest procés d'implementació

D'altra banda, una qüestió que preocupa els editors en relació a la digitalització retrospectiva és el que pugui succeir a partir d'iniciatives com el Projecte de Biblioteques de Google, The Universal Library, The World Digital Library, Amazon, etc. Cal recordar que, des de la tardor de 2005, Google ha estat objecte de diverses demandes procedents de associacions d'autors i grups editorials.¹⁴⁴ El problema que va originar les demandes va ser l'anomenada orientació «opt-out» del projecte, en lloc de la «opt-in» que defensaven els editors i autors.

¹⁴⁰ DIEC2: <http://dcvb.iecat.net/>

¹⁴¹ Enciclopèdia Catalana: <http://www.enciclopedia.cat/>

¹⁴² Diccionari Català-Valencià-Balear: <http://dcvb.iecat.net/>

¹⁴³ Publicacions de l'Abadia de Montserrat: <http://www.pamsa.com/>

¹⁴⁴ Tèrmens, Miquel. «Digitalització de llibres de les biblioteques». *Item. Revista de biblioteconomia i documentació*. N° 41. Setembre-desembre 2005. Pàg. 16. Disponible a: <http://www.raco.cat/index.php/Item/article/view/40864/68114>. D'aquest article procedeixen moltes de les informacions d'aquest apartat.

Això significa que Google pretenia negociar els permisos de les obres que no es trobessin en domini públic després d'haver-les ja digitalitzat. Els editors i autors reclamaven el contrari i aquest és un dels punts que ha obligat a la redefinició del projecte de Google. En l'actualitat, Google ha tornat al sistema inicial d'acords bilaterals amb les empreses editores, segons el qual cada editorial decideix si les obres a les quals es pot accedir mitjançant una cerca a Google són mostrades o no, de forma total o parcial. Des del Gremi d'Editors de Catalunya s'aconsella molta prudència a l'hora de signar qualsevol acord d'aquesta mena, però també s'adverteix que, sovint, el problema pot ser més de pràctiques o d'interpretacions que dels mateixos convenis.

3.6. ARTS ESCÈNIQUES I PATRIMONI AUDIOVISUAL

Tot i que aquest document ha fet atenció, principalment, a la digitalització de continguts culturals de tipus textual o d'imatges fotogràfiques, dibuixos, cartells, gravats, etc., és obvi que, des de finals del segle XIX, una part importantíssima del patrimoni cultural que preserva la humanitat és audiovisual, i es conserva en suports molt diversos, des dels cilindres de cera i rotlles de pianola a les cintes magnètiques. L'anàlisi de l'estat de la transferència a suports digitals de tot aquest patrimoni, per tal de preservar-lo, difondre'l, facilitar-hi l'accés, optimitzar-ne la seva gestió, restaurar-lo, propiciar nous models d'explotació o estimular la seva reutilització en la creació de nous materials, hauria de donar lloc un nou estudi, probablement més complex i extens que l'actual. Cal tenir en compte, a més, que el volum de fons susceptibles de digitalitzar és enorme, i que el cost econòmic i en temps és molt més gran que el que requereix la digitalització de materials textuais o imatges. Es poden esbossar, tanmateix, algunes línies que permetin albirar la situació actual del sector i les direccions que pot prendre en el futur.

S'ha advertit repetidament que per dissenyar una estratègia de digitalització retrospectiva de materials culturals cal encaixar-la en un marc més ampli, que inclou el disseny i gestió dels dipòsits digitals, de les formes d'accessibilitat en línia i de la conservació dels continguts digitals. Ara bé, en el cas dels continguts audiovisuals cal tenir en compte que la digitalització implica encara altres dimensions: per exemple, el pas de les tecnologies analògiques de reproducció cinematogràfica a les formes digitals, l'aparició de models radicalment innovadors de negoci gràcies a aquestes noves tecnologies, el desenvolupament de noves formes de creativitat artística que tenen com a component essencial el suport digital, etc.

D'altra banda, la digitalització del patrimoni audiovisual –i del de les arts escèniques, registrat també sovint mitjançant documents audiovisuals– és, des de molts punts de vista, un procés molt diferent del que porta la captació de còpies digitals dels documents textuais o d'altre tipus d'imatges. Difereix, en primer lloc, pel que fa als suports en què es troben els continguts audiovisuals, que són molt més variats que els dels altres documents i que comporten ja la utilització d'alguna mena d'aparell per a la seva reproducció; s'esdevé, a més, que en ocasions aquests aparells poden ser ja en l'actualitat difícils de trobar i de posar en funcionament. Difereixen també, en conseqüència, les tècniques de transferència a

suport digital, que sovint són molt més costoses i requereixen molt més temps. Per això mateix, són també diferents en general les empreses que realitzen aquesta captació. I són en part uns altres els circuits per on circulen aquestes còpies digitals. A més, s'ha de considerar que la digitalització de continguts audiovisuals es pot fer en l'actualitat per a la seva utilització en, com a mínim, tres àmbits –el cinema i la televisió, Internet i els sistemes mòbils–, cadascun amb els seus propis sistemes d'encryptament i sense que estiguin ben acceptats encara uns estàndards unificats per a còpies de suport.

Tanmateix és cert que cada vegada més s'incrementa la tendència a la confluència de tota mena de continguts culturals en un entorn multimèdia sense solució de continuïtat i que les gran biblioteques digitals incorporen en molts casos documents audiovisuals: en l'actualitat, encara només fonamentalment arxius de so, però ben probablement aviat s'incrementarà també el nombre de documents d'imatge i so. També cal recordar que en moltes ocasions els arxius, biblioteques i museus posseeixen importants fons audiovisuals, i que també estan procedint a la seva digitalització. Són exemples significatius els casos de l'Arxiu Nacional de Catalunya, l'Aula Màrius Torres de la Universitat de Lleida i, especialment, l'Arxiu Municipal de Girona, a través del Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI) i la Fonoteca de la Biblioteca de Catalunya.

En tot cas, el panorama de la digitalització del patrimoni audiovisual a Catalunya es presenta, com en els altres àmbits, considerablement atomitzat. Ara bé, alhora es dibuixen alguns pols principals d'atracció que, amb molta diferència, lideren o concentren les principals iniciatives de digitalització, i que responen, en tot cas, a models diferents. Sense cap mena de dubtes, el més important d'aquests pols és el de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA), sobre el qual pivota la idea, que en l'actualitat sembla haver patit una certa desaceleració, de crear un Arxiu Públic Audiovisual de Catalunya totalment digitalitzat.

A. La CCMA i el projecte de l'Arxiu de l'Audiovisual de Catalunya

La Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA) va iniciar el 2005 el procés de digitalització del seu fons històric, que hauria de concloure, cap al 2010, en la transformació a format digital dels continguts propis emesos per TVC i Catalunya Ràdio, en els seus diversos canals, des de la seva fundació fa 25 anys. Això suposa passar del suport analògic al digital més de 100.000 hores d'imatge i so. En algunes ocasions la transferència a format digital es fa per necessitats d'emissió, ja que en primer lloc es transfereixen a suport digital els programes que s'han de reemetre pels actuals canals digitals. La segona prioritat es la digitalització del material que corre perill d'obsolescència. D'altra banda, només es transvasaran aquelles imatges sobre les quals es posseeixen els drets d'emissió.

Aquest procés es vincula a la posada en funcionament d'una plataforma tecnològica fabricada per Sun Microsystems, amb una llibreria de cintes, que permet l'emmagatzematge d'unes 300.000 hores d'àudio i vídeo. A més d'aquest arxiu en cinta, que funciona com arxiu profund, la CCMA disposa d'uns 170 terabytes en disc dur per a emmagatzematge *on-line*, que permet unes 13.000 hores de vídeo, d'accés directe des dels estudis de TVC i Catalunya Ràdio i les delegacions de Tarragona, Lleida, Girona i Madrid.

Aquesta plataforma d'emmagatzematge digital s'ofereix a altres entitats. En l'actualitat, a banda de les sessions del Parlament de Catalunya, enregistrades per Canal Parlament,¹⁴⁵ desenvolupa projectes amb Granollers Televisió,¹⁴⁶ amb Televisió de Mataró i amb la Universitat de Lleida i també s'assaja o estudia la col·laboració amb la Filmoteca de Catalunya –es tracta d'una iniciativa que data de l'any 2003– i amb RTVE, que també ha iniciat el procés de digitalització de les 18.000 llaunes de cinema 15.000 llaunes gravades en dos polzades. El sistema permet que els diversos propietaris d'arxius puguin accedir als seus fons, sense que siguin intercanviables.

L'existència d'aquesta plataforma és el que ha fet que es concebés la possibilitat que funcionés com un gran **Arxiu Públic Audiovisual de Catalunya**. S'ha de tenir en compte, a

¹⁴⁵ Canal Parlament: <http://www.parlament.cat/portal/page/portal/pcat/IE00>

¹⁴⁶ Granollers Televisió: <http://www.granollerstv.com/>

més, que el sistema d'emmagatzematge del material és el mateix que s'aplica al de la Fílmoteca de Catalunya i l'Arxiu Nacional de Catalunya.

B. La Fílmoteca de Catalunya

La Fílmoteca de Catalunya va anunciar l'any 2003 un projecte de digitalització de les pel·lícules conservades al seu arxiu que havia d'arribar, en una primera fase, a unes 1.000 hores digitalitzades, escollides entre el material del fons que es consulta més sovint, entre les quals hi ha les pel·lícules de Laya Films realitzades per la Generalitat de Catalunya durant la Guerra Civil, les cintes dels anys *20 Gent i paisatge de Catalunya*, el fons de Segundo de Chomón, etc. Aquest projecte va ser fruit d'un conveni amb Activa 3 (ara Activa Multimèdia Digital), que formava part de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (ara CCMA); es va anunciar que el projecte continuaria en els anys següents. Finalment es van prioritzar, per conservar-los en format digital, els documents de més difícil accés per a l'usuari, especialment documentals i cinema amateur de valor històric i testimonial. A aquets arxius s'hi pot accedir únicament des de l'arxiu i la biblioteca de la Fílmoteca.

Cal tenir en compte, en relació a molts dels documents audiovisuals que custodia la Fílmoteca de Catalunya, que la major part de les produccions cinematogràfiques estan subjectes encara a drets d'autor. En conseqüència, la Fílmoteca ha d'optar per assumir la digitalització només d'aquelles pel·lícules que tenen un valor patrimonial però que no seran digitalitzades pels posseïdors dels drets i, especialment, per EGEDA (Entidad de Gestión de Derechos de los Productores Audiovisuales).

L'any 2006, a través d'un Conveni de col·laboració amb la Federació Catalana de Cine Clubs, la Fílmoteca va iniciar un programa de difusió del patrimoni fílmic de Catalunya, que es proposa posar a l'abast de tots els cineclubs de Catalunya i altres entitats culturals sense finalitat de lucre que ho sol·licitin, en format DVD, les peces més interessants del seu arxiu organitzades en forma de sessions de temàtiques variades.

D'altra banda, la Fílmoteca està també catalogant i digitalitzant part del seu fons de fotografies, que conté prop d'un milió d'imatges, especialment de cinema espanyol i de cinema clàssic americà, i planeja digitalitzar els seus arxius en paper.

C. Altres projectes

Com ja s'ha assenyalat en els apartats corresponent, hi ha algunes biblioteques i arxius que posseeixen fons audiovisuals importants, i han posat en marxa algun projecte per digitalitzar-los parcialment:

- La **Fonoteca de la Biblioteca de Catalunya** està constituïda per uns 380.000 documents sonors i 40.000 audiovisuals en diversos formats. Una part important procedeix del dipòsit legal, ja que entre 1958 i 1982 el centre rebia una còpia del conjunt de la producció discogràfica i audiovisual produïda a l'Estat Espanyol, mentre que, des d'aquella data, rep només la produïda a Catalunya. Una altra font important és l'arxiu de Ràdio Barcelona, que el 1994 l'emissora va cedir a la Biblioteca de Catalunya. El 2001 la fonoteca va començar el procés de digitalització dels documents sonors més antics. A alguna d'aquestes còpies s'hi pot accedir a través del portal institucional que la Biblioteca de Catalunya té a la Biblioteca Digital Miguel de Cervantes.
- El **Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI)**, vinculat a l'Arxiu Municipal de Girona (AMGi), custodia unes 880 pel·lícules cinematogràfiques, 4.000 hores de vídeo i 1.000 hores de documents sonors, que procedeixen en gran part del fons de Televisió de Girona. Com s'ha explicat en el capítol dedicat als arxius, el Pla Estratègic 2008-2011¹⁴⁷ del Servei de Gestió Documental, Arxius i Publicacions (SGDAP), organisme del qual depenen el AMGi i el CRDI, preveu continuar en la línia de digitalitzacions de fons fotogràfics i audiovisuals. Des de l'any 2001 s'han digitalitzat unes 1.000 hores de documents sonors i també unes 1.810 hores de vídeo, amb subvencions, en tots dos casos, de la Direcció General de Patrimoni.

Cal a més fer notar que l'Ajuntament de Girona ha signat, el març d'aquest any 2008, un conveni de col·laboració amb l'Arxiu Nacional d'Andorra, la Xarxa

¹⁴⁷ Servei de Gestió Documental, Arxius i Publicacions. *Pla estratègic 2008-2011*. [En línia]. Disponible a: http://www.ajuntament.gi/sgdap/docs/pla_estrategic_08-11.pdf. [Consulta 20-03-2008]

Audiovisual i l'Associació d'Arxivers de Catalunya per a la creació d'un observatori permanent sobre el tema arxius i televisions locals. Entre els pactes que s'inclouen en aquest conveni hi ha el de dedicar esforços per implicar el major nombre possible de televisions locals, arxius o institucions relacionades amb la custòdia i gestió de la documentació audiovisual procedent de les televisions d'àmbit local.¹⁴⁸

- El **Centre de Documentació i Museu de les Arts Escèniques (MAE)**¹⁴⁹ de l'Institut del Teatre ha presentat recentment Escena digital, la base de dades d'imatges de les seves col·leccions. En l'actualitat hi ha 8.624 imatges corresponents als fons d'esbossos i teatrins, 7.310 imatges de figurins, 389 de titelles i marionetes i més de 1.200 de vestits i complements. Properament s'hi afegiran imatges de la col·lecció de 5.000 cartells i de la de 200.000 fotografies. A més es projecta la digitalització de un fons de 4.000 o 5.000 vídeos, fonamentalment de tallers i assajos i d'una col·lecció de documents d'àudio. Igualment, hi ha un preacord amb el Teatre Nacional de Catalunya per a la digitalització d'uns 400 o 500 vídeos de representacions teatrals. Amb aquests fons i els d'altres centres teatrals, hi ha hagut converses per a la creació d'una Memòria Audiovisual de les Arts Escèniques a Catalunya.
- A més d'aquest projectes, s'ha de tenir en compte el possible impacte sobre la digitalització retrospectiva que pot tenir una iniciativa que, en principi, no es mou estrictament en aquest àmbit. Es tracta de la posada en marxa del **portal digital de la música catalana** que s'ha anunciat des de la Secretaria de Cultura de la Generalitat i que s'hauria de llançar en el Mercat Internacional del Disc i de l'Edició Musical (MIDEM) de l'any 2009. En aquest portal, a banda d'una botiga de música i la possibilitat d'accedir a vídeo-clips de diversos artistes, hi hauria també la possibilitat de trobar catàlegs perduts del patrimoni musical català, que potser haurien de ser objecte, si més no parcialment, de digitalització.

¹⁴⁸ Conveni per a la creació del Observatori Arxius i TV locals. [En línia] Disponible a: http://www.xtvbloccs.cat/observatori/?page_id=33. [Consulta: 30-3-08]

¹⁴⁹ Escena Digital: <http://escenadigital.institutdelteatre.cat/>

4. EL FINANÇAMENT

4.1. MODELS DE FINANÇAMENT EN ELS DIVERSOS ÀMBIT

En repassar la situació de la digitalització retrospectiva en els diversos àmbits de la creació i custòdia de materials culturals s'ha vist que l'estructura del finançament per portar a terme les diverses iniciatives i programes difereix considerablement segons el sector al qual es faci referència. No es pot oblidar que en ocasions estem parlant d'accions per preservar i divulgar el patrimoni cultural assumides per les institucions públiques, mentre que en altres casos es tracta d'activitats que s'han de regir, si més no en part, per la lògica empresarial. Es podrien resumir com segueix els diversos models:

1. En el cas de les **biblioteques**, les quatre diferents dinàmiques que s'han definit en l'apartat corresponent determinen també, com s'ha vist, quatre diferents models de finançament:
 - a. La primera d'aquelles dinàmiques, la que inclou les iniciatives que sorgeixen dels mateixos fons bibliogràfics o hemerogràfics catalans, es finança fonamentalment a càrrec dels pressupostos ordinaris de les entitats que custodien els fons que s'aboquen a suport digital, amb subvencions que procedeixen del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, del Departament d'Innovació, Universitat i Empresa i del Ministeri de Cultura. Es podria destacar el cas d'entitats com l'Aula Màrius Torres que, en no disposar d'altres fonts, es finança íntegrament mitjançant subvencions o gràcies al mecenatge.
 - b. La dinàmica vinculada a la Biblioteca Virtual de Prensa Histórica (BVPH) i a la Biblioteca Virtual del Patrimonio Digital (BVPD) es finança íntegrament a partir del programa del Ministeri de Cultura dedicat a aquesta finalitat.

- c. En el cas de la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes (BVMC) i la Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives (BVJLV), la Fundación Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes (FBVMC) subscriu, en cada cas, convenis amb les diverses entitats de les quals procedeixen els fons que seran digitalitzats pel Taller Virtual de la Universitat d'Alacant. En el seu origen la FBVMC –que, com ja s'ha explicat, està integrada fonamentalment per la Fundación Marcelino Botín i el Grupo Santander– patrocinava en gran part la iniciativa. En l'actualitat el Taller Virtual de la Universitat d'Alacant ha definit més el seu perfil com a empresa que ofereix solucions tecnològiques a entitats públiques i privades, i el mecenatge ha disminuït. En el cas, per exemple, de l'Abadia de Montserrat, el finançament del portal institucional que manté dins de la BVJLV i de la creació de les imatges digitals que s'hi mostren corre a càrrec de la Fundación Telefónica i la Fundació Abadia de Montserrat 2005.
 - d. Pel que fa a la digitalització dels fons de les biblioteques que s'han integrat dins del Projecte de Biblioteques de Google, com ja s'ha explicat corre a càrrec íntegrament de Google. Les entitats posseïdores del fons hi aporten el personal que selecciona les obres i supervisa el procés.
2. Els **arxius** no compten amb la possibilitat de buscar recursos a través de projectes com els de Google o la BVMC. En conseqüència, els costos de la creació d'imatges digitals a partir dels seus fons corren a càrrec dels propis pressupostos o dels ajuts de les institucions públiques, especialment de la Subdirecció General d'Arxius o de les Diputacions o el Ministeri de Cultura, depenent de la titularitat del centre. També en alguns casos hi ha aportacions d'altres organismes, com ara la Institució Milà i Fontanals del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC).
 3. El cas dels **museus** és en part similar al dels arxius: la captació d'imatges digitals corre gairebé sempre a càrrec dels propis pressupostos que, en tot cas, en no poques ocasions reben el patrocini o mecenatge d'algunes fundacions o entitats privades. En l'actualitat no hi ha una línia específica d'ajuts per part del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat i, per tant, les possibles subvencions per a la digitalització han de venir de les línies de funcionament i activitats o de la d'obres i equipaments. Cal tenir present, tanmateix, que per a alguns museus la captació d'imatges dels seus fons obre alguna possibilitat

d'explotació comercial, diferentment del que succeeix en el cas de les biblioteques i els arxius, en què les taxes de reproducció o d'ús comercial són escasses i sovint no les recapta la mateixa entitat, sinó la institució de la qual depèn.

4. La **premsa periòdica** digitalitza en la major part d'ocasions les seves col·leccions i arxius a partir d'una voluntat de negoci que els fa valorar la possibilitat de consolidar la imatge, la voluntat de fidelitzar els lectors i els subscriptors, la intenció d'explotar un servei, l'opció d'oferir nous espais per a la publicitat, el propòsit de millorar els sistemes de comercialització d'imatges o altres documents i la necessitat d'optimitzar la gestió de l'arxiu. Rep, en un bon nombre d'ocasions, subvencions de la Secretaria de Mitjans de Comunicació.
5. El **món de l'edició** pot trobar noves oportunitats de negoci en l'àmbit digital, però específicament la digitalització retrospectiva és ara mateix un fet d'escassa importància que, no gensmenys, podria eventualment obrir noves perspectives empresarials.
6. Probablement és l'**àmbit audiovisual** el que presenta més models nous de negoci relacionats amb la digitalització, però especialment pel que fa a la difusió i l'exhibició. En el terreny estrictament de la digitalització retrospectiva, a Catalunya els esforços econòmics més importants els ha fet la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuais. D'altra banda, cal tenir present que la digitalització de pel·lícules sobre les quals hi ha drets d'autor –que són la major part– la promou qui posseeix els drets o, en tot cas, EGEDA (Entidad de Gestión de Derechos de los Productores Audiovisuales).

4.2. PROGRAMES D'AJUTS I LÍNIES DE SUBVENCIONS

4.2.1. A ESCALA COMUNITÀRIA

A Catalunya és escassa la utilització de fons comunitaris per fer possibles iniciatives de digitalització dels continguts culturals dipositats en biblioteques, arxius, museus i centres culturals. Una de les causes d'aquest fet pot ser que la participació en alguns dels programes de la UE susceptibles de ser usats per cofinançar iniciatives de digitalització ha de ser promoguda o coordinada des de les administracions centrals dels estats membres; una altra que, en ocasions, aquests programes requereixen l'elaboració de projectes en els quals intervinguin institucions tres o sis estats de la UE, segons els casos. La Universitat de Lleida i la de Barcelona constitueixen exemples detectats d'ús de recursos comunitaris, en aquest cas del Fons Europeu de Desenvolupament Regional (FEDER), per a projectes específicament de digitalització o d'estudi de dipòsits digitals; en tots dos casos va ser a través dels programes del *Plan Nacional de Investigación Científica, Desarrollo e Innovación Tecnológica 2004-2007*¹⁵⁰ del que aleshores era el Ministeri d'Educació i Ciència. En el cas de la Universitat de Barcelona es va tractar del projecte anomenat «Depósitos digitales españoles: metadatos, interoperabilidad y visibilidad» (HUM2007-62317), i en el cas de la Universitat de Lleida va ser una iniciativa de l'Aula Màrius Torres, associació vinculada a aquesta universitat, titulat «Las revistas literarias del Novecentismo a las Vanguardias. Digitalización y estudio de patrimonio hemerográfico» (HUM2007-64739).

En tot cas, els instruments de cofinançament previstos per la UE que serien utilitzables per a accions de digitalització, preservació digital i accessibilitat a continguts culturals s'emmarquen en els programes d'investigació del 7è Programa Marc i en els programes eContentPlus, Cultura i en els Fons Europeus de Desenvolupament Regional (FEDER):

¹⁵⁰ BOE 243. 11-11-2006.

- En el marc del **Setè Programa Marc d'Investigació i Desenvolupament Tecnològic (2007-2013)**¹⁵¹, la Comissió Europea cofinança, a través del subprograma de Tecnologies de la Informació i la Comunicació (ICT), diversos programes de recerca que es poden relacionar amb la digitalització i l'accessibilitat en línia. Concretament, l'ICT inclou una línia específica (*Challenge 4*) sobre biblioteques digitals i contingut a la qual es destinen 204 milions d'euros en el període 2006-2008.¹⁵² Dins d'aquesta línia es pot destacar el recolzament a la implantació d'una xarxa de centres de competència sobre la digitalització i la preservació.¹⁵³
- Amb el programa **eContentPlus**,¹⁵⁴ s'assignen 149 milions de euros per al període 2005-2008 a projectes de millora de l'accessibilitat i la facilitat d'ús dels continguts culturals i científics europeus i al seu desenvolupament. En realitat la Comissió Europea estableix que el finançament de la digitalització dels continguts culturals, així com la preservació digital, és competència de cadascun dels estats membres, és a dir, que no es concedeixen ajudes específicament destinades a digitalització. Però preveu el recolzament a projectes que es proposin augmentar els coneixements per millorar els productes, processos i serveis, a accions relatives a fomentar les millors pràctiques i a xarxes temàtiques, així com mesures d'acompanyament que inclouen estudis, intercanvis d'informació i activitats de difusió. Un component que han de tenir els projectes que es financin amb el programa *eContentPlus* és el relacionat amb el multilingüisme; així els projectes han de permetre l'accés multilingüe als continguts digitals, tot i que aquests s'han de mantenir en les llengües d'origen.
- La digitalització pot també incloure's entre els projectes de cooperació cofinançats pel programa **Cultura**,¹⁵⁵ que compta amb un pressupost de 400 milions d'euros per al període 2007-2013 i disposa accions destinades a fer possible la circulació transnacional d'obres i productes culturals. En el cas del projectes plurianuals de

¹⁵¹ Setè Programa Marc: <http://europa.eu/scadplus/leg/es/lvb/i23022.htm>

¹⁵² ICT Challenge 4: Digital libraries and content:

http://cordis.europa.eu/fp7/ict/programme/challenge4_en.html

¹⁵³ Cfr. Departament de Cultura. «7è Programa marc de recerca i desenvolupament. La recerca i la cultura a la Unió Europea». [En línia]. Disponible a:

<http://www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/Cultura/Documents/Arxiu/Fitxa%207%C3%A8%20Programa%20marc%20i%20la%20cultura.pdf>. [Consulta: 30-4-08] Aquest document del Departament de Cultura de la Generalitat fa una anàlisi de les possibilitats de finançament de projectes de biblioteques digitals amb els fons previstos en el subprograma ICT del 7è Programa Marc.

¹⁵⁴ eContentPlus (2005-2008): <http://europa.eu/scadplus/leg/es/lvb/l24226g.htm>

¹⁵⁵ Programa Cultura: <http://europa.eu/scadplus/leg/es/lvb/l29016.htm>

cooperació, es preveu la necessitat que hi participin un mínim de sis operadors de sis estats diferents de la Unió, mentre que les anomenades accions de cooperació han d'haver estat projectades i realitzades per, com a mínim, tres operadors culturals de tres estats diferents.

- Els **Fons Europeus de Desenvolupament Regional (FEDER)**¹⁵⁶ cofinancen iniciatives de digitalització en alguns dels estats membres. Ja s'ha esmentat el cas dels projectes de la Universitat de Barcelona i la Universitat de Lleida, finançats parcialment amb els FEDER, a través del *Plan Nacional de Investigación Científica, Desarrollo e Innovación Tecnológica 2004-2007*. Catalunya es defineix, per a aquests programes, com a zona d'objectiu 2, la qual cosa significa que els FEDER cofinancen els projectes en un 50%.

4.2.2. EN L'ÀMBIT DE L'ESTAT ESPANYOL

En l'actualitat les línies d'ajuts previstes per l'administració central de l'Estat susceptibles de ser utilitzades per finançar projectes de digitalització són múltiples i heterogènies. Les que han estat més específicament concebudes en aquest sentit són, en primer lloc, algunes de les que s'emmarquen en el Plan Avanza; en segon lloc, les que sorgeixen d'alguns programes del Plan Nacional de I+D+i 2008-2011; i, finalment, algunes de les línies d'Ajuts del Ministeri de Cultura. Cal precisar que, en realitat, alguns programes d'ajuts es vinculen alhora al Plan Avanza i al Plan Nacional de I+D+i 2008-2011, en tant que aquest darrer recull l'estratègia en telecomunicacions i societat de la informació del primer.

- En el marc del **Plan Avanza**, i, alhora, dins de l'Acció Estratègica de Telecomunicacions i Societat de la Informació (AETELSI) del **Plan Nacional de I+D+i 2008-2011**, en el subprograma Avanza Contenidos, la Secretaria d'Estat de Telecomunicacions i per a la Societat de la Informació concedeix ajudes cofinançables amb ajuts europeus en forma de subvencions i préstecs reintegrables per a la creació i digitalització de continguts, per a la creació i potenciació de

¹⁵⁶ Fondo Europeo de Desarrollo Regional (FEDER) (2007-2013):
<http://europa.eu/scadplus/leg/es/lvb/g24234.htm>

centres de referència per al desenvolupament de la societats de la informació i per al desenvolupament de continguts per al negoci electrònic per part de pimes.¹⁵⁷ La quantitat total prevista per al període 2008-2010 és de 20 milions d'euros en subvencions i 151 milions en préstecs. Els projectes de creació i digitalització de continguts i el de desenvolupament de continguts per al negoci electrònic han de tenir un pressupost mínim de 200.000 €, mentre que en el cas dels projectes referits a centres de coneixement el pressupost ha de depassar el milió d'euros.

Altres subprogrames del mateix pla serien eventualment utilitzables per programes de digitalització relacionats amb projectes d'innovació industrial, modernització de pimes o ciutadania digital, com ho eren els de l'anterior programa PROFIT (Programa de Fomento a la Investigación Técnica),¹⁵⁸ inclòs en el Plan Nacional de Investigación Científica, Desarrollo e Innovación Tecnológica 2004-2007.

- També dins del marc **Plan Nacional de I+D+i 2008-2011**, diversos programes d'ajuts per a la realització de projectes de recerca són susceptibles de ser utilitzats per finançar iniciatives relacionades amb la digitalització. Cal recordar que, com ja s'ha explicat, en l'anterior Plan Nacional de Investigación Científica, Desarrollo e Innovación Tecnológica 2004-2007, precursor parcial del Plan Nacional de I+D+i 2008-2011, alguns projectes relacionats amb la digitalització –de la Universitat de Lleida i de la Universitat de Barcelona– van aconseguir subvencions cofinançades pels programes FEDER de la UE.
- El **Ministeri de Cultura** té diverses línies específiques de finançament de projectes de digitalització, especialment per a biblioteques:
 - Una d'elles està destinada a la digitalització de béns que formin part del patrimoni bibliogràfic o, en general, de publicacions d'interès cultural,

¹⁵⁷ Resolución de de 4 de marzo de 2008, de la Secretaría de Estado de Telecomunicaciones y para la Sociedad de la Información. BOE 58, 7-3-2008. Es pot consultar també la guia ajuts: Secretaría de Estado de Telecomunicaciones y para la Sociedad de la Información. *Guía asesora de ayudas. Acción Estratégica de Telecomunicaciones y Sociedad de la información*. [En línia] Disponible a: <http://www.mityc.es/NR/rdonlyres/51FB9289-B69F-4A4F-85D2-9271178A7827/0/Gu%C3%ADaasesoraayudasv3.pdf> . [Consulta: 4-4-2008]

¹⁵⁸ PROFIT: <http://www.mityc.es/profit/>

científic, educatiu o informatiu. Per a l'any 2008 la quantitat total de què es disposa és 1.950.000 €.¹⁵⁹

- Una altra és la que ha conduït a la creació de la Biblioteca Virtual de Premsa Històrica (BVPH) i a la Biblioteca Virtual del Patrimonio Bibliogràfic (BVPB). Com ja s'ha explicat quan s'ha revisat la situació de la digitalització retrospectiva en l'àmbit de les biblioteques, amb aquesta línia de finançament el Ministeri de Cultura ha digitalitzat fons hemerogràfics i bibliogràfics de les biblioteques públiques de l'Estat i d'algunes altres entitats culturals, les imatges escanejades dels quals constitueixen la BVPH i la BVPB. Entre 2004 i 2006 es va dedicar un total d'1.630.060,56 € a la BVPH¹⁶⁰ i a la convocatòria del 2006 es van destinar 485.000 € a la BVPB¹⁶¹.
- Pel que fa a arxius, el Ministeri de Cultura no té una línia específica d'ajuts a la digitalització. Naturalment, es fa càrrec de les iniciatives que sorgeixen dels arxius dels quals és titular; les imatges digitals dels fons d'aquestes entitats són les que apareixen al portal PARES. Això a banda, les entitats privades sense ànim de lucre podrien finançar equipament informàtic relacionat amb la digitalització a través de les ajudes per a la millora d'instal·lacions i equipaments d'arxius. A la convocatòria de 2007 l'import de les ajudes va ser de 180.000 €.¹⁶²

4.2.3. AJUTS DE LES INSTITUCIONS PÚBLIQUES CATALANES

Com en el cas dels ajuts públics usats per finançar projectes de digitalització que procedeixen de l'administració central de l'Estat, també els que provenen de les institucions catalanes són múltiples i diversos i no responen a cap estratègia comuna. Les entitats que

¹⁵⁹ Resolució de 3 de marzo de 2008, de la Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas. *BOE* 78, 31-3-2008.

¹⁶⁰ *BOE* 193, 11-08-2004. *BOE* 177, 26-07-2005. *BOE* 220, 14-09-2006.

¹⁶¹ *BOE* 221, 15-09-2006.

¹⁶² Resolució de 5 de noviembre de 2007, de la Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas. *BOE* 289, 3-12-2007.

es proposen d'abocar a suport digital part dels fons que custodien en moltes ocasions truquen a diverses portes en el moment de buscar fons que els ajudin a pagar el cost del procés. Els principals ajuts usats o eventualment utilitzables per a la digitalització retrospectiva de continguts culturals provenen del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, a través de les Secretaries de Mitjans de Comunicació o de Cultura –inclòs l'Institut Català d'Indústries Culturals (ICIC), que en depèn–, o les diputacions. Algunes entitats han comptat també amb ajuts, de forma directa o indirecta d'altres organismes, com ara el Servei d'Ocupació de Catalunya (SOC).

- La **Secretaria de Cultura** ofereix línies de finançament que són usades per a iniciatives de digitalització. Més concretament:
 - La **Subdirecció General d'Arxius** té tres línies de subvencions per a arxius, que en conjunt sumen 442.000 € l'any 2008¹⁶³; una d'aquestes línies, la de "Restauració i conservació", acull projectes de digitalització que, l'any passat, van representar al voltant dels 100.000 €. Com s'ha explicat, aquest ajuts es destinen a arxius de fundacions, entitats privades sense finalitat de lucre i entitats locals i cobreixen un màxim del 50% del cost del projecte presentat.
 - La Direcció General de Cooperació Cultura ha destinat ajuts a la digitalització de revistes per ser incorporades al dipòsit RACO, a través del Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya i actualment treballa en un línia d'ajuts similar a del Ministerio de Cultura que estarà disponible durant l'any 2009. Igualment s'ha fet càrrec de la digitalització de fons de les biblioteques del Sistema de Lectura Pública de Catalunya.
 - La **Subdirecció General de Museus** convoca cada any dues línies d'ajuts per als museus: una per a funcionament i activitats i l'altra per a obres i equipaments. Els ajuts a la digitalització s'inclouen fins ara en un d'aquests capítols. Per a l'any 2008 els ajuts per al funcionament i activitats, que poden cobrir fins al 80% de l'activitat subvencionada¹⁶⁴, tenen una dotació màxima de 276.000 €, ampliable en funció de les sol·licituds rebudes i de les disponibilitats pressupostàries,¹⁶⁵ mentre que les subvencions per a l'execució d'obres i l'adquisició d'equipaments poden arribar al 70% del cost total de

¹⁶³ Ordre CMC/126/2008, de 26 de febrer. DOGC, 5096. 25-03-2008.

¹⁶⁴ Ordre CMC 93/2008, de 26 de febrer. DOGC 10-03-08.

¹⁶⁵ Resolució CMC 981/2008, de 18 de març. DOGC 08-04-2008.

l'activitat¹⁶⁶ i l'import màxim del conjunt de les subvencions el 2007 va ser de 499.450 €. ¹⁶⁷ El Pla de Museus preveu una nova línia d'ajuts específica per a la documentació, en la qual caldria incloure la digitalització de documents.

- L'**ICIC** va atorgar, l'any 2006, ajuts relacionats amb la digitalització retrospectiva de fons hemerogràfics de publicacions existents, però en l'actualitat les competències sobre premsa corresponen només a la Secretaria de Mitjans de Comunicació. Aleshores es van recolzar quatre projectes, amb un total de 56.665 €. D'altra banda, aquest institut té diverses línies d'ajuts i préstecs reintegrables que podrien ser usades per projectes de negoci relacionats amb la digitalització per part d'empreses culturals. Així, hi ha una línia per subvencions per abaratir el cost de les despeses financeres derivades de l'obtenció d'aval i préstecs dotada amb un total de 433.750 € per al període 2008-2012;¹⁶⁸ una línia de subvencions per a la realització de consultories per a empreses o entitats culturals dotada amb 80.000 € l'any 2008;¹⁶⁹ una altra d'aportacions reintegrables per a projectes culturals que disposin d'una clara voluntat de rendibilitat que té una dotació màxima de 4.200.000 € l'any 2008;¹⁷⁰ i encara altres línies aprofitables en els diversos àmbits.
- Podria ser usat per algun projecte documental que impliqués digitalització la línia de fons per a l'exhibició, difusió i divulgació de produccions culturals de caràcter professional de l'**Entitat Autònoma de Difusió Cultural**, que preveu el suport a la creació o manteniment d'arxius documentals de la cultura contemporània.¹⁷¹
- El **Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana** va convocar l'any 2006 un concurs per a la concessió de subvencions per a catalogar i digitalitzar fons documentals privats d'interès etnològic de

¹⁶⁶ Ordre CMC 130/2008, de 10 de març. DOGC 31-03-2008.

¹⁶⁷ Resolució CMC 1725/2007, de 24 de maig. DOGC 13-06-2007.

¹⁶⁸ Resolució CMC/364/2008, de 31 de gener. DOGC, 5072. 18-2-2008.

¹⁶⁹ Resolució CMC/941/2008, de 26 de març. DOGC, 5103. 3-4-2008.

¹⁷⁰ Resolució CMC/977/2008, de 19 de març. DOGC, 5105. 7-4-2008.

¹⁷¹ Resolució CMC/611/2008, de 18 de febrer. DOGC, 5086. 7-3-2008.

Catalunya, amb una dotació màxima de 18.000 € en total, i una quantia de 2.000 a 4.000 € per cada projecte.¹⁷²

- La **Secretaria de Mitjans de Comunicació** té oberta una línia de subvencions per a empreses periodístiques privades editores de premsa que, entre altres supòsits, preveu els ajuts a la digitalització dels fons editorials o dels arxius fotogràfics.¹⁷³ L'any 2006 aquestes subvencions van ascendir a 532.555 €, sobre una quantitat total de 10.900.000 € d'ajudes als mitjans de comunicació per tots els conceptes, i es van recolzar sis projectes de digitalització. Pel que fa a l'any 2007, el total de les ajudes concedides va ascendir a 358.960 €, distribuïts entre nou projectes.
- El **Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya (CBUC)**, mitjançant el suport econòmic del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, ofereix ajuts per facilitar la digitalització retrospectiva de revistes que s'incorporaran al dipòsit Revistes Catalanes amb Accés Obert (RACO) i per propiciar la digitalització retrospectiva de tesis llegides abans del 2001, per incorporar-les, en aquest cas, al dipòsit Tesis Doctorals en Xarxa (TDX). En el primer cas, el total d'ajuts anuals ha significat entre els 20.000 i 30.000 € els darrers anys; els 2008 s'han concedit un total 22.092,55 € de subvencions per digitalitzar quinze publicacions de dotze entitats diferents, amb 508 números de revista i 71.486 pàgines.
- La **Secretaria de Telecomunicacions i Societat de la Informació** ofereix ajuts a projectes de producció de continguts digitals, d'oferta de serveis que en promoguin la utilitat, i de dinamització de l'ús d'aquests continguts, presentats per entitats privades sense ànim de lucre,¹⁷⁴ que ocasionalment també podrien finançar alguna iniciativa que inclogués la creació d'imatges digitals de materials culturals. També ha aportat fons per a l'adquisició d'escàners, com els de l'Institut Cartogràfic de Catalunya.
- Les ajudes que ofereix l'**Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona**, en el marc del Catàleg de serveis i activitats 2008 del Pla de concertació Xarxa Barcelona Municipis de Qualitat 2008-2011,¹⁷⁵ poden ser usades per

¹⁷² Resolució CLT/2157/2006, de 17 de maig. DOGC, 4665. 29-6-2006.

¹⁷³ DOGC, 5125. 6-5-08.

¹⁷⁴ Ordre GAP/503/2007, de 27 de desembre. DOGC, 5038. 31-12-2007.

¹⁷⁵ BOPB, 34. 8-2-2008.

subvencionar projectes de digitalització de documents d'arxiu, amb coherència amb el que es preveu en l'Acció 34 del Pla d'actuació del mandat 2008-2011.¹⁷⁶

- La Biblioteca de Catalunya ha aprofitat una subvenció per a la contractació de treballadors desocupats, provinent del **Servei d'Ocupació de Catalunya**, que en conjunt va representar 40.281,08 €, l'any 2006,¹⁷⁷ per contractar personal per digitalitzar el seu fons fotogràfic.

4.2.4. FINANÇAMENT EXTERN PROVINENT D'ENTITATS PRIVADES

Tant empreses amb ànim de lucre com fundacions privades aporten en ocasions finançament a diversos programes de captació i conservació d'imatges digitals. No considerem aquí, naturalment, els casos en què editorials, publicacions periòdiques, editores discogràfiques, empreses audiovisuals o altres indústries culturals digitalitzen els seus propis fons i arxius, sinó les situacions de col·laboració, patrocini o mecenatge en què una entitat privada aporta recursos per recollir digitalment els fons d'una altra entitat, ja sigui pública o privada.

De l'anàlisi de la panoràmica que s'ha ofert dels diversos projectes de digitalització que es duen a terme a Catalunya en els diversos àmbits se'n pot deduir l'existència de, com a mínim, tres models de relacions entre l'entitat que aporta, totalment o parcialment, els recursos econòmics i aquella altra que és la dipositària dels materials culturals que es digitalitzen:

- a) El primer cas és el de la relació entre una entitat que construeix una biblioteca digital pròpia, amb voluntat de negoci, a partir de la digitalització de fons aliens. Pel que fa a

¹⁷⁶ Diputació de Barcelona. *Pla d'actuació del Mandat 2008-2011*. Barcelona, gener de 2008. Disponible a: http://www.diba.es/ladiputacio/fixers/pam_2008_2011.pdf . [Consulta 2-4-2008]

¹⁷⁷ *Memòria del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació 2006*. [En línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2007. Disponible a: <http://www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/Cultura/Documents/Arxiu/ArxiusGT/Memoria2006.pdf> [Consultat: 3 d'abril de 2008]

Catalunya, aquesta situació és sobretot la que es dóna amb el **Projecte de Biblioteques de Google**. Com ja s'ha repetit, Google aporta el finançament i les diverses biblioteques amb què ha signat un conveni cedeixen els fons i, en tot cas, personal per tal de supervisar el procés.

- b) Una variant de la relació anterior és la que s'estableix entre una fundació sense ànim de lucre que crea una biblioteca digital pròpia i les entitats posseïdores dels fons. En realitat dins d'aquest model hi ha també diverses possibilitats. Pot ser que els convenis que es subscriuen impliquin que la entitat dipositària dels fons aparegui amb un portal institucional propi dins de la biblioteca digital, com passa en els casos de la relació entre la **Fundación Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes**, d'una banda, i la Biblioteca de Catalunya, el Fons de Reserva de la Universitat de Barcelona, la Biblioteca de l'Abadia de Montserrat i l'Institut d'Estudis Catalans, de l'altra. Una altra possibilitat és el model del projecte Aluka, de la **Fundació Andrew W. Mellon**, que finança la digitalització d'imatges de l'Institut Botànic de Barcelona, que passen a formar part de la biblioteca digital de l'entitat que finança. Un tercer model és el del patrocini o mecenatge a una institució en general o a una biblioteca digital en concret: **Fundación Telefónica**, per exemple, amb la Fundació Abadia de Montserrat 2025, aporta recursos per a la digitalització de fons de la Biblioteca de Montserrat; però hi ha molts altres casos de mecenatge, especialment a museus, en què els recursos aportats per fundacions o empreses no es dirigeixen específicament a les activitats de digitalització, sinó a les activitats generals de l'entitat que se'n beneficia.
- c) Finalment, es dóna el cas d'algunes entitats que tenen línies d'ajuts concrets que poden ser usats per projectes específics de digitalització. És el cas de la **Fundació Caixa de Catalunya**,¹⁷⁸ que, a través del seu programa Patrimoni, ha concedit diverses subvencions a iniciatives de captació d'imatges digitals: durant l'any 2007 en van gaudir l'Aula Màrius Torres –per a la digitalització, inventari i classificació de materials fonogràfics de Foix i de fitxes de lectura d'Espriu–, l'Institut d'Estudis Vallencs –per a la digitalització del fons Robert Gerhard–, i el Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya –per a la sistematització i digitalització de la col·lecció fotogràfica de Domènech i Montaner–. I el 2008 han estat seleccionats la Fundació J.V. Foix –per a la classificació, descripció i informatització del fons especial de

¹⁷⁸ Fundació Caixa de Catalunya: <http://obrasocial.caixacatalunya.es/osocial/main.html?idioma=1>

l'arxiu literari de J. V. Foix– i la Fundació Pau Casals –per fer l'inventari, estudi crític i digitalització de l'obra creativa de Pau Casals, en aquest cas, a Sant Salvador.

5. LES EMPRESSES

Tot i que moltes de les entitats que custodien materials culturals posseeixen alguns escàners i serveis de digitalització, a Catalunya i a l'Estat Espanyol la major part de projectes de digitalització se subcontracten a empreses externes. Els escàners de cada entitat atenen especialment les demandes puntuals dels usuaris que, en tot cas, si són d'obres completes, passen en general també a formar part dels fons digitalitzats del centre. Els serveis interns també es fan càrrec habitualment de projectes relativament senzills tot i que, en alguna ocasió, succeeix exactament el contrari: és el cas de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC), que va acabar recorrent a l'adquisició d'un escàner pla de gran format per escanejar mapes delicats fins a 2A0 a conseqüència de la dificultat per trobar empreses amb la capacitat de fer-se càrrec de feines d'aquesta mena.

S'esdevé sovint que les biblioteques i arxius de dimensions petites o mitjanes, quan prenen la decisió de desenvolupar un pla de digitalització, demanen a la mateixa empresa que es faci càrrec de tot el procés, des de l'escaneig dels documents fins a la implementació del programari i, en alguns casos, el trasllat i custòdia dels documents o fins i tot la instal·lació del maquinari. Això implica que les empreses de digitalització també han de ser capaces d'oferir aquests serveis, ja sigui de manera directa o subcontractant-los. Algunes de les empreses més grans del sector han desenvolupat el seu propi programari, però en general el que es fa és implementar-ne d'aliè, ja sigui adquirint alguna de les solucions que es troben en el mercat internacional o bé usant programari lliure, que en aquests casos es desenvolupa segons les necessitats o desitjos específics de l'entitat que fa la demanda. El fet és que moltes empreses del sector actuen com a *partners* de les firmes de desenvolupament d'aplicacions informàtiques.

En aquest context, caldria diferenciar dos tipus de situacions completament diferents. En primer lloc, com s'ha vist repetidament al llarg d'aquest informe, ens trobem amb una sèrie de grans projectes de digitalització d'abast internacional o de l'àmbit hispànic, en els quals una empresa o fundació assumeix tot el protagonisme, fent-se càrrec de tot el procés, des de la creació d'una biblioteca virtual i, en algun cas, d'un model de negoci al qual aquesta biblioteca respon, fins a l'escaneig dels documents. D'altra banda hi ha la resta de projectes, de dimensions més grans o més petites, en els quals, mitjançant un concurs

públic o un encàrrec directe, una entitat pública o privada encomana a una de les empreses que treballen al país la digitalització dels seus fons.

Això a banda, caldria advertir que des de fa un cert temps es pot detectar l'interès d'algunes grans corporacions que provenen d'àmbits completament diferents al de la digitalització i la gestió documental per introduir-se en el sector. Així, una Unió Temporal d'Empreses (UTE) constituïda per Telefónica i Informàtica El Corte Inglés (IECISA) va ser al novembre del 2007 l'adjudicatària d'un lot de 36.000 volums del concurs convocat per Red.es per digitalitzar el Registre Civil des de 1950. Aquest concurs es va convocar dins del programa Registro Civil en Red, impulsat pel Ministeri d'Indústria, Turisme i Comerç i el Ministeri de Justícia, que forma part del Plan Avanza i està dotat amb un pressupost de 128.660.000 €. Al programa s'hi poden afegir les Comunitat Autònomes, cosa que ja va fer la Generalitat de Catalunya l'any 2006, signant un conveni que contemplava una inversió total de 4.562.934 €, dels quals 1.825.174 € eren aportats pel Ministeri d'Indústria, Turisme i Comerç, i els altres 2.737.760 € per la Generalitat de Catalunya. De tota manera no sembla que, ara per ara, aquestes corporacions tinguin interès pels concursos petits i mitjans que es convoquen a Catalunya per a la digitalització de continguts culturals.

A. Les empreses relacionades amb grans projectes globals

Ja s'ha explicat en diverses ocasions el que se sap dels acords subscrits entre el Projecte de Biblioteques de Google, d'una banda, i la Biblioteca de Catalunya, la de l'Abadia de Montserrat, la Pública Episcopal del Seminari de Barcelona, la de l'Ateneu Barcelonès i la del Centre Excursionista de Catalunya, de l'altra. Cal recordar, a més, que a aquest grup s'hi afegirà properament l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i, probablement, alguna altra biblioteca del país. Els acords als quals s'ha arribat no són públics, però sembla que impliquen que la digitalització corre a càrrec, íntegrament, de Google, no només pel que fa a les despeses econòmiques, sinó també a la seva realització. La tecnologia, igualment, és propietat de Google i els convenis preveuen la confidencialitat en relació a aquestes actuacions. És evident, doncs, que la xarxa empresarial del país no n'obté cap mena de benefici, no només perquè cap empresa s'adjudica la realització del projecte, sinó especialment perquè hi ha una voluntat explícita de fer el possible per tal d'evitar compartir les experiències i coneixements que se n'obtenen. És cert que les entitats que han signat l'acord són propietàries d'una còpia de la imatge escanejada que podran utilitzar per a qualsevol finalitat excepte per a l'explotació comercial i que, per tant, podrà ser usada en una altra biblioteca virtual. Ara bé, hi ha alguns dubtes raonables sobre l'èxit i la continuïtat de l'ús d'aquestes còpies en altres biblioteques virtuals, posat que és probable que qualsevol cerca sobre la obra digitalitzada condueixi abans a l'arxiu propietat de Google que no pas al de l'altra biblioteca virtual i que, per tant, després de comprovar aquest fet reiteradament, les entitats del país renunciïn a portar a terme cap esforç per tal de donar accés des d'un servidor propi a la mateixa imatge.

També s'ha explicat anteriorment el cas de la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes (BVMC) i la Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives (BVJLV), semblant des d'alguns punts de vista al de Google. Aquestes biblioteques virtuals proporcionen un portal institucional a la Biblioteca de Catalunya, a la Biblioteca de l'Abadia de Montserrat, a la de la Universitat de Barcelona i a la de l'IEC, mitjançant convenis que en cada cas acorden unes condicions específiques. Tanmateix, en totes les ocasions la integritat del procés, des del disseny del portal a la digitalització dels materials, corre a càrrec del Taller Digital de la Universitat d'Alacant. En aquests casos, en conseqüència, tampoc n'obté cap benefici directe el sistema empresarial català, però cal tenir en compte que el Taller Digital és una empresa *spin-off* de la

Universitat d'Alacant –en realitat Google ho és també, de la Universitat d'Stanford– que col·labora en diversos projectes en què hi intervenen altres universitats i institucions i que el *know-how* que adquireix redunda més fàcilment en benefici de la xarxa industrial i tecnocientífica del país.

B. Les empreses que competeixen en l'àmbit català.

Deixant, doncs, de banda els casos anteriors, el primer que cal dir és que **l'oferta de serveis de digitalització de continguts culturals a Catalunya és relativament limitada**. Si es fa atenció només a les empreses que es dediquen a la digitalització de documents textuais i d'imatges de mapes, fotografies, gravats, dibuixos i materials d'aquesta mena, la conclusió és que **hi ha només vuit o deu firmes que, de forma regular, competeixen per la demanda** de serveis de captació d'imatges digitals que prové d'entitats públiques i privades; a aquestes vuit o deu firmes caldria afegir-hi encara algunes altres empreses que habitualment només s'ocupen de documentació administrativa però que, en alguna ocasió, també realitzen alguna feina amb continguts de tipus cultural o científic-tècnic.

Els principals motius que aquesta oferta de serveis de digitalització sigui escassa podrien ser els següents:

- a) **La demanda és també relativament escassa**. No és fàcil quantificar el volum econòmic total que representen a Catalunya les comandes de digitalització de continguts culturals, és a dir, aquella quantitat que, en conjunt, totes les entitats que digitalitzen continguts culturals inverteixen subcontractant projectes. Tanmateix, del repàs que s'ha fet dels projectes que s'han dut a terme en els diversos àmbits o que estan actualment en marxa, se'n desprèn que es tractaria d'una quantitat que es mouria **entre els quatre i sis milions d'euros a l'any**, deixant de banda la digitalització de continguts audiovisuals i la vinculada a la BVMC o a Google, però computant els concursos del Ministeri de Cultura que afecten a fons que es troben en biblioteques catalanes. Aquest mercat es fragmenta en concursos i comandes que només excepcionalment superen els 100.000 €.

- b) **Es prefereix el tractament de documentació administrativa, que acostuma a requerir una manipulació més simple.** Poques empreses estan interessades a especialitzar-se en la digitalització de continguts culturals, donat que requereixen habitualment una manipulació molt més complexa i personal més especialitzat. A més, en ocasions –especialment en el cas dels materials d'arxiu– és difícil calcular quins seran els costos finals del procés, i a vegades els concursos o contractes preveuen uns pressupostos molt ajustats.

Una característica del sector és que hi ha poques empreses que es dediquin estrictament a la digitalització, i menys encara que només s'ocupin de la digitalització de continguts culturals. Algunes de les més importants empreses del sector es dedicaven fa uns anys fonamentalment a la microfilmació, i continuen oferint aquest servei com una possibilitat especialment recomanable per a la preservació dels continguts culturals. Altres empreses procedeixen de les arts gràfiques, i encara aquesta activitat representa una part important de la seva facturació. Hi ha igualment empreses que són fonamentalment de fotografia, de serveis informàtics, de *data entry* o d'inspecció i certificació.

De fet, en relació a l'especialització en temes de digitalització de continguts culturals s'observa una marcada diferència de perfils entre les empreses que tenen la seva seu central a Madrid o a altres punts de l'Estat Espanyol, però que treballen també a Catalunya, i les que tenen el seu domicili social a Catalunya. Les empreses de Madrid provenen en gran part del món de la microfilmació, ja que es van desenvolupar, ja fa anys, a partir de grans concursos convocats per l'administració central pel tractament de documents; en l'actualitat són les més centrades en tractament de documents culturals.

Tres són les empreses que tenen la seu a Madrid però realitzen encàrrecs, amb més o menys freqüència, per entitats catalans: Digibis S.L., Tecnodoc S.A. i Proco Servicios S.A. La primera d'elles, **Digibis**, no té delegació a Catalunya i només en alguna ocasió ha estat contractada directament per entitats catalanes, però, en canvi, ha estat sempre l'adjudicatària dels concursos del Ministeri de Cultura per digitalitzar premsa o fons bibliogràfics antics que han constituït la Biblioteca Virtual de Premsa Històrica (BVPH) i la Biblioteca Virtual del Patrimonio Bibliográfico i, per tant, ha captat imatges de documents de les biblioteques públiques de l'Estat que hi ha Catalunya, fonamentalment de les de Girona i Tarragona, així com d'altres entitats com ara l'Ateneu Barcelonès. De fet, Digibis, que també desenvolupa programari per a biblioteques digitals, ha estat l'encarregada no només de la

digitalització del documents, sinó també de la creació de les dues gran biblioteques del Ministeri.

Tecnodoc no té un centre de treball a Catalunya, però sí una delegació comercial que ven entre un 25 i un 30% de tota la facturació de la companyia, que va ser 1.487.190,03 € l'any 2004, 1.405.275,56 € l'any 2005 i 1.797.742,50 € l'any 2006. És una de les empreses més clarament especialitzades en continguts culturals i, encara més, en premsa històrica: de fet ha dut a terme algunes de les més importants digitalitzacions d'hemeroteques que s'han fet al país, tant encarregades per arxius o biblioteques com per les empreses editores de les capçaleres.

Com les dues anteriors, **Proco** havia fet sobretot microfilmació fins fa un anys i en l'actualitat ofereix tant aquest servei com la digitalització. D'ella han sorgit algunes altres empreses de digitalització radicades a Catalunya, com ara Dinser S.L. i Kernel Doc. Proco té un centre de treball a Barcelona, amb unes 25 persones contractades, a més de la seu a Madrid, on treballen unes altres 138. Els accionistes majoritaris actuals són francesos. Ven a Catalunya al voltant del 20% de la seva facturació total.

Una altra empresa que havia tingut una cartera de clients important a Catalunya és **Aragonesa de Digitalización S.L.**, amb seu a Saragossa. En l'actualitat, tanmateix, la seva activitat s'ha reduït notablement.

A diferència de les empreses radicades a Madrid, les que tenen la seva seu a Catalunya procedeixen d'àmbits més diversos i, fora d'algun cas, només una part de la seva facturació prové de la digitalització dels continguts culturals. Les més importants són Artyplan S.A., Adhoc Synectic Sytems S.A. i IDT Docuteca S.A. N'emerdeixen d'altres com Doctodata S.L., Dinser S.L. i Kernel Doc. També altres empreses, com Microgestió S.L. i Kiname S.L., dedicades fonamentalment a la venda i implementació de serveis informàtics, o EGM, que és un laboratori fotogràfic, fan alguna incursió en la digitalització de continguts culturals.

Artyplan és en l'actualitat l'empresa que es fa càrrec de més projectes de digitalització de materials culturals. Tot i que va ser originalment una empresa d'arts gràfiques, la digitalització representa en l'actualitat al voltant del 50% del seu volum de vendes. La facturació de totes les seves activitats va ser de 4.399.153,94 € l'any 2004, 5.557.211,57 € l'any 2005 i 5.723.927,85 € l'any 2006, per la qual cosa cal calcular que aquest darrer any va aconseguir contractes de digitalització per una quantitat no gaire inferior als tres milions

d'euros. Té una plantilla de uns 20 treballadors, encara que en algun moment han arribat a la cinquantena.

Adhoc és una companyia de serveis informàtics, consultoria i serveis documentals amb una important activitat en el camp de la digitalització de documents, tant culturals com administratius. Les dades públiques són que la seva facturació va ser de 1.860.815,26 € l'any 2004, 1.405.303,66 € l'any 2005 i 1.619.854,12 € l'any 2006.

Docuteca pertany al Grup ECA, amb seu a Barcelona i més de 50 companyies i 3.700 treballadors a l'Estat Espanyol, Portugal, Itàlia, França, Colòmbia, Xile, Mèxic, Argentina i Canadà. Al seu torn, el Grup ECA ha estat adquirit, el 16 d'octubre del 2007, per la multinacional d'origen francès Bureau Veritas, amb més de 26.000 treballadors. El Grup ECA ofereix principalment serveis d'inspecció, control i certificació. La digitalització de materials culturals representa al voltant d'uns 360.000 € de facturació anual.

Doctodata és una empresa creada l'any 2005, especialitzada en la digitalització de documents i la implantació de solucions de gestió documental. **Dinser** i **Kernel** van sorgir, com ja s'ha dit, a partir de Proco, però, especialment la segona, molt estranyament s'ha dedicat als continguts culturals.

Així doncs, amb l'excepció de Docuteca, que pertany a un grup per als qual les activitats de digitalització representen només una mínima part de la facturació, **totes les empreses del sector poden ser considerades petites**, en el sentit que la seva facturació anual, segons les dades públiques, no supera en cap cas els sis milions d'euros anuals. A més, en els darrers anys, malgrat l'increment de la facturació d'alguna empresa, no hi ha hagut un creixement general del sector, sinó que només es pot parlar, en conjunt, d'estabilització.

En definitiva, es pot concloure que el panorama general que es dibuixa en el sector de la digitalització de continguts culturals és el d'un **mercat encara no gaire consolidat**. L'absència d'una oferta àmplia i variada, és a dir, la manca d'opcions, té com a conseqüència que no estiguin ben definits ni els estàndards de qualitat ni els procediments de treball. Igualment, les condicions econòmiques que s'ofereixen poden ser molt diverses, de manera que una demanda per part d'una entitat que planegi digitalitzar els seus fons pot trobar ofertes molt diferents des de tots els punts de vista, fins al punt de resultar difícilment comparables. Tenint en compte, a més, que en moltes ocasions l'entitat demandant està mancada d'uns criteris clars, la tria entre les diverses ofertes es fa difícil i, finalment,

s'imposa només el criteri estrictament econòmic. Igualment, les empreses tenen poc definit el catàleg dels serveis que poden oferir: no estan ben fixades, d'una forma estandaritzada, les possibilitats que el client pot exigir, de forma que cada comanda implica la negociació a la carta de les característiques tècniques del projecte.